

קובץ

זרע שמואל

בענייני זמן חרותינו

מהדורה מורחבת
ניסן תשע"ח

הקובץ מוקדש לזכרו ולע"נ
של גדול מעמיקי תורת רבינו הגר"א זיע"א בדורנו
שנסתלק בחטף
מרן רה"י הגר"ש אויערבאך זצוק"ל

משנת הגר"א

ועד לאחדות תורת הגר"א

הקובץ יו"ל ע"י:

משנת הגר"א

ועד להאדרת תורת הגר"א

להערות והארות וכן לקבלת הקובץ באימייל

ניתן לפנות בכתובת מייל:

mishnatagra@gmail.com

(כמו כן ניתן לקבל את הקבצים: 'אורי וישעי' 'יצפני בסכה'

'בני בינה' 'יום שכולו' 'ותרא אותו')

בכל ענייני הקובץ ניתן לפנות לטלפון: 02-3722180

בין השעות 10 עד 1 בבוקר

בעת הצורך ניתן לפנות לפל': 053-3171849

פנייה למעיין בחוברת:

אם קיבלת תועלת מן הלימוד בקובץ זה,

אנא השתתף עמנו בהוצאות לכה"פ 5 ₪

ע"מ שנוכל להמשיך בפעילותינו בס"ד, וכל המוסיף וכו'

ניתן לתרום בעמדות נדרים פלוס או קהילות

עבור: 'משנת הגר"א - ועד להאדרת תורת הגר"א'

(וכן דרך הטלפון בקוד 5321)

תוכן עניינים

משכו ידיכם מע"ז – היציאה מהרע בחפזון א

א. מבאר הטעם ש'פסח מצרים מקחו בעשור', כיון שהיו צריכים להינתק מטומאת מצרים.
ב. תחילת הקרבן היה ע"י 'משכו ידיכם מע"ז'. ג. עניין 'ואכלתם אותו בחפזון'. ד. מה שהקרבן נשחט ביום שקודם אכילתו. ה. דין 'אכילה' בק"פ יותר משאר קרבנות. ו. הזמן מסוגל להתרומם ולהתעלות. ז. לנצל את ימי ההכנה לפסח ולזמן מתן תורתנו. ח. כל רגע מהחיים זה זמן מיוחד שע"ז אמרו 'אם לא עכשיו אימתי'.

יציאת מצרים לחירות עולם ז

א. אלא שהיה קשה להם לפרוש מע"ז. ב. ביאור הנסיון והתאווה שבע"ז. ג. ביצי"מ הקב"ה הוציאם מאפילה לאור גדול, ואח"כ הוצרכו לעבוד בעצמם במ"ט ימים. ד. עיקר העבודה 'סור מרע', וה'טוב' כבר נמצא בתוכינו. ה. מה יעשה אדם ויחיה ימית עצמו. ו. הגלות הייתה בבחינת ה'דעת', והגאולה ע"י משה שגילה בחינת ה'דעת'. ז. הגאולה הייתה מכוח שבט לוי, וגם עלינו החובה לשמור על היכלי התורה מכל מגע.

בין פסח לעצרת יג

מאמר מקיף ונרחב בענייני פסח, ימי הספירה, וזמן מתן תורתנו במשנתו של רה"י מרן הגר"ש אויערבאך זצוק"ל

ענייני בדיקה וביטול חמץ כו

מתוך שיעורי רה"י מרן הגר"ש אויערבאך זצוק"ל

מכתב בענין הנ"ל מכת"ק של רבינו מרן רה"י זצוק"ל לד

שיעור במעמד הקבלת פני רבו התשע"ז לו

בנידון אי מהני לומר 'זכין' במכירת חמץ, ובענייניא דיומא

מכתב בענין הנ"ל מכת"ק של רבינו מרן רה"י זצוק"ל מד

הוא היה אומר נב

דברי מספד עפ"י ומתוך משנת רה"י זצוק"ל

'שבעת ימים תאכל מצות' כל שבעה מצוה, ואינו קורא לה רשות אלא לגבי לילה ראשונה שהיא חובה, ומצוה לגבי חובה רשות קרי לה. אף על פי כן מצוה מדאורייתא הוא, וכו'. והיה מחבב מאד מצות אכילת מצה כל שבעה, וביו"ט אחרון היה אוכל סעודה שלישית, אע"פ שלא היה אוכל שלש סעודות בשאר יו"ט, מפני חביבת מצות אכילת מצה שזמנו הולך לו. ובמוצאי יו"ט היה משתדל לטעום חמץ וכו', והיה נמנע לאכול לאחר פסח מצה שיוצאין בה ידי חובתו בפסח, וכל זה להכירא לעשיית המצוה, שאין עושין אותה להנאה, אלא מפני גזירת הבורא יתעלה שמו.

(מעשה רב קפה)

והתבונן נפלאות מאחת מהנה, שפעם אחת ביום ראשון של פסח הוו יתבי גביה תרי תלמידי מתלמידי החשובים, ומאשר היו יודעים זה דרכו בקדש מעולם הפלגת שמחתו וחדות ה' מעוזו, אשר היה שש ושמח ביום טוב כמצוה עלינו בתורתו ית"ש, אשר היה להפליא, וכאשר ראו אז שאין שמחתו במילואו וטובו כל כך כהרגלו, שאלו פיו הקדוש על זה, ולא רצה להשיב, והפצירו בו מאד, לא יכול להתאפק אמר מוכרחני לגלות לכם מה שאין דרכי מעולם בזה, לקיים מה שכתוב 'דאגה בלב איש ישיחנה' לאחרים, כי בזו הלילה בא אלי אליהו (כמדומה בזכרוני שאמרו משמו שהיה אליהו, ואפשר חד ממתיבתן עלאין) וגילה לי עניינים וחיידושים נוראים אין חקר בשם י"ב, על פסוק 'עלו זה בנגב'. ובעמדי בבקר מרוב הפלגת השמחה לא יכולתי להתאפק, והרהרתי בהם קודם ברכת התורה, ונענשתי שתיכף נתעלמו ממני ואינם. (והוא לפי שיטתו הנקיה בשולחן ערוך אורח חיים שגם ההרהור בדברי תורה נאסר קודם ברכת התורה). ונחמוהו וברכו לו השי"ת יחזיר לרבינו את אבידתו, ואחר זמן מה שאלו אחד מהם אם כבר הוחזרה לו אבידתו, והשיב ב"ה שנתגלו לי שנית, והמה עשרים ושנים מאות ושישים אופנים, וכאשר ידעתי מפני מה נתעלמו ממני, כן אני יודע מפני מה נתגלו לי שנית. ואמר לו שבאופן אחד מהם אני יודע כחות כל הבריות, וכל אבר מה עניינו.

(הקדמת הגר"ח מוולוז'ין לספרא דצניעותא)

פתיחה

כתיב (משלי יג): 'אור צדיקים ישמח ונר רשעים ידעך'. ופירש האבן עזרא: ... להיות האור והנר רמז לנשמתם האצולה מאור השם, ודימה נפש הצדיק לאור השמש הזורח ונפש הרשע לנר שאין לו העמדה ויכלה, כו' ע"ש. ומבואר דהא בהא תליא וכשזה קם זה נופל, והיינו שכמאיר אור הצדיקים אז לעומת זאת נר הרשעים ידעך, וכמו שאמרו חז"ל (מגילה ו א): קסרי וירושלים אם יאמר לך אדם חרבו שתיהן אל תאמן, ישבו שתיהם אל תאמן חרבה קסרי וישבה ירושלים חרבה ירושלים וישבה קסרי תאמין שנאמר 'אמלאה החרבה' אם מליאה זו חרבה זו אם מליאה זו חרבה זו, רנב"י אמר מהכא 'ולאום מלאום יאמץ'. וברש"י (על התורה פסוק הנ"ל) הלשון: לא נתמלאה צור אלא מחורבנה של ירושלים, כשזה קם זה נופל.

והנה לכאורה יש להתעורר במה שנראה קצת סתירה לזה, דמצינו שדוקא במקום שנתמעט כח הטומאה נתמעט ג"כ כח הקדושה. דהנה בסדר עולם (רבה פרק ל') איתא: עד כאן היו הנביאים מתנבאים ברוה"ק מכאן ואילך 'הט אזנך ושמע דברי חכמים'. וכתב שם בביאור הגר"א: פ"י משהרגו את היצר הרע בטלה הנבואה. ומבואר בדבריו דכיון ש'זה לעומת זה עשה האלוקים', בהכרח שכשמבטלים כח היצה"ר צריך ליבטל אף בכח הקדושה, ולכן בטלה נבואה, וצ"ב מאי שנא דכאן אמרינן: כשזה קם זה נופל, וכאן אמרינן דכשבטל זה בטל ג"כ זה.

והנה בגמ' (ערכין ל"ב ב) מבואר שהיה טענה על יהושע בן נון שלא ביטל בזמנו כבר את יצרא דע"ז, ושם אמרו: בשלמא משה לא בעא רחמי דלא הו"ל זכותא דארץ ישראל, אלא יהושע שהיה לו זכותא דא"י אמאי לא ליבעי רחמי כו'. ושמענו מרבינו מרן רה"י הגר"ש אויערבאך זצוק"ל להעיר, לפי מש"כ הגר"א דכשבטלו יצרא דע"ז בטלה נבואה, וא"כ אם היה מבטלו יהושע לכאן היה בטל כל הנבואה מישראל, וכי כך צריך היה להיות. ואמר בזה רבינו זצ"ל, דנהי די"ל דלחומר הגדול שביצרא דע"ז היה עדיף אף להפסיד הנבואה מישראל, מ"מ טפי נראה דאין זו כוונת חז"ל, אלא דבאמת אם היה יהושע מבטל, לא היה צריך ליבטל הנבואה מישראל, דיהושע בכחו הגדול - שמבואר בגר"א שהיה היחיד שקיבל תורה כיחיד, אח"כ התורה כבר נמסרה רק לרבים: זקנים, נביאים, אנשי כנה"ג, יהושע בכח העמל הגדול שלו ושהיה דבוק ברבו משה, והמתין בשפולי ההר מ' יום וכו', ובחת"ס (פ' שלח) מבואר שהיה לו אף

ניצוצות השגה בשער הנון, אף שעל משה אמרו בגמ' שנתגלו לו רק מ"ט שערים, וזה השם בן נון, שהיה מתבונן בשער הנ', והיה זה מכח העמל והביקוש הנורא - [ואף היה לו זכותא דארץ ישראל, בזה אם היה מבטל את יצרא דע"ז לא היה צריך ליבטל אף הנבואה, דהיה בכחו לעקור רק הענף הזה של צד הטומאה, ולשבור כח הרע בעצמו, ורק בדורות שאח"כ שלא היה להם הכח הזה, אז כבר לא היה בכחם לבטל רק כח הרע, והוצרכו לעקור שורש הכח שבבריאה המאפשר בחירה בין ב' הצדדים, ומשום"ה נתבטלה אף נבואה שהיא ה"לעומת" של יצרא דע"ז.

וממוצא דברים אלו ניתן לבאר וליישב מה שהעמדנו כסתירה, דאדרבא באמת הכל סובב על ענין זה של: 'זה לעומת זה', אלא דכאשר אנו מתגברים ושוברים בכחנו כח הרע, בזה הרע נכנע ומתגבר כח הקדושה וכל' רש"י: כשזה קם זה נופל. והרי זה תכלית הבריאה שנתגבר על הרע ונבטלו, ובזה יתחזק כח הקדושה בעולם. ואולם במקום שאין בנו הכח לבטל ולהתגבר על כח היצר, וכמבואר בסוגיא דיומא (סט ב) שהיו ישראל עדיין כבולים בידי היצר דע"ז: ...ועדיין מרקד בינן ע"ש, ומה שבטלוהו היה ע"י תפילות ושהתענו ג' ימים וג' לילות כמבואר שם, בזה אף שמשמים הסכימו על ידם, מ"מ לא היה ניתן לבטל רק כח צד הרע, ובהכרח היה ליבטל אף נבואה מישראל.

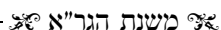
ואין לנו אלא להתפלל ולייחל להשי"ת, שימהר ויחיש לגאלנו מן הגלות המר הזה, וע"י שנתחזק אנחנו ונגביר כוח הקדושה, זה ודאי יבטל וידחה את כוח הרע והע"ר, וכפי אשר היה רגיל רבינו ז"ע לחזור ולעורר כסדר, שהתשובה הכי ניצחת כנגד כל הגזירות זה להתמסר יותר לתורה, ואז התורה עצמה תגן עלינו. ויה"ר שנוזכה מהרה ליגאל גאולת עולמים, ו'כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות', ומהרה נזכה לגילוי השלם, ויקוים 'מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים', בב"י אמן.

משכו ידיכם מע"ז – היציאה מהרע בחפזון

א. מבאר הטעם שיפסח מצרים מקחו בעשור, כיון שהיו צריכים להינתק מטומאת מצרים. ב. תחילת הקרבן היה ע"י 'משכו ידיכם מע"ז'. ג. עניין 'ואכלתם אותו בחפזון'. ד. מה שהקרבן נשחט ביום שקודם אכילתו. ה. דין 'אכילה' בק"פ יותר משאר קרבנות. ו. הזמן מסוגל להתרומם ולהתעלות. ז. לנצל את ימי ההכנה לפסח ולזמן מתן תורתנו. ח. כל רגע מהחיים זה זמן מיוחד שע"ז אמרו 'אם לא עכשיו אימת'.

[א] פסח מצרים ופסח דורות (עיין פסחים צו א), יש כאן דבר מיוחד שלא מצאנו בכל שאר מצוות הזמנים והמועדים; בכל הזמנים המקודשים, מה שנתגלה לנו בזמן אשר האיר לנו הקב"ה ברוב חסדיו, נשאר לנו למורשה בכל דור ודור, בבחינת 'והימים האלה נזכרים ונעשים' וגו', במהותו ובעניינו שהיה בפעם הראשונה נשאר גם לדורות. וכשם שהקב"ה מחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית, ועיין בזה בס' נפש החיים הקדוש בתחילתו, כך מחדש בטובו אותו האור ושפעת רחמיו שנתגלו באותו עת לתמיד לדורות.

בפסח יש הבדל בין פסח מצרים, אשר זה הצווי בראשונה על הקרבן וקיומו, לבין פסח דורות, וחלוקין בהלכותיהן, כמו ששנו חכמים בלשון המשנה (שם): מה בין פסח מצרים לפסח דורות וכו', וכן נתפרש ברמב"ם סוף הלכות ק"פ ע"ש. ומי בא בסוד ד', וכבר כתב בספר נפש החיים הק' (ש"א פכ"ב) דטעמי מצוות עד תכליתם לא נתגלו אפי' וכו', אבל ממה שיש קצת להתבונן בזה; פסח מצרים, יסוד ענינו בבחינה ידועה, בתחילת הגילוי של כלל ישראל, אשר יציאת מצרים זה כידוע הלידה דכלל ישראל, וכן שמענו מפי הגבורה: 'אנכי וגו' אשר הוצאתיך מארץ מצרים', כידוע אשר ישראל היו אז בשפל המדרגה, שקועים במ"ט שערי טומאה, וכמו שקטרגו בעת קריעת ים סוף: הללו עובדי ע"ז והללו וכו'. וגם מצרים, המקום שבו שחטו ואכלו את הפסח, היה מקום של תכלית הטומאה וריחוק מרוחניות, ומשה רבינו היה יוצא מחוץ לעיר לתפילה לד' [כמבואר ברש"י (פ' וארא ט כט)]. ולכן כלל ישראל, גם מבחינת דרגתם הרוחנית וגם מבחינת המקום, אולי ניתן להיאמר דלא היו כ"כ שייכים עוד לקרבן כקרבן דורות, וכאשר הקב"ה חישב את הקץ והגיע זמן גאולתם, היו אז במצב של 'את ערום ועריה' (יחזקאל טז ז), ושקועים כאמור בעומק הטומאה רח"ל. ורבינו הגר"א

מאמר זה הוא מכת"ק של מרן רה"י הגר"ש אויערבאך זצוק"ל (משנת תשס"א). [המאמר נדפס בספר 'אהל רחל' מועדים (תחת הכותרת פסח מצרים ופסח דורות, ונדפס כעת ברשות המו"ל). לתועלת המעיינים נוספו אותיות בראשי הקטעים, וכוותרות כלליות בתחילת המאמר, כמו כן הוספנו הרבה ציוני מ"מ כפי שהשיגה ידנן].
א. בפירושו למשלי (טז ד) וז"ל: ואמר 'כל פעל' גו' וגם רשע' גו', כי נ' שערי בינה נבראו בעולם, ושער הנ' לא

ז"ל מגלה לנו מאשר הקב"ה חשב מחשבות לטוב לנו, כי מה שיש בצד הטומאה והרע רח"ל 'זה לעומת זה', זה רק עד שער מ"ט, אבל אין לצד הטומאה והרע שער חמשים ח"ו, וזה רק בצד הקדושה, אשר הקב"ה יזכנו בזה בגאולת עולמים ועי"ז יבוטל לגמרי הרע, 'ונגלה כבוד ד', ויהיה ד' אחד ושמו אחד', ו'לא יאמר עוד חי ד' אשר העלה' וגו'. ובזמן יציאת מצרים עוד לא נתבטל הרע לגמרי, והקב"ה בא לגאול אותנו במצב אשר לא יוכלו להתממה, וערומים מן המצוות, והקב"ה נתן להם מיד בתוך מצרים מצוה זו להקריב קרבן זבח פסח לד', בתוך המצב של שפל המדריגה, והיה צריך התחלה של עקירה מכח הרע, ולהתקרב לד' יתברך, בעודם בתוך ערות הארץ, במצרים עצמה.

ב] בקרבן הזה נאמר (פ' בא יב כא, וברש"י פסוק ו): 'משכו וקחו לכם', משכו [ידיכם] מן עבודה זרה. כידוע דהרמב"ם (במו"נ ח"ג פמ"ו) מבאר בטעם הקרבנות דזה להבדל מע"ז, ובכל דרכי ואופני העבודה שהיו רגילים בעבודה זרה, ניתנו לעומת זה במצות הקרבנות. והרמב"ן (ויקרא א ט) השיג על זה, דבודאי דיש בזה טעמים עליונים וזה גבוה מעל גבוה, ונקרב רק לשם המיוחד. ומסתמא דברי הרמב"ם לפי פשוטן של דברים, וכאשר ידוע, דהרמב"ם מבאר הטעמים לכל סוגי הקרבנות, רק לא מצא טעם ללחם הפנים והיותו על השלחן תמיד, וצא וראה דגם האר"י ז"ל דגילה קצת טעמי תורה, לא נתגלה לו טעמא דתריסר נהמי, וצא ולמד תוקף גדולת רבינו הרמב"ם ז"ל. ואולי דבהקרבן הראשון דנצטוו להביא בתוך ערות הארץ דמצרים, היה בזה הרבה בבחינה הזו דמשכו [ידיכם] מעבודה זרה. ניתן גם להבין שכל דרכי העבודה זרה של העכו"ם, מן הסתם יש בזה שייכות לרגשי וכוחות הנפש [וכיון שיסודו וראשית שרשו מצד הרע, סופו הבל וריק, וכלשון הרמב"ם הלכות ע"ז, וכיון שארכו הימים כו', אינם יודעים אלא הצורה של עץ ושל אבן וכו' ע"ש], והיצה"ר של ע"ז הרי היה גדול מאוד, ואנשי כה"ג הוצרכו לבטל כח היצר הנורא הזה, ורבינו הגר"א ז"ל בסדר עולם שנה לנו, דבאותו זמן שבטל היצר דע"ז, בטל גם כח הנבואה, ובודאי אנשי כנה"ג ראו ברוח קדשם, דכדאי לוותר על הענין הנשגב והנורא של נבואה, משום ההפסד והקלקול הנורא של יצר דע"ז, מן הסתם א"כ דיש כ"כ יצר ורגש בכוחות הנפש

משנת הגר"א

נתגלה עד ביאת הגואל, שהוא סוד עלמא דחירות. והיינו כי להס"א אינו רק מ"ט שערי טומאה, שער הני' אין לו, וכאשר נתמלא כל המ"ט שלו אז יתבער הוא מן העולם, כי יבער 'כאשר יבער הגלגל עד תומו'. ולכן יתגלה שער הני', ויתבער הוא מן העולם. והוא 'כל פעל' גו' הוא נ' שערי בינה, 'וגם רשע' גו' הוא מ"ט שערי טומאה 'ליום רעה', כי 'בפרוץ רשעים גו' להשדמם' גו'. עכ"ל.

ב. בסדר עולם (רבה פרק ל') איתא: עד כאן היו הנביאים מתנבאים ברוה"ק, מכאן ואילך הט אונן ושמע דברי חכמים. וכתב שם בביאור הגר"א: פי' משהרגו את היצר הרע בטלה הנבואה.

של האדם הגדול בעל יצר דע"ז [לשון רבינו החזו"א], זה מתבטא גם בכל סוגי הע"ז למיניהם, ואולי יש שייכות, להבדיל אלף אלפי הבדלות, בבחינת 'זה לעומת זה', בתחילת ההתעוררות של האדם בכח הקדושה להקריב קרבן לד', ואז במצב הנורא של 'הללו והללו', הוצרכו בתחילה לעקירה גדולה: משכו [ידיכם] מעבודה זרה, וזה היה עיקר גדול בהקרבן של פסח מצרים, אף שבודאי היה בזה עניינים עליונים כאשר מגלה לנו ברמז רבינו הרמב"ן ז"ל.

ג] ניתן בזה להבין קצת, הדבר המיוחד בפסח מצרים לאכילתו ב'חפזון', משום שמצבם הרוחני של ישראל היה אז בשפל המדרגה, בבחינת ש'לא יכלו להתממה', וכבר היו מוכרחים להיבדל מטומאת מצרים, וכל מהות עבודת הקרבן היה לברוח בזריזות גדולה מתוך הטומאה, לצאת בלי להסתכל לאחור, לנתק את עצמם מהטומאה, כמ"ש עה"פ 'משכו וקחו לכם' - משכו ידיכם מעבודה זרה. וגם אולי לא היו ראויים לאכילה במתון וישוב הדעת והתבוננות, בעוד כח הרע חזק ומחלחל ח"ו, ולא היה להם רשות אלא לאכול בחפזון, כשם שעצם היציאה ממצרים היה בבהילות ובחפזון. [ובדברי רבינו הגר"א ז"ל, דכח הרע רוצה לעשוק ח"ו מהשער החמשים, ואולי במצב ההוא של תחילת יסוד קדושת ישראל, ואשר היה צריך להעלותם ברום המעלה, בהנהגה של חסדים גמורים לא לפי מעשיהם, היה חשש שכח הרע יתגבר ח"ו, ואנחנו לא זכינו לבית נכונים]. וכדמבאר רבינו הרמב"ן בפ"י עה"ת, דהיציאה 'בחפזון' דעדיין היה כח הרע בעולם, ונחפזו לברוח מהרע וליכנס לטוב, ולעתיד לבוא בזמן תיקון העולם ולא יהא שום רע, אז אין צורך לחיפזון, ושלא יראה כבורח ח"ו, 'כי לא בחפזון תצאו' (ישעיה נב יב) וגו' וד' אלקיכם מלככם'.

ד] בקרבן הפסח, מתחלק לשני זמנים, זמן שחיטת והקרבת הפסח, וזמן אכילת הפסח, ודלא ככל הקרבנות ד'ביום זבחכם יאכל', והרמב"ן עה"ת (ויקרא ז טז) מבאר דעיקר מצות האכילה זה ביום הזביחה [וכבר דנו בזה החכ"צ ועוד לענין זמן הלילה]. ועכ"פ בקרבן פסח זמן האכילה בדוקא ככלות יום הזביחה וכאמור ומי בא בסוד ד', ואולי דכל זה גם שייך לתחילת הדרך של 'משכו', לעזיבת הרע ולקירבת ד', וצריך בתחילה הקרבת הקרבן וזריקת הדם, לפני הלילה הזה אשר 'כיום יאיר', אשר אז 'העם ההולכים בחושך ראו אור גדול', ורק אחרי יום הקרבת הקרבן, נטהרו ונהיו ראויים לאכילת קודש לפני ד' בלילה גדול זה. וכן לדורות, זמן ההקרבה לפני התקדש החג, אשר לא מצאנו כן בהקרבות דשאר המועדים, אשר לעולם הקרבן בעיצומו של חג, כי פסח דורות עם מה ששנינו מה בין כו', שורשו זה הקרבן דפסח מצרים, ולעולם מתחדש העקירה וההתנערות מן הרע לפני החג עצמו, כדי שיהיו ראויים להאור הגדול של ליל התקדש חג המצות.

ה] וכמו כן תופס יותר מקום בקרבן פסח מצוות האכילה, והרמב"ם (עשה נו) מונה אכילת קרבן פסח כמצוה בפני עצמה, מה שאין זה באכילת שאר הקרבנות, וגם פסח דורות יש בו בזה ממהות פסח מצרים, והיא בדרגה שונה משאר קרבנות, כמבואר במשנה, שעיקרו בא לאכילה, ולכן פסח הבא בטומאה נאכל בטומאה, משא"כ בשאר קרבנות ציבור, שרק ההקרבה נדחית ולא האכילה. והרמב"ם פסק דמחשבת לשם חולין פוסל בקרבן פסח, משא"כ בשאר קרבנות, ומשום דהתורה הקפידה 'ואמרתם זבח פסח לד', והיינו משום דזה גופי' דבא לאכילה, מעכב כאן המחשבה לשם קודש ולא לשם חולין [וכן מבאר באור שמח, דכיון דבא לאכילה, חשיב לשם חולין מינה דמחריב בה]. ובשאר קרבנות, אפי' אם נטמא הבשר, מקריבין את האימורין, משא"כ בפסח דצריך בשר לאכילה. וכל זה אולי דגם בפסח דורות מונח בזה מן הפסח הראשון, בעודם בתחילת הבנין של כלל ישראל, וניתן יותר לאכילה הוא ובני ביתו והמנויים, ויש בזה בבחינת גדולה לגימא וכו', וגם זבח במשפחה והמנויים, להיבדל מהעכו"ם ולהתיחד לעצמם באכילת קודש לד' [וכבר הזכרנו דברי הרמב"ן בענין הקרבנות וא"צ לפניו], ושייכים יותר למשכו מן הרע, ולתחילת הכניסה לטוב ולקדושה, ויש גם בפסח דורות, מהיחוד לצאת מן הרע, ולהתרומם להדרגות הגבוהות.

ו] וכמו שניסן הוא ראש וראשון לכל החדשים (יוצר לפ' החודש), כך פסח ראש וראשון לכל המועדים; בראש כל מועדים נשאת פסח (פיוט ואמרתם זבח פסח), יסוד כל העליה הרוחנית והיציאה לחירות עולם, ובלי אכתי עבדי (מגילה יד א) וכו', וזה הלידה והבנין של כלל ישראל, וגם שורש צמיחת הגאולה האחרונה נמצא כבר בגאולת מצרים, והוא שייך גם במיוחד לענין של התחלה של היציאה הראשונה, ע"י סייעתא דשמיא עצומה, מתוך תכלית השפלות, וכמש"נ לעיל. והבחינה הזאת מתעוררת גם בכל שנה, גם בהזמן שאין לנו קרבן ואישים, שימי הפסח הם מסוגלים להתחיל את העליה מכל מצב רוחני שבו האדם נמצא. וגם לדורות יום ערב פסח נקרא יו"ט בכל היום משום הקרבן דאחר חצות, וכמבואר בביאור הגר"א או"ח סי' קל"א ס"ד, וביותר מבאר בפני יהושע ר"פ מקום שנהגו, דמפורש בתורה: 'אלה מועדי ד' כו' ביום ארבעה עשר פסח לד', ומתבאר דזה שייך למועדי ד'. [ומש"כ הפנ"י דזה כבר יו"ט ממש כחזה"מ, זה מחודש מאד, אבל עכ"פ התורה כוללת ב'אלה מועדי ד' גם את יום ארבעה עשר, שזה כבר התחלה לחג המצות]. וכאמור דזה תחילת העבודה להשתייך

משנת הגר"א

ג. בהא דאיתא בשו"ע שם: שאין אומרים תחנון בבית החתן, וכתב הרמ"א: ..משא"כ בחתן שאין אומרים תחנון כל היום כשמתפללין אצל החתן. וכתב ע"ז בביאור הגר"א: אע"פ שהחופה לאחר מנחה, כמו בע"פ שהוא יו"ט, אע"פ ששחיתת פסחים אחר חצות, מהרא"י.

לקבל האורות הגדולים של החג, וכבר בשחיטת הפסח אומרים עליו הלל. וכן בזמן שאין קרבן, אומרים הלל בליל הפסח, או כולו או מקצתו, ונאמר בו 'מקימי מעפר דל מאשפות ירים אביון', ומבאר רבינו הגר"א ד'דל' היינו מן המצוות, ו'מאשפות' היינו דמשוקץ בתאוות רעות ח"ו, ואם הוא 'אביון' דתאב לצאת מזה, הקב"ה מוציאו ומרימו עד להושיב עם נדיבי עמו, דהיינו האבות הקדושים, ותלוי במדת רצונו ותשוקתו. ובאשר חייבו אותנו חז"ל בתנוד"א, חייב אדם לומר מתי יגיעו מעשי למעשי אברהם וכו', דהיינו דיש לנו איזו שייכות טבעי להאבות הקדושים, בגדר טבע הבן ששייך לטבע האב, ובימים האלו שהקב"ה קיים בנו: 'העם ההולכים בחושך ראו אור גדול', מיוחדים יותר להתרומם מה'אשפות' לדרגת 'נדיבי עמו'.

[ז] חג הפסח זמן יציאת מצרים בפועל, וההשתייכות ותחילת ההתעלות לקראת קבלת התורה, וכבר 'ממחרת השבת' דהיינו מחרת הפסח, התחיל ההכנה הנוראה לקבלת התורה, וכן לדורות ימי העומר כידוע. וכבר בזה אנו צריכים לתורה שבע"פ קבלת חז"ל הקדושים, ובלי קבלת חז"ל אין אנו יכולים לדעת היכן צריך להתחיל, וכמו שנשתבשו המשובשים בפירוש האמת ד'ממחרת השבת', וכבר חסר להם ההתחלה. ומבואר בספרים (עיין רש"י נהר שלום לב ב) שימי ספירת העומר, ימי ההכנה לקבלת התורה, הם בבחינה ידועה זמן מיוחד ממש, שקובע את מצבו הרוחני של האדם לכל ימות השנה, והדברים מבוארים מאד, הזמן שהוא במהותו הכנה לקבלת התורה, בודאי שנכלל בזה עיקר בנין הקומה הרוחנית של האדם. וזה באיזה דרגה מעין הזמן של עשרה ימים שבין ר"ה ליוה"כ, 'בהיותו קרוב', ואחר הזמן הזה אפי' הביא כל אילי נביות שבעולם וכו'. [ואם כי לעולם אפשר לתקן, אבל מבחינת הקירוב של הימים האלו, בזה כעין 'מעוות לא יוכל לתקן']. הזמן דעשרה ימים שבין כו' גלוי לכל, והנביא מכריז על זה: 'דרשו כו' קראוהו בהיותו קרוב', וכמפורש בחז"ל שזה העשרה ימים כו', שזה רצון ד' בהנהגת הבריאה בריש גלי: 'מלך במשפט יעמיד ארץ', ועשרה ימים אלו השערים פתוחים בגלוי גדול. הזמן של ימי העומר שייך יותר באיזה בחינה דכבוד ד' הסתר דבר, כי זה זמן במיוחד לזיכוך הפנימי של האדם, אשר רצון ד' בהצנע, ובעקבתא דמשיחא הדברים נעשים יותר גלויים וכידוע ואכמ"ל. וכמו שיש זמן מיוחד של ל' יום קודם ר"ה [וארבעים יום קודם יוה"כ], כך לפני פסח יש זמנים מיוחדים של הכנה של חודש ניסן ושל ל' יום קודם הפסח. וכדי לזכות למה שניתן

ד. הובא בפירושו לשה"ש (ו יב) וז"ל: ..פירוש ה'דל' שאין לו כלום, וה'אביון' הוא התאב לכל דבר ואין לו מה שתאב, ולכן אמר 'מקימי מעפר דל' מי שאין לו כלום, ו'מאשפות' שהוא מקום מטונף, ירים את האביון שתאב לעמוד ממקום טינופו וכו'. והן נגד מי שהוא ערום מן המצות והוא 'דל', ו'מאשפות' הוא מי שמטונף בעבירות, ותאב לעלות מהן ובוכה לעלות מהן, הוא ירים 'להושיבי עם נדיבים' הם האבות, 'עם נדיבי עמו' הם הנביאים.

לקבל בפסח ובימי העומר - ימי ההזדככות וההשתייכות לקבלת התורה, בודאי אשר הכל תלוי כמה הוא מכין את לבו לקראת הימים הגדולים, 'ושבתם וראיתם' וכו' אינו דומה כו' (עיין חגיגה ט ב). וכידוע אשר היצה"ר אורב לכל זמן שבקדושה, ויש בימים לפני הפסח כמה וכמה טרדות למיניהם, ומה מאד צריך זהירות רבה למאד, שלא 'נפול' פתאום לתוך הפסח. וצריכין להיות במצב של זהירות כל הזמן, כמפורש בקריאת שמע: 'פן יפתה לבבכם וסרתם ועבדתם' וכו', ברגע שהלב נפתה ניתן בקלות ליפול לשפל המדרגה, והאדם השלם נפל מיד לעבודה זרה, ובזמן שבטלו ליצר דע"ז כנ"ל, נופל מיד לדברים פחותים רח"ל.

ח] האמת היא שכל הזמן שאנחנו בעוה"ז הוא בבחינת 'בהיותו קרוב'. וכשם שדרשו חז"ל 'בהיותו קרוב' לעשרה ימים כו', כן מצינו במדרשים, 'בהיותו קרוב' כל זמן שאתה חי, וכך השיבו בב"ד של מעלה לרעיו של ריש לקיש, דכבר עבר הזמן דבהיותו קרוב. והמשנה (אבות פ"א מ"ד, פרד"א פ' מג) צווחת: אם לא עכשיו אימת, וזה בכל רגע של החיים היקרים. חז"ל הרבו להמשיל הזמן הגדול של העוה"ז לעומת עוה"ב; העוה"ז דומה ליבשה והעוה"ב דומה לים, העוה"ז דומה לישוב והעוה"ב למדבר, דוקא ורק כאן בעולם השפל הזה אפשר לשאוב רוחניות וחיים נצחיים, ואך 'החושך יכסה ארץ' ואין הדברים נראים לנו כ"כ, ורק אז בעוה"ב 'ושבתם וראיתם' יראו את האור הגדול והנורא שקבלו פה בעוה"ז דייקא: כל אחד נכוה מחופתו של חברו, אם חסר לו משהו מהדרגה של השני הוא נכוה ממש, אינו יכול לעמוד במחיצתו. וכל זה אפשר אך ורק לקבל דוקא בעוה"ז, - ובזה עוה"ב דומה לים ולמדבר, כביכול אין שם כלום, ואין שם מה להתחיל ולעשות - בעוה"ב במקום אשר יפה שעה אחת מכל חיי העוה"ז, הם בבחינה גדולה ונוראה 'בהיות וקרוב', אך יש זמנים מיוחדים ד'בהיותו קרוב' בתוך המצב הכללי הגדול ד'בהיותו קרוב'. והאדם המבקש צריך להתעודד ולהתחזק תמיד, אבל התעוררות מיוחדת בזמנים מיוחדים, חלילה ח"ו וחבל שנפסיד הימים הגדולים של הפסח וימי העומר וכו', נתאזר כח לחיים נצחיים וביותר בזמנים המיוחדים לזה, לטוב לנו כל הימים.

יציאת מצרים לחירות עולם

א. אלא שהיה קשה להם לפרוש מע"ז. ב. ביאור הנסיון והתאוה שבע"ז. ג. ביצי"מ הקב"ה הוציאם מאפילה לאור גדול, ואח"כ הוצרכו לעבוד בעצמם במ"ט ימים. ד. עיקר העבודה 'סור מרע', וה'טוב' כבר נמצא בתוכינו. ה. מה יעשה אדם ויחיה ימית עצמו. ו. הגלות הייתה בבחינת ה'דעת', והגאולה ע"י משה שגילה בחינת ה'דעת'. ז. הגאולה הייתה מכוח שבט לוי, וגם עלינו החובה לשמור על היכלי התורה מכל מגע.

[א] 'משכו וקחו לכם', משכו ידיכם מעבודת כוכבים והדבקו במצוה, מפני מה הקדים לקחתו של פסח לשחיטתו ד' ימים, וכי לא היה בידם של ישראל ארבע מצוות שאין כל העולם כדאי בהם, שלא נחשדו על העריות ולא על לשון הרע, ולא שינו את שמם ולא שינו את לשונם וכו', והיו אוהבין זה את זה, ואי אתה מוצא שהלשין אחד על חבירו וכו', ומפני מה הקדים לקחתו של פסח וכו', שהיו ישראל שטופין בעבודה זרה במצרים וכו', אמר להם משכו ידיכם מעבודה זרה והדבקו במצוות וכו'. 'ולא שמעו אל משה מקוצר רוח' וכו', וכי יש לך אדם שהוא מתבשר בשורה טובה ואינו שמח וכו', רבו מוציאו לחירות ואינו שמח וכו', אלא שהיה קשה בעיניהם לפרוש מעבודה זרה וכו'. 'ויצום אל בני ישראל', צוום לפרוש מעבודה זרה. [מכילתא ומדרש רבה].

וכלומר שהיו אז ישראל במעלות מיוחדות כזרע קודש, מה שאין בכל העולם, שמרו על יחודם בשמם ובלשונם, באהבה ואחוה, וגדורים מעריות ולשון הרע, ואף שטופין בעבודה זרה, ונוח להם להישאר בעבדות מלפרוש מע"ז ולצאת לחירות.

[ב] והענין כנודע מדברי רבינו הגר"א בסדר עולם^א, כי עם ביטול יצר דע"ז ע"י אנשי כנה"ג אז בטלה הנבואה, כי הקב"ה ברא את האדם, ונטע בו כוחות עילאים, ויהא דבוק בחכמה, 'ובדעת חדרים ימלאון' (משלי כד ד), דהיינו שחכמתו לא תשאר רק נחלת מוחו וראשו, אלא יתפשט בכל חדרי הלב ובכל חושיו וכוחותיו. וכך היה אדם הראשון לפני החטא והקלקול, בבחינת 'והחכמה תחיה בעליה', ו'האלקים עשה את האדם ישר', וחכמתו תהיה בתכלית היושר, ולהמשך למקור החכמה ובורא הכל, ואם זה חיות האדם, אין מיתה והפרדה, כי כולו אחוז ודבוק למקור החיים, אשר אין לזה הפסק וחדלון. ואבינו הראשון חטא, וכדברי רבינו הגר"א^ב ז"ל שנמשך אחרי

— משנת הגר"א —

גם זה מאמר מכת"ק (שנת תשס"ב).

א. הובא לעיל בהערה ב'.

ב. 'יסוד הדברים נתבארו באדרת אליהו (בראשית עה"פ ועץ הדעת טוב ורע) וז"ל: 'הדעת טוב ורע' כי ידיעת הטוב ורע הוא רע מאד, כי מה שאדם תם יותר הוא יותר מעולה, כמו שאמר הכתוב 'אשרי תמימי דרך', וכן נח יעקב

החכמה הטבעית, ורצה עם זה להעלות ולהדבק בהקב"ה, אבל נטה מקו היושר, ויצא מה שיצא, ומאז הרע כבר נמצא בתוך האדם עצמו, וכמבואר ביותר בס' נפש החיים הקדוש (ש"א פ"ו בהגהה) ועוד.

ובמצב הזה דאחרי החטא, צריך עבודה רבה להתנער ולא להמשך ח"ו אחרי התשוקות הטבעיות, אשר אינם בקו היושר לדביקות טהורה בד' יתברך, וכשהאדם מזכך ומתנקה ומטהר עצמו, מתעלה ומתעלה עד העונג הגדול והנורא, הדבקות השלימה בהקב"ה, ושורה עליו רוח נבואה, וכל זה ע"י דהקב"ה נטע בנבראים הכח העליון וכח התשוקה להדבק במושכלות, וביותר ביותר לשורש ומקור ההשגה והחכמה כל אחד כפי ערכו, אבל לשלימות הזאת צריך עבודה רבה להתנקות ולהזדכך מתשוקות הרע אשר בתוכנו מאז אחר החטא, וכמעט עיקר העבודה בהזיכוך והנקיון במדות ובתשוקות וטהרת הלב, אשר מחשבות יצר לבו רק רע כל היום, ולאחר הטהרה והזיכוך, אזי פועלים הכחות העלאים להגיע להמעלות העליונות באמת. ואולם מאז דהרע נתבצר לתוך תוכו של האדם, בלבו בחושיו וכוחותיו, יש יצר נורא רח"ל, וזה היצר הגדול של עבודה זרה, דהיינו להשתמש בכוחות העילאים האלו אשר מרוממים את האדם אל על, וביחד ולא לפרוש רח"ל מהתאוות הגופניות הבאים מכח הרע ד' ישמרנו, וזה מתערב יחד, וכדברי רבינו הגר"א, אשר לכל מין וסוג עבודה זרה היה קשור איזה סוג תאוה של זנות רח"ל, וזה יותר נקל להאדם להתבצר רח"ל בעומק הרע ד' ישמרנו, ובשימוש להרע רח"ל בהכוחות העילאים אשר הקב"ה נטע בתוכנו ברוב חסדו לטוב לנו, וזו לעומת זה, במקום להקירוב הנורא לעד מעלות הנבואה, נהנים מעונג עילאי מדומה, ונופלים לתחתית השאול והאבדון, ד' ישמרנו.

ובאשר ראו אנשי כנה"ג הקלקול הנורא דיצר דע"ז, קבעו ברוח קדשם כי כדאי לוותר על המעלה הגדולה של הנבואה, ובטלו כל הכוחות הללו, לטוב לנו, וכאשר ראינו באבותינו במצרים, אשר היו גדורים מעריות ומלה"ר ועכ"ז שטופים בע"ז, ואנשי כנה"ג רצו גם לעקור יצה"ר דזנות, והוכרחו להשאירו לקיום העולם כדנתפרש בגמ'.

ג] וזה היה הצווי והתביעה לכלל ישראל בעוד היצר הגדול דע"ז בתוקפו, משכו ידיכם מעבודה זרה והדבקו במצוות, ואשר ע"י כך יצאו מעבדות לחירות ומאפילה לאורה. וברוך שומר הבטחתו לישראל, וכאשר ישראל לא הגיעו לרום מעלתם בכח עצמם, ורק שבט לוי עמדו כל הזמן במעלתם, אז האיר לנו הקב"ה בלילה הזה ליל

משנת הגר"א

ואיוב נתעלו במדות תמימות, כי לולא דביקות האדם בדברי החומרי', היה נפשו דביקה בענייני ה', ולא היה בוחר בדברים ערבים ומתוקים לפי שעה. כי כל הנעשה לבעל התאוה אחר רוב השתדלות בענין רע, נעשה לתמימי דרך בענין טוב בלי עמל ואון. אבל העליונים שאינן חומריים, אין מזיק להם ידיעת טוב ורע. לכן צוה שלא יאכל ממנו.

שימורים', ו'העם ההולכים בחושך ראו אור גדול', ואז לא היה להם היצר הרע דע"ז, כי לא היו צריכים להמית עצמם, כי הקב"ה פתח להם ונתגלו להם מראות אלקים, והגיעו להעונג הנשגב שאין למעלה ממנו. ואך כידוע אשר לא זה תכלית עבודת האדם, ומשום כך האור הגדול הזה נעלם מהם, וזה היה עבודת כל ימי העומר, אחרי שכבר טעמו נופת צופים דהאור העליון, להמשיך ולהיבדל מע"ז ומכל מדה רעה, ולהתטהר ולהזדכך בכוחות עצמם, עד אשר הגיעו וזכו להמעמד הגדול, אשר אז נתקיים בנו: 'יפה שעה אחת בעוה"ז מכל חיי העוה"ב' (אבות פ"ד מכ"ב), מעמד הר סיני וקבלת התורה.

[ד] ובחסדי ד' יתברך, גם בתוך חשכת הגלות, וגם אחר אשר בעוה"ר בטלה נבואה וכו', כבר הובטח לנו (ויקרא כו מד) 'לא מאסתים ולא געלתים' וגו', ואשרינו מה טוב חלקינו וכו' ומה יפה ירושתנו וכו', ו'חסד א-ל כל היום', ועם פתיחת פתח מצדנו כפתחו של מחט, כבר הקב"ה פותח לנו שערים גדולים לרוחה. וגם עתה עיקר העבודה בסור מרע, ורבינו הגר"א ז"ל באדרת אליהו בבראשית, מגלה לנו בענין מה שהקב"ה מנחיל לכל צדיק ש"י עולמות, שמתחלק השלש מאות והעשר, שלש מאות עולמות עבור 'סור מרע', ועשר ל'עשה טוב', והדברים נוראים למתבונן. והן הן הדברים, כי הקב"ה נטע בתוכנו חיי עולם, ולעולם לא ימיש חסדו ושפעו עלינו לטוב לנו עוד ועוד למעלה למעלה, ואנו צריכים רק להשתייך להיות ראויים ומזוכים להיות 'כלי' לקבל, ובראש להסיר כל צואה וצחנה. וגם היום כמו אז, יש יצר גדול להרע, גם לאלו שיש להם דרגא של הכרה בד' ובעבודתו, ולהתענג על ד', ועדיין היצר מרקד ומטריד לא לעזוב את הרע, ואשר יותר נוח להאדם להשאר במצבו השפל, ורק לבקש גדולות.

ורבינו קדוש ישראל החתם סופר זיע"א המשיל בזה בדברי קדשו, דכמו שיש אנשים במקום סירחון וזוהמא, וזה גורם להם לכל חולי רח"ל, והם רואים מרחוק הר מלא ברכת ד' עץ פרי וכל טוב באויר צח ורענן, וכאשר יחפצו לעזוב מקום שפלותם ולהגיע להר האושר והבריאות והשמחה, ואז רופאי אליל מפתים להם, אשר ישארו במקומם, ולא יטרחו להעפיל אל הר האושר, והם יביאו להם במקומם כל פרי נחמד למראה ולבריאות, ורופאי האליל לגרמייהו עבדי לשכרם ולהנאתם. וכך דרך היצר הרע שמפתה להישאר ולהתבצר בעומק הרע רח"ל, ובמקומם יביא להם את המצוה וכל

משנת הגר"א

ג. עה"פ 'וייצר ה' את האדם' וז"ל: 'וייצר' בשני יודין, דרשו רז"ל שני יצרין יצר טוב ויצר רע (ברכות סא א), והוא מרומז ג"כ בפסוק 'להנחיל אהבי יש' ודרשו רז"ל עתיד הקב"ה כו' ש"י עולמות (סוף עוקצין), ענינו שהאדם קונה אותם בשני יצרים שלו, ש' עולמות בשבירת יצר רע, ועשרה עולמות בשמעו אל יצר הטוב, והם מרומזין בתיבת ש"י ימין ושמאל, וכו' ע"ש.

הטוב. ודברי קדשו נוקבים ויורדים חדרי לבב. ד' יחזקנו ויאמצנו ל'סור מרע', ואז יאיר עלינו האור הגדול ע"י 'ועשה טוב'.

ה) מה יעשה אדם ויחיה ימית עצמו (תמיד לב א), כי אף שידוע בבירור שזה תכלית החיים והברכה, אבל בפועל כל עוד שהאדם בתוך הרע וההבל, היציאה ממנו זה 'ממית עצמו' ממש, וכאבותינו במצרים שלא שמעו לצאת לחירות שהיו שטופים בע"ז וכאמור, אבל בכל מה שממית בעצמו מוסיף חיים. ואין הדברים אמורים בסיגופים וכיו"ב, שזה לבעלי דרגה מיוחדים, ואשר גם להם נעשה מתוך עונג ושמחה ועול מלכותו. ואלא כל ויתור על חיי ההבל והריק שדבוק בזה, הרי זה ממית ומחיה עצמו. וכבר אמרו חז"ל דכל דבר דאביק ביה רח"ל כמינות דמיא, וכל הפורש ממינות מיית, דהיינו שנאבד לו כח ואור החיים האמיתיים ע"י שדבוק ברע רח"ל, ורק יכול להמית עצמו, אבל אין לו מקור חיי הרוח והנשמה - חיי עולם, וכבר הרחיב בזו רבינו הגר"ח זיע"א מולוז'ין בדרשתו הידועה. אבל מבואר בספרים, כי ע"י תשובה מאהבה חוזר להחיים האמיתיים, כי לעולם יש איזה שורש רוחני דבוק במקור החיים, וחשב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח, וכששב רק מיראה ופחד על עצמו, לא מתעורר נקודת החיים הטמון בו, אבל אם שב מהאמת ואהבת ד', מגיע אל שרשו וזוכה למקור החיים.

וכמה נוראים הדברים, אשר כל עבודתינו להסיר ולעקור הרע אשר בתוכנו, וכל אחד תחלואי נפשו ונגעי לבבו, ויש בזה עבודה בלי גבול. 'החזק במוסר.. כי היא חיין', וכביאור הגר"א שכל עוד האדם חי יש בו לשבור ולעקור עוד, וכל שבירת טבעו מוסיף ומרבה חיים, והטוב אשר שופע כל הזמן מלמעלה, מוצא את המקום לשכון בו אור.

ו) אבותינו במצרים, אשר היו בצאתם ממצרים במעלה העליונה של 'דור דעה', מעלת הדעת דורו של משה, כאשר היו במצרים בשפל המדריגה שקועים בעבודה זרה, פגמו מאד במקור הדעת, אשר (ברכות לג א) גדולה דעה וכו', וכל שיש בו דעה כאילו נבנה בית המקדש בימיו (שם), כי הדעה במקורה בשורש עליון, וכאמור 'בדעת חדרים ימלאון', בכל חדרי לבב ונפש, וזה בחינת 'ושכנתי בתוכם' - בתוכם של בני ישראל (עיין בנפש החיים ש"א פ"ד בהגהה). ולא נתמלאה צור אלא מחורבנה של ירושלים (רש"י בראשית כה כג), כשזה קם זה נופל (שם). ואז פרעה הרשע שהיה מכשף גדול אין כמוהו [לשון מהרח"ו זיע"א (שעה"כ ענין הפסח דרוש א)], הגיע לבחינת ה'דעת' מצד

משנת הגר"א

ד. בפירושו למשלי (ד יג) וז"ל: 'החזק במוסר אל תרף' אחזו את המוסר שהתחלת בו ותחזק את עצמך, 'אל תרף' אפילו לפי שעה אל תרף את עצמך מן המוסר, וכו', 'כי היא חיין' כי מה שהאדם חי הוא כדי לשבור מה שלא שבר עד הנה אותו המדה, לכן צריך תמיד להתחזק, ואם לא יתחזק למה לו חיים.

הרע, אשר 'זה לעומת זה עשה האלקים', והיה גדול כוחו מבחינת הדעת להרע רח"ל, ולזה היו ישראל עבדים אליו. ועיקר גילוי ד' עבור ישראל ועבור הטוב, וכשעם ישראל היו בבחינת מנודין, לא נתייחד הדבור למשה רבינו, וק"ו להבדיל אלף אלפי הבדלות וכו' כשכח הדעת פגום מבחינת ישראל, גילוי הדעת מסתתר: 'אכן אתה א-ל מסתתר', עד כי היה יכול הרשע פרעה לאמר 'מי ד' וגו' [וכאשר אמר גם המן הרשע, אלקיהם ישן הוא, היינו שאין זה במצב של גילוי כבודו, ע"י שנתבטלו מן התורה]. וברוע חכמתו רצה להמשיך המצב ח"ו של ההסתרה הגדול, ורק הקב"ה בכבודו ובעצמו גאלנו, 'אני ולא שרף ולא שליח' וכו'.

ומשה רבינו ע"ה בחינת שלימות הדעת, הוא אשר 'עלה שמים וירד', מחציו ולמעלה אלקים ומחציו ולמטה איש, וזה בחינת הדעת אשר שרשה בשמים ממעל, ולמטה ב'חדרים ימלאון'. והוא אשר בכוחו להוריד משמי השמים, אשר מלאכים זעקו 'תנה הודך על השמים', ומשה רבינו הוריד התורה לארץ. והוא השליח מהקב"ה אל פרעה להוציא בני ישראל ממצרים, ו'תעבדון את האלקים על ההר הזה'. כי משה רבינו גילה בחינת הדעת, 'ונגלה כבוד ד' וראו עמי הארץ ויראו ממך, נבהלו יאחזמו רעד נמוגו מהדעת העליון משמו הגדול, וכך יצאו בני ישראל ממצרים, ממקום המיצר והעבדות, לחרות עולם, וכלל ישראל קנו בנפשם קנין חירות לעולם.

[אבותינו, ולא אבותינו בלבד וכו', היו במצרים בתוך 'כור הברזל', ויציאת מצרים כידוע בבחינת לידה ויציאה לחיי עולם. וכשם שתחיית המתים זה ע"י שיש כל הזמן 'עצם הלוז' ו'הבלא דגרמי', שזה שורש התחיה, כי 'אין כל חדש' וכו', כך בתוככי חשכת מצרים, 'לוז' שדרת החיים היו שבט לוי, אשר מעולם לא עבדו עבודה זרה, והם היו 'בני חורין' גם בתוככי מצרים, אלא מצד השתייכותם והתחברותם לכלל ישראל, השתייכו גם כן באיזה בחינה לגלות מצרים, ומהם שורש היציאה לחירות עולם לכל ישראל. וכן לדורות, אשר הרמב"ם קבע דבריו הקדושים ברוח קדשו (בסוף הל' שמיטה ויובל): ולא שבט לוי בלבד אלא כל איש ואיש מבאי עולם אשר נדבה רוחו אותו וכו', להבדל וכו' לדעה את ד', והלך ישר כמו שעשהו האלקים וכו', הרי זה נתקדש קדש קדשים, ויהיה ד' חלקו ונחלתו לעולם וכו'. ואנחנו בעוה"ר בחשכת הגלות, בשלטון הערב רב, ד' 'יצילנו, ההצלה האמיתית הם בני התורה הנמצאים בהיכלי התורה, 'בני' שבט לוי כעין 'בני הנביאים' - המתלמדים ומגיעים להיות בכלל 'שבט לוי'. וכשם שבמצרים לא התקרבו להם שבט לוי כלל וכלל, ולזה המצרים לא שלטו עליהם כלל, כך אנו צריכים להיזהר מכל משמר על בני התורה והיכלי התורה, לבל יבוא בתוכם שום מגע זר. וכבר השרישונו רבותינו הקדושים זיע"א, אשר דברי הרמב"ם הק' (בהל' דעות פ"ו) אשר צריך כל אחד ואחד להתרחק ממקומות המשובשים בדעות וכו' ולילך למדבריות וכו', אשר בדורותינו אנו, היינו להסתופף בצילא

דמהימנותא דהשיבות והכוללים. ואין לנו שיוור אלא התורה הזאת, ואין ישראל נגאלים אלא בזכות תורה שבעל פה (עיין גיטין ס ב), והיינו העמל והיגיעה בתורה, כמבואר במדרש תנחומא פרשת נח, אשר כל העמל זה על תורה שבעל פה. ויתן ד' ויקוים בנו בקרוב: 'ומלאה הארץ דעה את ד' וגו', 'ונגלה כבוד ד'', ונאכל מן הזבחים ומן הפסחים וכו', ונזכה לישועת עולמים, אכ"ר.

בין פסח לעצרת

מאמר מקיף ונרחב בענייני פסח, ימי הספירה, וזמן מתן תורתנו במשנתו של רה"י מרן הגר"ש אויערבאך זצוק"ל

העם ההולכים בחושך ראו אור גדול

נעלם אפילו ממש רבינו ע"ה, ובדרגה כזאת לא שייך 'זה לעומת זה', דבמקום כזה נאמר: 'לא יגורך רע', ושם לא שייך שיהא ב'לעומת' הקדושה - שליטה לכוחות הטומאה]. ועכ"פ היו ישראל בשפל המדרגה מאוד, ובכל זאת נגלה עליהם מלך מלכי המלכים וגאלם, והיה זה מכח זכות אבות, וכן מאהבת ה' אותנו, שהיא אהבה גדולה שאין לנו בה השגה. והקב"ה שהוציאנו מעומק השפלות עוד פתח לנו שערי אורה, והעלנו לרום המעלה, וכמבואר במדרשים דע"ז נאמר הקרא הנ"ל: 'העם ההולכים בחושך ראו אור גדול', וביארו בזה רבותינו הקדמונים שהקב"ה העלה אותם וגילה להם מ"ט שערי קדושה, והיה זה שלא כפי הסדר הרגיל של ההנהגה, דתמיד הסדר הוא באופן של עליה מדרגה לדרגה, וכאן הקב"ה הוציאם בבת אחת ממ"ט שערי טומאה עד למ"ט שערי קדושה. וכידוע מה שביאר בזה בספר חסד לאברהם (לר' אברהם אזולאי סביו של החיד"א) דזהו העניין של שלושים יום קודם הרגל, דבעלמא מתחדש בכל שנה

הן ידוע ומפורסם הדבר, אשר אבותינו במצרים היו במדרגה התחתונה, וכאשר גאלם הקב"ה היה זה בבחינת: 'העם ההולכים בחושך ראו אור גדול' (ישעיה ט א), ויצאו מאפילה גדולה לאור גדול. וידועים ג"כ דברי האר"י ז"ל שהגיעו ישראל לשער המ"ט של הטומאה, ואם היו נשארים עוד מעט קט היו באים לשער הנ', ואז לא היו ראויים להיגאל, וזהו שכתוב: 'ולא יכלו להתממה'. וברבינו הגר"א מבואר דבצד הטומאה אין שער הנ', ורק בקדושה יש שער הנ', עיין בדבריו במשלי (טז ד) עה"פ: 'כל פעל ה' למענהו וגם רשע ליום רעה', דפירש ד'כל' הוא גימטריה נ' והוא בצד הקדושה, 'וגם' הוא מ"ט, וזה בסט"א. וא"כ לפי דברי הגר"א הרי שהגיעו ממש כמעט עד הסוף.. [ולבאר קצת שיטת הגר"א שבסט"א אין שער הנ'; שהרי כידוע כל הבריאה באופן של 'זה לעומת זה', וכוחות ומדרגות הקדושה הם עומדים לעומת כוחות הסט"א, ואולם כל זה שייך במ"ט שערים, אך בשער הנ' דקדושה זה כבר להגיע להשגת ה' בדרגא היותר גבוהה, אשר זה

הכנה קודם לכן, שאי"ז סדר ההנהגה וכנ"ל, ולזה צריך ההכנה דשלושים יום קודם הרגל, שאחר ההכנה אז ראוי האדם לקבל האור והגילוי של עוצם קדושת היום.

ושנה האור והעניין שהיה בכל מועד ומועד, וכידוע, אך ביום הזה של ליל ט"ו בניסן - אף שודאי מתחדש הארת היום - מ"מ להגיע לבחינה הרמה הזאת דמ"ט שערי קדושה, זה לא שייך בלא

כי ממך הכל ומידך נתנו לך

התחתונים, ובכל זאת הקב"ה השפיע טובה וברא את העולם: ויאמר... ויהי... ויאמר... ויהי... וזהו: עולם חסד יבנה, שאף שתמיד הקב"ה מתנהג בחסד וברחמים, מ"מ התחלת הבריאה היתה במדרגה גבוהה ביותר של חסד, ובזה ביאר הגר"א הטעם שאומרים סליחות בימים שקודם ראש השנה, שכידוע בריאת האדם היה בר"ה, והימים שקודם לכן הם כנגד ימי תחילת הבריאה, שהם ימי חסד מיוחדים (עיין בבהגר"א ריש הל' ר"ה). ומבואר א"כ כנ"ל, דתחילת הכל הוא בחסד ומתנת שמים, ואח"כ האדם צריך מעצמו לשוב ולפעול בעצמו ע"י התורה והמצוות. וכן מבואר עניין זה בקידוש החודש שדרשו בו חז"ל: אלה מקראי קדש אשר תקראו אתם. אתם אפי' שוגגין אפי' מוטעין אפי' מזידין, והיינו שבמצווה זו מתבטא ביותר הכח של ישראל שבידם לקבוע את החודש, ובזה תלוי קביעת קדושת המועדים, וניתן להם כח זה אפילו אם יקדשוהו בטעות או במזיד [ובאמת שכלפי הקב"ה אין בזה הבדל גדול, דעצם זה שישראל מקדשים זה כבר דבר גדול, ואין הרבה נ"מ אם זה באמת או בשוגג

וביאור העניין הוא: שמצינו בכמה מקומות שהתחלה היא תמיד מהקב"ה, ואף שהתכלית והעיקר הוא שהאדם מעצמו יעבוד וישיג, וזה כל תכלית בריאת האדם, שיתגבר על הרע וידחה אותו, וכלשון הגר"א על הפסוק: 'החזק במוסר אל תרף נצרה כי היא חיין' (משלי ד יג): שעיקר חיות האדם הוא שבירת המדות ואם לאו למה לו חיים, מ"מ התחלת הכל הוא מתנת שמים, וכמאמר דוד המלך ע"ה (דברי הימים א כט יד): 'כי ממך הכל ומידך נתנו לך', ולכן אף כאן בתחילת היציאה ממצרים - שהיה זה בבחינת הלידה של עם ישראל וכידוע - קבלו במתנה הארה גדולה שלא כפי עבודתם, ואח"כ הוצרכו לקנות בעצמם וביגיעתם את הדברים, שעל זה היו המ"ט ימים שקודם מתן תורה, שיקנו בנפשם המ"ט שערים ע"י עבודתם. ויסוד הדברים, מבואר ברבינו הגר"א על תחילת הבריאה, שהימים שקודם בריאת האדם היו בבחינת חסד עילאה, שהרי התכלית היא שהאדם יתעורר ויפעל המצוות ובזה ימשיך השפע מלמעלה, ובאותם ה' ימים שקודם בריאת האדם, הרי לא היה אדם שיפעל מן

את החודש תחילה, ואח"כ נמסר הדבר לישראל, וזה ג"כ בחינה של: ממך הכל ומידך נתנו לך. וכן הוא ביאור מה שאמרו חז"ל (נדה ל ב) שהתינוק במעי אמו מלמדין אותו את כל התורה, ואח"כ הוא משכחה, והוא צריך להשיג בחייו את מה שלמד במעי אמו, והיינו שאף התורה שהוא צריך ללמוד ולהשיג מכח בחירתו בחייו, אף זה ניתן לו בתחילה כמתנה, ומכח זה אח"כ הוא צריך לשוב ולקנות הדבר. ובדומה לזה מה שאמרו חז"ל (סוטה יא ב) שהתינוקות שנולדו במצרים בשדות היו רואים את המלאכים, ואח"כ בקריעת ים סוף שנתגלה להם הקב"ה הם הכירוהו תחילה ואמרו: זה קלי, והבן זה.

ומזיד]. וכידוע משאחז"ל דביום ר"ה הקב"ה שואל כביכול אם כבר קדשו ישראל את החודש וזה יום ראש השנה, או לא. ועם כל זה מבואר בפיוט של הקליר (ביוצרות לפרשת החודש, וכידוע שכל דבריו ברוה"ק) ותחילת הדברים מובא אף ברש"י עה"ת, שהקב"ה הביא את משה ואהרן והראה להם כיצד מקדשים את החודש, וכביכול הקב"ה קיבל עדות החודש מן מלאכי מעלה, וקידש בעצמו את החודש: והכל צוחו במעונו מקודש החודש בזמנו.

ומבואר מכל זה כנ"ל, שאף האי ענינא של קידוש החודש שזה נמסר לישראל, שהם המקדשים: ישראל דקדשינהו לזמנים, מ"מ תחילת הדבר היה ע"י הקב"ה בעצמו, שהקב"ה קידש

קריעת ים סוף

אמרו קשה זיווגו של אדם כקריעת ים סוף. וכידוע שאז נתעורר הקטרוג הנורא של: הללו עובדי ע"ז והללו... ולכאו' צ"ב מה נתחדש עתה מקודם לכן, והלא אף כשיצאו ממצרים היה ניתן לומר הללו והללו, אלא דכמשנ"ת, דביום הראשון היה כל עניין הגאולה שלא כפי מדרגתם, והיה זה חסד בשלמות שלא לפי מעשי האדם, ולכן לא היה הקושי הגדול של הללו והללו, אך אחר שכבר התחילו ימי העבודה, וכאן היה נצרך המעשים והעבודה של האדם, כאן כבר היה מקום לקטרוג הנורא של הללו והללו, אם כבר צריך את הזכויות של האדם, אז באמת יש תביעה גדולה על

ואולם כמו שנתבאר לעיל שהתכלית של הכל הוא שהאדם מעצמו יעבוד לקנות הדברים, ולכן אחר ההשגה הגדולה של היום הראשון דיציאת מצרים, שוב נתעלם אותה הארה, והיו צריכים שוב להשיג המדרגות מתחילתן כסדרן, ולזה ניתנו להם ימי ההכנה למתן תורה, מ"ט ימים כנגד מ"ט שערי בינה, וכמבואר כל זה בספרים הקדושים. ובזה מבואר העניין של קריעת ים סוף, שנחשב זה לדבר גדול וקשה כביכול כלפי מעלה, עד שנעשה זה דוגמא ומשל לדברים גדולים וקשים, וכדאמרו בגמ' (פסחים ק"ח א): קשים מזונותיו של אדם כקריעת ים סוף, וכן

(א) ובטחו בהשי"ת שיקרע להם הים, זכו שהקב"ה קרע את הים, וכדביאר בזה הנפש החיים (שער א פט) ע"ש].

הע"ז שהיתה בידם. [והיה נצרך בזה מסירות נפש, שע"י שנחשון קפץ לים, וקפצו שבת בנימין כמבואר בגמ' (סוטה לז

ימי הספירה

(הטפשים כלשון הרמב"ם) טועים מיד בתחילת הכל, שכבר למחרת הפסח – שאז מתחיל כל העבודה להגיע לתכלית שהיא קבלת התורה – הם טועים שהם אומרים שממחרת השבת היינו שבת בראשית]. ויסוד הדבר המבואר במדרש שהביא הר"ן בסוף פסחים וז"ל: ובהגדה ג"כ אמרו בשעה שא"ל משה תעבדון את האלוקים על ההר הזה אמרו לו ישראל משה רבינו אימתי עבודה זו אמר להם לסוף חמישים יום והיו מונין כל אחד ואחד לעצמו כו', ומבואר דאף קודם שניתנה התורה, ולא נצטוו במצווה הספירה, וכלל לא הקריבו עומר, בכל זאת קיימו את הענין של הספירה מנפשם, והיו הימים ימי הכנה למתן תורה.

ומבואר עוד, דנחשב הזמן הזה כימי הבנין של כלל ישראל, וכנ"ל דיציאת מצרים היה הלידה [ונגמר הדבר בקריעת ים סוף, שאז הגיעו לדרגתם ונעשו "דור דעה", בשעה שזכו לגילוי הנורא של: זה קלי ואנוהו, וזה היה הגמר של יציאת מצרים, המכה בפטיש של הלידה]. והימים שבין פסח למתן תורה היו ימים של עבודה והתעלות, שבוה נבנה הבנין של כלל ישראל, ובוה נשלם השיעור קומה של ישראל. ובאמת שזה נוגע מאוד

ובאמת שיציאת מצרים ומתן תורה הם דבר אחד ממש, וכעקירה לצורך הנחה וכמבואר ברמב"ן בהקדמה לחומש שמות ע"ש דבריו הקדושים, ומתחילת גאולת מצרים אמר הקב"ה למשה: בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלוקים על ההר הזה, ואף כאשר משה בא לפרעה הוא לא דיבר עמו כלל על עצם הפסקת השיעבוד, אלא רק: שלח את עמי ויעבדוני, הקב"ה רוצה אותנו לעבודתו. וכל ימי הספירה שבינתיים, הם כהכנה למתן תורה וכמשנ"ת דהיה עליהם לקנות בעצמם שוב את המדרגות שקבלו בלילה הראשון, והכל המשך ורצף אחד מפסח ועד לחג השבועות. וכידוע שאין תאריך לחג השבועות אלא רק: ממחרת השבת השביעית, והיינו דאחר המ"ט ימים הוא זמן חג השבועות. [ועיין מש"כ הרמב"ן (פרשת אמור) דהימים שבין פסח לעצרת כחולו של מועד, ואין הכוונה מצד קדושת הימים, שהרי אין בהם קדושה והם כשאר ימות החול המותרים במלאכה, אלא הכוונה שזה הכל המשך ודבר אחד, וזהו ג"כ עניין הספירה, שאנו ממשיכים את הימים ברצף ושומרים על הקשר שביניהם "אלט דעם קאפ" – להחזיק ראש... ואגב יש להזכיר בזה, שרואים כאן שהצדוקים

נבנה מחדש קל יותר לשנות ולפעול מאשר אחר שהדבר כבר בנוי ועומד, וכן כיוצ"ב בימים אלו, שהם ימי בנין האדם, ולכן אפשר ג"כ לפעול הרבה מאוד, שכלפי זה נחשב הזמן שאח"כ כמעוות לא יוכל לתקן. [ומה שלגבי עשי"ת נתפרש הדבר בחז"ל להדיא, וכאן בימים אלו אין הדבר נמסר לנו בפרסום כ"כ, היינו משום שבעשי"ת זה ימי דין, ו"מלך במפשט יעמיד ארץ", זה דבר של פרסום ופרהסיא, משא"כ בימים אלו, ולכן נמסר הדבר רק בדרכים המוצנעים טפי, והבן].

לדידו, שודאי בחינה זו ג"כ מתחדשת בכל שנה ושנה, ובימים אלו זה זמן הבנין של השיעור קומה של ישראל, וזה זמן שאפשר לפעול ולשנות שלא כשאר הזמנים. וידוע מש"כ אחד מגדולי חכמי האמת, שכעין מה שאחז"ל על עשרת ימי תשובה שמי שלא שב בינתיים אפילו הביא כל אילי נביות שבעולם אין מתכפר לו, כיוצא בזה באיזו מידה הוא ג"כ לענין ימים אלו. וביאור הדבר דבעשרת ימי תשובה זה ימי חידוש העולם, שאז נברא העולם, ובכל שנה מתחדש שוב מציאות הבריאה, וכשהדבר

קבלת התורה – אהבה רבה

וברוב אהבתו לישראל נתן לנו את תורתו. וזהו שאנו אומרים: 'אהבה רבה אהבתנו' שזה קאי על נתינת התורה לישראל, ו'חמלה גדולה ויתירה חמלת עלינו' קאי אחר העגל שברוב חמלתו נתן לנו הקב"ה שוב לוחות שניות, וכמבואר בפי' הגר"א לשה"ש (א יז). וכשכתוב 'אהבה רבה' זהו דבר שמעל להשגתינו, וזה ג"כ מראה גודל האהבה שבנתינת התורה לישראל. ובמעמד הר סיני נתגלה להם הקב"ה ברוב חסדיו וכמש"כ: 'פנים בפנים דבר ה' עמכם' ופירש הגר"א ש'פנים בפנים' היינו אספקלריא המאירה... ובאותה שעה של מתן תורה נתקיים בשלימות: 'יפה שעה

נתינת התורה לישראל זה הביטוי הגדול ביותר לאהבת ה' לעמו, שנתן לנו את התורה שהוא כביכול משתעשע בה, וכמו שאמרו חז"ל ש'הקב"ה עוסק בתורה' [ואע"פ שאין לנו שום מושג בזה אך כלפינו זה מתפרש כך...] וכבר ביאר בנפש החיים (שער ד' פ"י) ש'תורה' זה הגילוי הראשון והגבוה ביותר שממנו משתלשלים כל העולמות, וכדאמרו חז"ל: אסתכל באורייתא וברא עלמא. וביאר עוד בפנה"ח (שם פרק כז) דאף שהתורה ירדה ונתלבשה מעולם לעולם עד לעולם המעשה דידן מ"מ התורה לא נפגמה מקדושתה, וזה אותו תורה שהקב"ה עוסק בה כביכול^א.

א. ובמהר"ל בדרך החיים לאבות כתב: אל תחשוב שכל המעלות הגדולות של תורה זה רק במעשה בראשית ומעשה מרכבה, אלא גם בארבע אבות נזיקין וארבעה שומרים...

ותלמדם חוקי חיים כן תחננו ותלמדנו, אף שהתורה כבר ניתנה אנו רוצים ג"כ 'כן תחננו ותלמדנו', משמע שעדיין צריכים אנו לקבל ממנו יתברך, וכמש"כ: 'כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה', וכן אנו מבקשים בשמו"ע: 'חננו מאתך דעה בינה והשכל'.

אחת בתשובה ומעש"ט בעוה"ז מכל חיי העוה"ב'. וכן חג השבועות הוא האמצעי ברגלים: 'אמצעי משובח', והוא רק יום אחד לגודל מעלתו כמבואר כ"ז בגר"א. ואנו מתפללים ומרעישים כל יום בברכת אהבה רבה: 'בעבור אבותינו שבטחו בך

להשתייך לקבלת התורה

והשיג כפי דרגתו, שאין ברוחניות זכייה מן ההפקר, אלא כל אחד יכל להתקרב רק כפי דרגתו והכנתו, וכעין המבואר בחז"ל והובא ברש"י (שמות יט כד) שהיה 'משה מחיצה לעצמו ואהרן מחיצה לעצמו' והכנים מחיצה לעצמם, כן הוא בכאו"א מישאל. וז"ל הגר"א (שה"ש ג ד): וכן בהר סיני היה גבולים גבולים חלוקים להם איך יעמדו כל אחד לפי מדרגתו ויקבל השפעתו. ואם כך היה אף אצל דור מקבלי התורה, הרי כ"ש וכ"ש אצלנו שכל אחד שייך רק כפי מדרגתו והכנתו, שהרי אז לכה"פ עמדו כולם למרגלות הר סיני וקיבלו התורה בפועל, אך היום שהכל זה רק בפנימיות הדברים [והיינו שאף שמתחדשת קבלת התורה בכל שנה וכנ"ל מ"מ אי"ז בצד החיצוני והפשוט של הדברים, ואיננו עומדים בהר סיני, ורק בפנימיות הדברים אנו משתייכים לקבלת התורה], א"כ הכל זה רק לפי מה שהאדם משייך את עצמו לקבלת התורה ומי שאינו מביא עצמו לזה ה"ה כאילו אינו בא להר סיני כלל [וכאילו נשאר במצרים, או שהוא בין מצרים להר סיני, אך להר

מבואר בחז"ל שחג השבועות מתחדש ממש בכל שנה ושנה, וכדאיתא בגמ' (שבת קכט ב) שאין מקיזין דם בערב שבועות מפני שקודם מתן תורה יצא שד ששמו טבוח: ואי לא קיבלו ישראל תורה הוה טבח להו לבישריהו ולדמייהו'. ודבר זה שייך בכל שנה ושנה שמתחדש 'קבלת התורה', ומתחדש ג"כ האיום הזה שמוכן המזיק לישראל אם לא יקבלו את התורה, ולכן אין מקיזין דם מפני שזה זמן סכנה.

והנה כדי להגיע למתן תורה היה נצרך ההכנה של המ"ט ימים שמפסח עד העצרת, שאז הכינו ישראל את עצמם לקבל התורה, וכמו שידוע שהמ"ט ימים הם נגד מ"ט שערים דקדושה שכל יום נתעלו עוד בדרגתם, עד שנטהרו טהרה שלמה. וכן ידוע מרבותינו בעלי המוסר שהימים הם כנגד המ"ח קניני תורה – מ"ח ימים כנגד מ"ח קניינים והיום האחרון כולל כולם.

ומבואר בהפלאה (בהקדמה לכתובות) וקרוב לזה מבואר בפירוש הגר"א לשיר השירים דבמתן תורה היה כל אחד ואחד מישראל במקום הראוי לו,

השנה כולה, וכידוע מש"כ באחד מגדולי רבותינו זיע"א שמי שלא פעל בימים אלו זהו: 'מעוות לא יוכל לתקון' לכל השנה. וביאור הדבר הוא: מפני שבימים אלו מתחדש המציאות של עם ישראל, שכידוע בחינת הלידה של עם ישראל היה ביצי"מ וקבלת התורה היה השלמת השיעור קומה של ישראל בהיותם מצווים בעול תורה, וא"כ אף בכל שנה מתחדש כביכול ההתהוות של ישראל כאומה, ולכן ניתן בקל יותר לפעול ולשנות, שכאשר הדבר נבנה מחדש קל יותר לשנות בו מאשר אחר שהוא כבר גמור ועומד על עומדו. וכן מבואר בחז"ל שיש בימים אלו סגולה מיוחדת וסיוע משמים, וכידוע מש"כ בזוהר (פ' בהעלותך רע"מ קנב ב) שמניסן עד לפסח שני... תלתין יומין מן יומא דנפקו ישראל מפסח יתבא מטרוניתא בעטרהא כו', בי"ד לירחא תניינא דהא מתמן עד שבעה יומין תרעין פתיחן כו'. ומבואר דאף אחר הפסח נמשך ההשפעה עוד שלשים יום – עד פסח שני, ואח"כ יש עוד שבעה ימים ש'תרעין פתיחן', ואפשר לזכות אז להשגה. ומה שאח"כ כבר לא נמשך ההשפעה הזאת עוד, אף שמתקרבים יותר ליום הגדול של מתן תורה, י"ל דאדרבא היא הנותנת, דבימים אלו שכבר ממש סמוכים ל'זמן מתן תורתנו' אז הימים בעצמם כבר מעוררים: 'ימים ידברו' [מעין מה שאומרים בתפילת שבת: 'ויום השביעי משבח ואומר'], כביכול כבר ניתן לשמוע את ה'קולות וברקים' של מתן תורה...

סיני לא בא...] ואין לו שייכות ח"ו לקבלת התורה.

וכידוע שהחג היחיד שאין לו תאריך בתורה זהו חג השבועות, שכל זמנו הוא אחרי ספירת המ"ט ימים של ספירת העומר ואז 'יום החמישים' הוא זמן החג. וביאור הדבר שחג השבועות הוא המשך אחד מציאת מצרים, וכל הימים שבין יצי"מ למתן תורה הם ימי הכנה לקבלת התורה, וכל יצי"מ היתה רק עבור התכלית הזו שהיא: 'תעבדון את האלוקים על ההר הזה' וכ'עקירה לצורך הנחה', וא"כ ודאי הכל תלוי בהכנה לקבלת התורה.

ובאמת שבתורה עצמה לא נתפרש שחג השבועות הוא יום קבלת התורה, [ורק נאמר (כפ' אמור) שזהו יו"ט האסור במלאכה, ומצוות שתי הלחם וכו'] ורק חז"ל ברוח קדשם ייסדו בתפילת החג לומר: 'זמן מתן תורתנו'. וביאור הדבר הוא, מפני שהתורה בעצמה באמת לא שייכת כלל ל'זמן' שכביכול זהו תלוי ביום מסוים או בתאריך מסוים, התורה היא מעל ל'זמן', ול"ש לומר שיום פלוני ה"ה זמן קבלת התורה, אלא דאחר שישאל הכינוי עצמם בימים שאחר יצי"מ, והיו ראויים לקבל תורה – אז ניתנה להם התורה, והיה זה ביום חג השבועות. ואולם אחר שכך היה כבר נקבע זה במציאות, וכאילו יש כאן דבר שחל ביום, וזהו שאח"כ תיקנו חז"ל לומר: 'זמן מתן תורתנו'. והבן זאת. והימים האלו של ההכנה לקבלת התורה יש בהם כח גדול לפעול לכל

מעמד הר סיני

'רק השמר לך ושמור נפשך מאוד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך וגו', יום אשר עמדת לפני ה' אלוֹקִיך' וגו'. וכתב שם הרמב"ן: ואמר רק אני מזהירך מאד להשמר ולשמור עצמך מאד מאד לזכור מאין באו לך המצוות, שלא תשכח מעמד הר סיני מכל הדברים אשר ראו עיניך, הקולות והלפידים, את כבודו ואת גדלו ודבריו אשר שמעת שם מתוך האש, ותודיע כל הדברים אשר ראו עיניך במעמד הנכבד ההוא לבניך ולבני בניך עד עולם. ע"ש עוד בדבריו. ומבואר דיש מצווה בעצם זכירת המעמד שהיה שם, ה'קולות וברקים' והיראה הגדולה – זה חלק מקבלת התורה. [ואף הרמב"ם שלא מנה מצווה זו כבר ידוע מש"כ בספר 'מעלות התורה' לאחי הגר"א בשם הגר"א דודאי בכל תיבה ותיבה שבתורה יש מצווה (ע"ש בתחילת הספר), ורק דיש כללים מה נכלל במנין תרי"ג מצוות, וא"כ לכו"ע צריכים אנו לזכור המעמד הנורא, וכ"ש כאן שזה פסוקים מפורשים בתורה. ובמג"א הביא (בסימן ס סק"ב) לקיים מצוות הזכירה בתפילה, וז"ל: איתא בכוונות וכתבים דהזכירות הללו הם מ"ע לכן כשיאמר ובנו בחרת יזכור מתן תורה, וקרבנותנו מעמד הר סיני, לשמך הגדול מעשה עמלק שאין השם שלם, להודות לך הפה לא נברא רק להודות ולא לדבר לשון הרע וזהו זכירת מעשה מרים, וזכרתם את כל מצות ה' זהו שבת ששקולה כנגד כל המצוות כו'].

ובמעמד הר סיני עצמו אף שודאי היה המעמד באהבה ובשמחה וכלשון חז"ל: 'והיו הדברים שמחים כנתינתן מסיני', מ"מ בתורה עצמה כתוב בעיקר את היראה הגדולה שהייתה במעמד הר סיני, שהיה 'קולות וברקים' וירא העם וינועו ויעמדו מרחוק' וכמו כן אמרו חז"ל שעל כל דיבור ודיבור פרוחה נשמתם, וכן מה שהקב"ה כפה עליהם את ההר כגיגית, ואף כל העולם כולו היה נחרב אם לא קיבלו ישראל את התורה, וכדאמרו בגמ' (שבת פח א) שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית אם מקבלים ישראל את התורה מוטב ואם לאו אני מחזיר אתכם לתוהו ובהו, ואף יצא שד ששמו טבוח שהיה מוכן ח"ו לטבוח לבישרייהו ולדמייהו וכנ"ל, הקב"ה כפה עליהם בכל האופנים ומכל הצדדים. וביאור הדבר למה הוצרך להיות מתוך כפייה, כידוע מש"כ המהר"ל (בהקדמתו לפי' מגילת אסתר ועוד מקומות) שהתורה ניתנה כמות שהיא באמת, שהיא דבר המוכרח בבריאה, ואם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי, ואין התורה רק כדבר מעלה ותוספת טובה מאוד, אלא בזה תלוי כל קיום העולם, והקב"ה נתן את התורה לישראל בכפייה דוקא שזאת היא האמת שבלא תורה כל הבריאה חוזרת לתוהו ובהו.

וזהו המצווה של זכירת מעמד הר סיני וכמו שהאריך הרמב"ן לפרש כפשוטם הפסוקים שבפ' ואתחנן (ד ט):

דבר אתה עמנו

ישראל ורצה שימשיך כן וכמש"כ 'מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה וגו' כל הימים', אך מ"מ משה רבינו תבע מישראל שהיו צריכים להישאר במדרגתם ולשמוע כולם מפי הגבורה. משה רבינו הוא הרועה הנאמן – אוהב ישראל באמת, הוא רצה שכולם יהיו כמוהו: 'מי יתן כל עם ה' נביאים', הוא לא רצה שרק הוא ישמע מהקב"ה וישמיע לישראל, הוא רצה שכולם יהיו בשלמות המדרגה, וכשלא נשארו ישראל בדרגתם אמר להם: 'התשתם כחי כנקבה' [ודברי חז"ל 'הק' זה לא מליצות, אלא כפשוטו, וכמו שאמרו בגמ' שמשה רבינו היה גם גיבור, וכשאמרו לו "דבר אתה עמנו" זה התיש כחו ממש... (ואם ניתן להתבטאות: זה כביכול לשיטתייהו, שאצל משה רבינו: 'יראה מילתא זוטרתא' וכדאמרו בגמ', שמשה רבינו בדרגתו הגבוהה ראה את היראה כ'דבר קטן' וזהו שאמר להם: 'מה ה' אלוקיך שואל מעמך כי אם ליראה', וכדאמרו חז"ל: 'מה שעשתה יראה כו' עשתה ענוה עקב לסולייתה', ומשה רבינו שהיה: 'עניו מכל האיש אשר על פני האדמה' אצלו היראה היתה דבר קטן, ולכן הוא תבע מהם שהיה להם להמשיך לשמוע מהקב"ה, ולא שיבח אותם על שהיה להם יראה, והקב"ה שחביב עליו היראה של ישראל וכדכתיב: 'יראת השם היא אוצרו', הוא שיבח אותם ואמר: 'היטיבו כל אשר דברו' והבן זאת].

ומחמת גודל היראה שהיה לישראל אמרו למשה: 'דבר אתה עמנו ונשמעה ואל ידבר עמנו אלוקים פן נמות' (שמות כ טז). ובספר דברים כאשר משה רבינו מוכיח אותם הוא תובע על כך שלא רצו לשמוע מפי הגבורה, וכמו שכתוב (דברים ה כד): 'קרב אתה ושמע את כל אשר יאמר ה' אלוקינו ואת דבר אלינו וגו', וכתב רש"י: 'ואת דבר אלינו' התשתם כחי כנקבה, שנצטערתי עליכם ורפיתם את ידי כי ראיתי שאינכם חרדים להתקרב אליו מאהבה, וכי לא היה יפה לכם ללמוד מפי הגבורה ולא ללמוד ממני. ומבואר שהיה כאן תביעה שהיו צריכים להמשיך בדרגתם ולשמוע את כל הדברות מפי הקב"ה ולא מפי משה רבינו. ואף שבהמשך כתוב (שם כה): 'ויאמר ה' אלי... היטיבו כל אשר דברו, מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה אתי ולשמור את כל מצותי כל הימים וגו' [וכבר עמד בזה הרמב"ן ע"ש], זהו מחמת שס"ס היה זה מתוך יראה, והקב"ה שמח שקיבלו את התורה מתוך יראה ולא מתוך קלות ראש [וכמו שהיה טענה על נדב ואביהו, וכן באנשי בית שמש שקיבלו את הארון מידי הפלשתים מתוך קלות ראש ונענשו], וכבר אמרו חז"ל: 'אין להקב"ה בעולמו אלא אוצר של יראת שמים', ועל זה הקב"ה שיבח את

אורח חיים למעלה למשכיל למען סור משאול מטה

מדרגתם הרוחנית, ולא רק שנתבעו על כך שלא רצו להמשיך בדרגתם הגבוהה –

ומבואר בחז"ל דכשאמרו ישראל: 'דבר אתה עמנו' ירדו והפסידו

בלבו' – 'רחמנא ליבא בעי' (סנהדרין קו ב), וכמו שאמר דוד המלך ע"ה: "ותורתך בתוך מעי" [היפך מה'בר פלוגתא' שלו שעליו אמרו חז"ל (שם): 'אין תורתו של דואג אלא משפה ולחוץ'], וכן אמר ר"ע כשבאו לנחמו (מו"ק כא ב) שלא באו לכבודו אלא משום ש'תורת אלוקיו בלבו'. וכששמעו 'לא יהיה לך' נעקר יצר הרע מלבם, וזה דבר נורא שחזרו למה שהיה קודם חטא אדם הראשון וכמו שהאריך בנפש החיים (ש"א פ"ו בהגה"ה) שקודם החטא היה הטוב נפרד מן הרע, והנחש היה מבחוץ ובא לפתות לאדם, אך אחרי החטא נתערב הכל טוב ברע ורע בטוב, והיצר נהיה חלק מן האדם, וכאן זכו לחזור להיות כלפני החטא [ובגר"א הלשון שחזרו להיות 'כמעט' כלפני החטא, משמע שבכ"ז נפגם ולא היה שייך לשוב להיות כקודם החטא ממש. עוד ניתן לבאר בזה, שהבריאה נבראה במדת 'חכמה' וכמו שכתוב: 'כולם בחכמה עשית', ואדם הראשון היה במדרגת 'חכמה', וכאן שהגיעו למתן תורה מכח ההכנה של ימי הספירה – שהם כנגד ה'מ"ט שערי בינה' הרי שזכו להגיע למדרגת 'בינה' וזה כבר קרוב ונוגע למידת 'חכמה', וזהו שכתב הגר"א שהגיעו 'כמעט' כלפני החטא, והבין].

ואולם כשאמרו למשה: 'דבר אתה עמנו' הפסידו את כל דרגתם, ומיד חזרו להיות לומדים ומשכחים, וחזר יצר הרע ללבם. דכשאינ ממשכים את העלייה בע"כ נופלים ח"ו. וכידוע

אלא ירדו, דכשמפסיקים את ההתעלות בהכרח שיהיה ירידה. וכן אמרו במדרש עה"פ: 'ישקני מנשקות פיהו' (שה"ש א ב, ובמדרש א טו): ר' יהודה אומר בשעה ששמעו ישראל 'אנכי ה' אלוקיך' נתקע תלמוד תורה בלבם, והיו למדים ולא היו משכחין, באו אל משה ואמרו משה רבינו תעשה את פרוזביון שליח בינותינו, שנאמר 'דבר אתה עמנו ונשמעה... ועתה למה נמות', ומה הנייה יש באבדה שלנו, חזרו להיות למדים ושוכחים, אמרו מה משה בשר ודם עובר אף תלמודו עובר, מיד חזרו באו להם אל משה אמרו לו משה רבינו לוואי יגלה לנו פעם שניה, לוואי 'ישקני מנשקות פיהו', לוואי יתקע תלמוד תורה בלבנו כמות שהיה, אמר להם אין זו עכשיו אבל לעתיד לבוא הוא, שנאמר: 'ונתתי את תורתך בקרבם ועל לבם אכתבנה'. רבי נחמיה אמר בשעה ששמעו ישראל 'לא יהיה לך' נעקר מלבם יצר הרע, באו אצל משה אמרו לו משה רבינו תעשה את פרוזביון שליח בינותינו שנאמר 'דבר אתה' כו', מיד חזר יצר הרע למקומו, חזרו על משה ואמרו לו משה רבינו לוואי יגלה לנו פעם שני, הלוואי 'ישקני מנשקות פיהו', אמר להם אין זו עכשיו אבל לעת"ל הוא דכתיב 'והסירותי את לב האבן מבשרכם', עד כאן. ומבואר כאן שבשעה ששמעו מפי הקב"ה בעצמו נתעלו לשלמות המדרגה. בשעה ששמעו 'אנכי ה' אלוקיך' התורה נכנסה בלבם – שזה תכלית הדרגה שיהיה: 'תורת אלוקיו

שאח"כ הגיעו עד למצב של חורבן הבית שכידוע היה בישראל ג' עבירות חמורות. ובוה פירש הגר"א נבואת ישעיה [שהיה באיזה בחינה ממשיך של משה רבינו וכשם שמשה אמר: 'האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי' בדומה לזה ישעיה אמר: 'שמעו שמים והאזיני ארץ']. דכתיב (ישעיה א ד): 'נאצו את קדוש ישראל נזרו אחור' – פירוש 'נזרו אחור' היינו מה שאמרו 'דבר את עמנו', וזה מה שישעיה הנביא אומר להם כעת בתוכחתו – ששורש הירידה התחיל אז, ומזה נמשך עד שהגיעו לעבור על ג' עבירות חמורות ולחורבן הבית.

מש"כ רבינו הגר"א לפרש הפסוק (משלי טו כד): 'ארח חיים למעלה למשכיל למען סור משאול מטה' ופירש שם הגר"א: האדם נקרא הולך שצריך לילך תמיד מדרגא לדרגא, ואם לא יעלה למעלה ירד מטה מטה ח"ו, וכי בלתי אפשר שיעמוד בדרגא חדא. וזהו 'ארח חיים למעלה וגו' למען' וגו' כדי שלא יטה לרדת למטה שאולה, ומחמת האורח חיים יסור משאול.

ומבואר עוד דבר נורא ברבינו הגר"א, שמכח הירידה הזו שאמרו 'דבר אתה עמנו' מזה יצא אח"כ שבזמן הבית הגיעו לידי חורבן הבית, והיינו דמה שבדור המדבר היה בדקות² מזה נמשך

תלמידי רבי עקיבא

מסר נפשו להעמיד האמת כפי שכלו והשגתו, וכן ביאר הרמח"ל דזהו שמצינו לשונות: 'רחמנא ליצלן מהאי דעתא' 'רחמנא ליצלן מדעתא דידך' (ב"ק סה ב) וכדו', שנתנו כל נפשם על האמת. ובכל זאת כשמקשים קושיא לאביי וזה חזון לדברי רבא, רבא מכניס עצמו ליישב דעת אביי זהו 'נושא בעול עם חבריו'. וכאן נתבעו תלמידי ר"ע לפי דרגתם הגבוהה שהיה חסר בשלימות הקנינים של תורה. התורה ניתנה לישראל ככלל ולא כיחידים,

ובימים אלו של ההכנה לקבלת התורה, וחלק מהמ"ח קניינים זה ענייני בין אדם לחבירו, אז היה תביעה על תלמידי ר"ע: 'שלא נהגו כבוד זה בזה', והיה בדקות חסר ב'נושא בעול עם חבריו', והגר"א מבאר מהו 'נושא בעול עם חבריו' כגון 'תרגמא רבא אליבא דאביי' (ב"מ כב א). וודאי שזה ג"כ כפשוטו להיות נושא בעול בצער הגשמי, אך יש בזה גם בלימוד התורה, שכשנחלקו אביי ורבא הרי זה מחלוקת בעיקר מסירת התורה, וכל אחד

ב. ובגר"א מבואר שכל חטאי דור המדבר היו בדקות גדול, ובאמת איתא בחז"ל שלא יהא דור כזה עד דייתי מלכא משיחא, ונקראים במדרש 'דור דעה', אלא דלפי גודל דרגתם התורה תובעת מהם על הדקות שהיה מונח בחטאיהם.

וכשיש מחיצות זה מעכב בקבלת התורה. [ומבואר עוד שהיו מעין בחינת 'לוחות הראשונות' שנשברו, ואכמה"ל].

והנה רבי עקיבא זכה להיות בחינת 'ראש' בתורה שבע"פ¹ וכמבואר בגמ' (סנהדרין פו א): סתם משנה ר"מ סתם תוספתא כו' וכולהו סתימתאי אליבא דר"ע. ר"ע זה סמל העמל הנורא של תורה שבע"פ וכמבואר במדרש תנחומא (פ' נח) שציקר העמל זה בתושבע"פ, ורואים את הביקוש של ר"ע בדברי חז"ל הידועים (אבות דר"נ ו ב) שכשראה ש'אבנים שחקו מים' למד מזה לעצמו שודאי התורה תיחקק בלבו, והלא כולם ראו כן ולא למדו לעצמם, ומי מתבונן בזה לקחת מוסר לעצמו... ומוכח שכבר קודם לכן היו כל חושיו נתונים לזה ורצה מאוד ללמוד תורה ולא יכל לגודל הקושי שהיה לו בזה, וכשראה ש'אבנים שחקו מים' מצא לימוד לעצמו שאף הוא יוכל ללמוד תורה ותיחקק התורה על לבו, ומזה יצא רבי עקיבא שנעשה ראש תורה שבע"פ.

ומבואר ברבותינו הק' ש'עקיבא' זה אותיות 'יעקב', והיינו דההתחלה של העמל כבר היה אצל יעקב אבינו, וכמבואר במדרש שאמרו: לא היה אדם שיגיע בתורה כיעקב, והוא כבר היה ההתחלה של ירידת התורה לעולם, שיעקב הוא עמוד התורה וכמש"כ: 'תתן אמת ליעקב' [ומבואר בגר"א שיעקב ומשה

בהיכל אחד ומשה יותר מבפנים...] עד שבא משה והורידה לארץ ממש. ומשה רבינו שהוא ראש תורה שבכתב, הוא היה מוכן לזה מטבעו – שהיה זה אחר שהאבות כבר התחילו בתיקון העולם: 'האיתנים מוסדי ארץ' אלו האבות, שהם תיקנו וטיהרו את העולם ואח"כ הגיע משה כענק ע"ג ענקיים, והוא היה מוכן להוריד התורה לישראל, וזהו שאמרו חז"ל שכשנולד משה 'נתמלא כל הבית כולו אורה', דמשה רבינו היה מוכן כבר בלידתו לזה, [וזה היה אור הגנוז שכידוע נגזז בתורה (וכמבואר בנפש החיים ש"ד פכ"א)] ואצלו לא היה נצרך כ"כ העמל כבתושבע"פ, ואח"כ בא ר"ע שהוא היה שייך לתושבע"פ ואצלו היה צריך את העמל הנורא של 'אבנים שחקו מים'. וכידוע מש"כ השל"ה ועוד, דר"ע היה בחינת 'גבורה' – דין וזהו כוונת הגמ' (מנחות כט ב) כששאל משה רבינו להקב"ה על סופו של ר"ע: 'זו תורה וזו שכרה' א"ל הקב"ה 'שתוק כך עלתה במחשבה לפני', וביארו בזה ע"פ המדרש שבתחילה עלה במחשבה לברוא במדת הדין כיון שראה שאין העולם מתקיים שיתף מדת הרחמים, ור"ע היה שייך ל'עלה במחשבה' שיתנהג בדין, וזהו: 'כך עלתה במחשבה לפני'. וכן מה דמבואר עוד בגמ' (שם) שר"ע היה דורש התגין 'על כל קוץ וקוץ תילי תילים של הלכות', ומשה רבינו לא הבין דבריו,

ג. כעין מה שמשוה רבינו נקרא 'ראש' לתורה שבכתב והתורה נקראת על שמו 'תורת משה' כמבואר בשבת (פט א).

'ואהבת לרעך כמוך' [וקשה לדעת מה מהם יותר קשה...].

יתן ה' שנוכה להשתייך לדברים, שיהיו 'הדברים חיים וקיימים' בתוכנו ונזכה לקבלת התורה כראוי וכנכון, ונזכה בקרוב שישמיענו שוב הקב"ה בעצמו, וכמו שאיתא במדרש על הפסוק: 'ישקני מנשיקות פיהו' שלעתיד כישבוא משיח וילמד תורה לישראל, יבואו ישראל ויבקשו 'ישקני מנשיקות פיהו', אחר כל הצרות והשמדות שסבלנו בגלות, וכי זה רק כדי לשמוע ממשיח, אנו רוצים לשמוע מפיו יתברך כבמעמד הר סיני, והקב"ה יקבל זאת וישמיענו תורה מפיו ית'. וזה ודאי יהיה התיקון למה שבמעמד הר סיני אמרו ישראל 'דבר אתה עמנו' שאז אנחנו נבקש ונתבע את זה. ויה"ר שיתקיים במהרה 'ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים' בב"א.

[וביארנו בזה רבותינו דודאי את עצם הדברים שדרש ר"ע ידע משה רבינו שהרי הקב"ה מסר לו אף כל מה שתלמיד וותיק עתיד לחדש, אך את החיבור והקשר לתגין זה לא הבין, דלחבר את התושבע"פ לתורה שבכתב זה היה שייך לר"ע שהוא היה ראש תורה שבע"פ וכו"ל] וזה ג"כ היה מכח העמל הגדול של ר"ע עד שזכה לדרוש על כל קוץ וקוץ כו', שזה ג"כ בחינת "אבנים שחקו מים". ותלמידי ר"ע ג"כ היו שייכים למדה זו, ולכן היו נלחמים בתקיפות בתורה וכמו שביאר הרמח"ל שזהו העניין ב'מלחמתה של תורה' ליישר העקמות וכו', אך מ"מ היה עליהם תביעה שלא היו נוחים זה לזה, וזה מעכב בקנייני התורה...

וזה דבר שצריך הרבה חיזוק – 'בין אדם לחבירו', וכמו שאמר ר"ע: 'ואהבת לרעך כמוך' זה כלל גדול בתורה וכשם שיש 'ואהבת את ה' אלוקיך' יש גם

ענייני בדיקה וביטול חמץ

מתוך שיעורי רה"י מרן הגר"ש אויערבאך זצוק"ל

כלומר או בבדיקה או בביטול, דבדיקה לחודה נמי מהניא כדאמרינן עלה בגמ' לאור הנר מנא לן ופשטינא ליה מקראי, אלמא דבדיקה נמי מדאו' היא כו', שמה שהצריכו חכמים ביטול אחר הבדיקה אינו אלא מדבריהם כו', ובהמשך דבריו מבאר הר"ן למה לדידן צריך בדיקה הא סו"ס מחוייבים אנו לבטל מדרבנן, וע"ז ביאר הר"ן אלא מפני שביטול זה תלוי במחשבתן של בני אדם ואין דעותיהן שוות ואפשר שיקלו בכך ולא יוציאוהו מלבן לגמרי כו', או מפני שחששו שאם ישהנו בתוך ביתו יבא לאוכלו.

והנה הך טעמא שכתבו התוס' והר"ן שחששו שמא יבוא לאוכלו, לכאו' זה גמ' ערוכה וכמו שתוס' מזכירים כאן: ...וכן משמע לקמן (י ב) דבעי רבא ככר בשמי קורה וכו' או דלמא זימנין דנפל ואתי למיכליה. וא"כ לכאו' תמוה למה הוצרך הר"ן להוסיף עוד טעמא שמא לא יוציאוהו מלבן לגמרי, הא מפורש בגמ' כהך טעמא דשמא יבא לאוכלו, וכמו"כ יש לתמוה על לשון התוס' שהביאו הך גמ' כראיה וכ' וכן משמע... והלא לכאו' זה גמ' ערוכה דרבנן הצריכו בדיקה מחשש שיבוא לאוכלו, ולכאו' בהכרח צ"ל דשאני התם דמיירי בחמץ שבעה"ב רואהו ויודע

מתני': אור לארבעה עשר בודקין את החמץ לאור הנר וכו', וברש"י: בודקין שלא יעבור עליו בכל יראה ובבל ימצא. ובתוס' הך' כיון דצריך ביטול כדאמר בגמ' הבודק צריך שיבטל ומדאורייתא בביטול בעלמא סגי אמאי הצריכו חכמים בדיקה כלל. ומשו"ה פירש התוס' שהטעם לבדיקה הוא שמא יבא לאכלו, ומה שהחמירו חכמים בחמץ טפי משאר איסורי הנאה ה"ט משום דחמץ מותר כל השנה ולא בדילי מיניה, ועוד טעם לפי שהחמירה תורה בחמץ לעבור עליו בב"י ובב"ש. [ומה שהתוס' נקטו בלשונם 'טפי מבשאר איסורי הנאה' ולא כתבו משאר איסורי אכילה, ביאורו דבאיסורי אכילה ודאי אין שייך להחמיר לבערם, דחכמים לא יהפכו כל איסורי אכילה לאיסורי הנאה, וכן בפוסקים (ט"ז יו"ד קי"ז סק"א, ובפתחי תשובה שם) מבואר דבדבר המפורש בתורה להיתר אין גוזרין מדרבנן לאיסור, ומשו"ה נתקשו התוס' רק משאר איסורי הנאה], ויעוי' עוד בתוס' לקמן (י ב ד"ה ואם) דכתבו בסוף דבריהם: ורש"י לא רצה לפרש כן מפני שפירש במשנה דבודקים שלא יעבור עליו בכל יראה.

ובר"ן בא ליישב דעת רש"י וכתב: וי"ל דמדאורייתא בחד מינייהו סגי

לבדיקה דאורייתא אם לא ביטל, ולא שרבנן חייבו בדיקה משום גזירה חדשה בעלמא. ועוד דאם יש כאן גזירה חדשה היה לגמ' לפרש כן. והנפ"מ שיש בין רש"י לתוס' היא בגוונא דלא שייך כלל לתא דב"י וב"י, דבזה לרש"י אין דין בדיקה, ולתוס' מחוייב לבדוק דסו"ס גזרינן שמא יבוא לאוכלו, וזהו מש"כ תוס' (הנ"ל בדף י ב) גבי חמץ לאחר המועד, והבן. [ובאמת דמלשון הגמ': בביטול בעלמא סגי לא כ"כ משמע כהך טעמא שכתב הר"ן שמה שהצריכו חכמים בדיקה הוא משום שמא לא ביטלו בלבד כראוי, דהא לפ"ז אף מדאו' אין ברור שיוצא, ובגמ' משמע דמדאו' ודאי יוצא בקל, ורק רבנן החמירו...].

והנה בר"ן מבואר דהבדיקה היא ג"כ מדאו', דכתב דמדאו' סגי או בבדיקה או בביטול וכנ"ל, וכן בהמשך דבריו כתב עוד: שמא תאמר א"כ אין לנו מן התורה אלא ביטול זה, ואין לבדיקה וביעור חמץ עיקר מן התורה כלל, אי אפשר לך לומר כן, דהא בעי בגמ' (ו ב) בדיקה לאור הנר מנלן ומוכיחין לה מקראי, וכ"ת דאסמכתא בעלמא ניהו ליתא דהא חזינן תנאי דאיפליגו חמץ זה במה מבערו, ואיכא מ"ד דאין ביעור חמץ אלא שריפה כו', ומוכח בהדיא בגמ' דבשל תורה נחלקו כו' [א.ה. והגרע"א הקשה דאכתי מנלן דאף דהבדיקה דאו', דלמא דוקא הביעור וזהו שבא ליישב וכדלהלן] ובירור הדברים, דהר"ן ס"ל בפשטות דבדיקה היא מן התורה וכדילפינן

בו, ובזה ודאי הצריכו חכמים לבערו ומה"ט שמא יבא לאוכלו, אך לומר דה"ה דהצריכו חכמים בדיקה שמא יש לו בביתו חמץ ויבוא לאוכלו זה כבר חידוש נוסף וזה אינו מבואר בגמ', ואדרבא בגמ' זה נזכר כבדרך אגב בגוונא כזה של ככר בשמי קורה ובזה הוא דמצינו טעמא דשמא יבוא לאוכלו, אך לא משמע דכל הבדיקה היא מהך טעמא, דא"כ הו"ל לגמ' לפרש כן להדיא וכשם שביארו בגמ' (ו ב) אמאי 'הבודק צריך שיבטל' והבן.

והנה בעיקר דעת רש"י נראה, דהוא ג"כ מודה שחששו שמא יבוא לאוכלו, [וכמבואר בדברי הר"ן שבא ליישב דעת רש"י והוא ג"כ כתב כן] וכפשטות הגמ' הנ"ל, אלא דבזה שאני בין רש"י לתוס' דלרש"י הגדר הוא שחז"ל הצריכוהו לקיים הבדיקה של התורה, והיינו דנהי דמדאו' מצי להיפטר בביטול לחודיה, מ"מ חז"ל חייבו שכן יעשה הבדיקה, וכמו הרבה מקומות שרבנן הצריכו לעשות מעשה אלים טפי, וזהו שכתב רש"י שהבדיקה היא: שלא יעבור עליו בב"י וב"י, דהגדר כאן אינו הרחקה בעלמא שלא יבוא לאוכלו, אלא דאוקמוה אבדיקה דאורייתא. ואדרבא כן היא הפשטות ודאי, מדאנו מברכים על הבדיקה, ואי זהו רק גזירה חדשה שמא יבוא לאוכלו, אמאי מברכין על זה, ומשמע דאוקמוה אמצות תשבינו ובל יראה וב"י דאו', וכן הוא לשון הגמ' (י א): אטו בדיקת חמץ דאו' דרבנן היא מדאו' בביטול בעלמא סגי ליה, ומשמע דהבדיקה דרבנן מישך שייכא

שבתחילה כתב ליישב דברי רש"י וכתב שהבדיקה היא מדאו' כדמוכח בגמ' דילפינן לה מקראי, ושם לא הזכיר כלל שמא זה אסמכתא, ורק בהמשך דבריו האריך בזה, ומבואר דאליבא דאמת כן ס"ל להר"ן דהבדיקה מדאו', והקראי אינם אסמכתא. [אולם הר"ן מירי בעיקר הבדיקה, ולא בהא דבעינן לאור הנר דווקא, והפר"ח כ' דאף זה הוי מדאו', וזה כבר מחדש טפי, אך עכ"פ קצת מקור אית ליה מהר"ן וכמשנ"ת].

לה בגמ' מקראי, אלא דסו"ס יש בזה דבר מחדש שב'תשביתו' דקרא איכא ב' אופנים לקיימו: או ביטול או בדיקה וביעור, ומשו"ה כתב הר"ן דתימצי לומר דהנך קראי דבדיקה הם אסמכתא בעלמא, וע"ז כתב הר"ן להוכיח דאינו כן, דהא ביעור הוא ודאי מן התורה, וא"כ בלא"ה מוכח ד'תשביתו' מצי להתקיים בשני אופנים שונים, וא"כ הדרינן שוב להפשטות דאף הבדיקה דאו', וכדילפינן לה מקראי, וכן מתבאר בר"ן ג"כ

בגדרי מתעסק ובקו' המקור חיים

שפיר מיושב הא דאיכא איסור במי שהיה חמץ בביתו.

וביאור פלוגתתם הוא, דפליגי בעיקר גדר מתעסק, דהמקו"ח הבין [וכ"ה לכאו' הפשטות והבנת רבותינן] דהגדר בזה הוא שאין המעשה מתייחס להאדם, דמעשה שהאדם עושה בלא ידיעתו אינו נחשב למעשה שלו, וממילא מבואר מאד דבאיסור כזה שמתקיים בלא מעשה האדם, בזה ליכא כלל הך דינא דמתעסק, דהא בלא"ה לא בעינן לייחס אליו פעולה כל שהיא [וכן לפ"ז מבואר טפי הא דאמרו דמתעסק בחלבים ועריות חייב שכן נהנה, דמחמת שנהנה מתייחס אליו המעשה], משא"כ הרעק"א הבין, דגדר הפטור במתעסק הוא דהו"ל שגגה יותר קלה מכל שוגג, דבמקום שאינו עושה המעשה מדעתו הקלה בו התורה טפי, וא"כ דבר זה שייך שפיר גם בכה"ג שעובר האיסור

במקור חיים (ריש תל"א) נתקשה להא דמשמע בטור (בסי' תלד וסי' תמו ובמג"א סי' תלד סק"ה): דאף כשבדק ולא ביטל ומצא אח"כ חמץ בביתו דמי לאוכל חלב בשוגג, והטעם כיון דהיה בידו לבטל ולא ביטל, והקשה אמאי לא ליחשיב כמתעסק וכדבר שאינו מתכוין, ותירץ שם: נראה דדוקא בדבר שאסרה התורה לעשות מעשה בזה אמרינן דלא אסרה התורה לעשות המעשה רק בכוונה, ודבר שאינו מתכוין מותר, אבל כשאסרה התורה דבר שאין בו מעשה כגון הכא שאסרה התורה שלא יהיה חמץ בביתו, אפילו כשאינו מתכוון אסור.

והגרעק"א בתשובה (ח"א תשו' ח) הביא קושיית המקו"ח וכתב שם שנדחק לחלק בזה, והוא כתב לתרץ עפ"י יסודו שחידש שם שמתעסק הוה זה מעשה איסור ורק דאימעט מקרבן, וא"כ

בלא מעשה, ומשו"ה כתב על דברי המקו"ח דהם דחוקים.

ויש לבאר עוד דמשורש זה נובע אף פלוגתתם אי יש איסור במתעסק או דליכא איסור כלל, דהמקו"ח הבין דאין שום איסור, ומשו"ה הקשה אמאי עובר בבל יראה, וזה שפיר לשיטתו דמתעסק היינו דאין זה מתייחס להאדם, וא"כ ודאי אין כאן מעשה איסור כלל ומאידך הגרעק"א דס"ל דהוא רק גדר שוגג יותר קל שפיר שייך לומר דאכתי איסורא איכא, ורק דאימעיט ליה מקרבן.

והנה לכאור' יש להוכיח כהבנת הגרע"א מדברי התוס' בבכורות (יט ב ד"ה דהא) דהקשו לרבא [דאמר שם בגמ' דאף נתכוון לחתוך את התלוש וחתך את המחובר פטור: דהא לא איכוין לחתיכה דאיסורא] וז"ל: וא"ת שוגג נמי דכל התורה כולה לא מתכוון לאיסור, וי"ל בכח"ת כולה כשאמר מותר הוא שוגג בדבר שהוא ידוע לנו שהוא איסור, אבל הכא מתכוון לדבר שהוא היתר לכולי עלמא אם היה כפי מה שהוא סבור, ולכך פטור משום דהוי מתעסק, ולכאור' אי הוה ס"ל כהבנת המקו"ח דהגדר במתעסק הוא שאין כאן מעשה שלו כלל, א"כ מאי קשיא להו והא ודאי לא דמי מתעסק לכל שוגג דעלמא, ואף בתירוצם לא חילקו התוס' דבמתעסק אין המעשה מתייחס לאדם, ורק שחילקו דבמתעסק פטור דלפי מה שהוא סבור הוה זה היתר לכו"ע, וא"כ מהכא היה נראה כהבנת הגרע"א וכמשנ"ת.

ואולם באמת דיש לתמוה לאידך גיסא, דהתוס' תירצו לחלק בין מתעסק לשוגג דאומר מותר על מעשה האיסור, אך מה נימא בשוגג ששכח ששבת היום, והלא בזה ג"כ י"ל דלפי מה שהוא סבור הוי זה היתר לכו"ע ועיין בזה בספר מנחת ברוך שעמד בזה, והנה באמת הגרע"א גופיה נתקשה באופן דומה לזה, דשם בתשובות (בסימן הבא) הקשה בשגגת מקדש אמאי הוי זה שוגג ולא מתעסק, דכיון ששכח שזה מקדש והולך שם כדרכו הוי זה כמתעסק ע"ש. ובספר עמודי אור כתב על קו' רע"א זו דאי"ז נחשב מתעסק דהוי זה כשכח ששבת היום, והמבואר בדבריו שהבין בתירוץ התוס' הנ"ל, דזה ודאי אין לומר דבשכח ששבת ייחשב מתעסק כיון דלפי מה שהוא סבור הוי זה היתר לכו"ע, דכלפי יום השבת ודאי אין לומר כן, דזהו מציאות ברור שהיום שבת, ול"ש כאן סברא דלפי מחשבתו אין היום שבת, ולפ"ז דימה כן אף העלם מקדש, דאף בזה י"ל דקדושת המקדש היא מציאות ברורה שלא שייך לומר כאן שלפי מחשבתו אין כאן מקדש, ואולם רע"א שנתקשה בזה, מוכח דהבין לחלק בין העלם מקדש לשכח ששבת, דכלפי המקדש אי"ז מציאות ברורה כ"כ כמו שבת [ושבת היא מימי בראשית, 'קביעא וקיימא', ואילו המקדש אינו תמיד בבניינו וכו'].

ואולם בעיקר קו' המקו"ח דבמשהה חמץ בביתו הוי זה מתעסק, לכאור' י"ל בפשיטות דכאן הלא זה גופא האיסור שלא ישהה חמץ בביתו, וא"כ ודאי עובר

ר' ישראל את בנו של הגרע"א ושאל לו למה לא ענהו הגרע"א, וסיפר לו הבן, דבאמת אביו כבר הכין תשובה עבורו, והיה כתוב בה עפ"י היסוד הנ"ל שחידש הגרע"א דבמתעסק איכא איסורא, ואח"כ נמלך בדעתו מלשלוח, ואמר שהלא בסלנט יש רב זקן וא"כ למה שלח לי האברך הזה (ה"ה ר' ישראל) וחשש אולי יש שם מחלוקת וכו', ולכן נמנע מלשלוח התשובה, ואולם בעיקר השאלה היה נראה דאין כאן דין מתעסק משום שיש כאן הנאה מאכילתו, והלא בגמ' אמרו דמתעסק בחלבים ועריות חייב שכן נהנה, ונהי שאין ההנאה מן התולעת גופה, מ"מ מסתברא דהכל אכילה אחת, ונחשב שנהנה בהך איסורא, ומשו"ה אין כאן דין מתעסק, ואולם ברבותינו הגרע"א ור' ישראל מוכח שהבינו דאי"ז נחשב שנהנה, כיון דמן התולעת כשלעצמה אינו נהנה].

באיסור להדיא, וכי מפני שאינו מקיים חובתו, והוא עוסק בדברים אחרים לא ייחשב שעבר באיסור, הא זהו מה שהתורה אסרה ואין שייך כאן דין מתעסק כלל, ובגוונא שבאמת יהיה מתעסק להדיא, וכגון שרואה החמץ אלא שהוא סבור שזה מצה, ובכה"ג הרי זה ממש מתעסק להדיא וסבור שהוא מצה, וכאן בודאי י"ל דיפטר משום מתעסק, ואדרבא בזה יהיו דברי המקור"ח מחודשים, דלפי דבריו ייצא דבכה"ג יעבור באיסור, דסו"ס איסור בל יראה הוא בשב ואל תעשה, וזה מחודש.

[וסיפר רה"י בדרך אגב, שהיה בירושלים יהודי זקן שהיה מספר את ששמע מר' ישראל סלנטר שבצעירותו נתקשה במי שאוכל תולעים בתוך המאכל, דלכאור' הוה זה מתעסק, שהוא עסוק באכילת המאכל, ושלח הקושיה להגרע"א ז"ל, והרעק"א לא ענהו, ואחר זמן רב פגש

בענין ביטול חמץ

ומשוי ליה כעפרא, ואמר כל חמירא דבביתא הדין כו'. וקרוב לזה דעת הרמב"ם שכתב (פ"ב ה"ב): ומה היא השבתה זו האמורה בתורה היא שיבטל החמץ בלבו ויחשוב אותו כעפר, וישים בלבו שאין ברשותו חמץ כלל, ושכל חמץ שברשותו הרי הוא כעפר וכדבר שאין בו צורך כלל. [ובדקות יש קצת הבדל ביניהם: דרש"י מתייחס בביטול לחמץ גופיה, והר"מ מדגיש שזה כלפי הגברא 'שאין ברשותו חמץ כלל', ודר"ק]. שיטת

בהא דאמרו בגמ' (ד ב): מדאורייתא בביטול בעלמא סגי, מצינו כמה שיטות בראשונים לבאר מהו ענין הביטול. רש"י פירש (שם): דכתיב תשביתו ולא כתיב תבערו והשבתה דלב היא השבתה, ופירשו הראשונים כוונתו דבעלמא כתיב בתורה לשון "השחת" 'שרוף' ו'כלה' גבי ע"ז, ומדכאן כתיב 'תשביתו' משמע שהוא בלב, כלומר שהאדם שובת מן החמץ. ובביאור מהו תוכן הביטול כתב רש"י (ד א ד"ה חובת הדר): ... מסיח דעתיה מיניה

בטלים וחשובים כעפר. ואפשר דבאמת אליבא דהתוס' אה"נ אם יאמר אדם בלשון ביטול על ממון רגיל, לא יהני זה להחשיבו הפקר, ודוקא בחמץ שבלא"ה הוא עומד ליאסר בהנאה, בזה סגי אף בלשון ביטול, דודאי מונח בזה הפקר, וא"כ בדיוקא נקטו הלשון 'ביטול' ולא הפקר.

התוס' (שם) דמדאו' בביטול בעלמא סגי מטעם דמאחר שביטלו הוי הפקר ויצא מרשותו ומותר מדקאמרינן אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה, עכ"ל. [וברמב"ן הקשה ע"ז אמאי קרי לה ביטול ולא הפקר כבעלמא, ועוד כתב: ואיני יודע אם אדם מפקיר בלשון הזה שיאמר כל נכסי יהיו

שיטת הרמב"ן והר"ן

עתה י"ל דכיון שאינו רוצה הך חמץ ואין דעתו עליו, שוב אין התורה עושה אותו כאילו ברשותו. ואשר צ"ל בהכרח דכיון שכבר אינו בעלים מעיקר דיני הממון, אין לו כח להפעיל ולהחיל שום דבר בהממון, דאין לו יחס של בעלים כלל. ועכ"פ לפי הרמב"ן זהו דבר מחודש שנתחדש בהך גמרא].

והר"ן (בתחילת המסכתא ד"ה ומהו) כתב: ומהו ענין ביטול זה, מוכח בגמ' גבי הא דאמרינן הבודק צריך שיבטל דביטול מדין הפקר הוא, והיינו דמייננן עלה ההיא דסופי תאנים דההוא מתורת הפקר נגעו בה, ואע"ג דהפקר כה"ג לא מהני דודאי מאן דאמר בנכסי ידידה דלבטלו ולהו כעפרא לא משמע דהוי הפקר כו', אלא היינו טעמא משום דנחי דמאי דהוי ברשותיה דאיניש לא מצי מפקר ליה כה"ג, חמץ שאני לפי שאינו ברשותו של אדם אלא שעשאו הכותב כאילו הוא ברשותו, ומשום הכי בגלויי דעתא בעלמא דלא ניחא ליה דליהוי זכותא בגווייה כלל סגי.

והנה הרמב"ן פתח בזה עוד דרך חדשה, וביסוד דרך זו אף אזיל הר"ן, ומ"מ יש הפרש ביניהם וכמו שיתבאר.

ברמב"ן כתב וז"ל: אלא כך אני אומר, שהביטול מועיל להוציא מתורת חמץ ולהחשיבו כעפר שאינו ראוי לאכילה, והיתר זה מדברי ר' ישמעאל הוא דאמר ב' דברים אינן ברשותו של אדם ועשאן הכתוב כאילו הן ברשותו, לומר דכיון שלא הקפידה תורה אלא שלא יהא חמץ שלו ברשותו, ואיסורי הנאה אינן ממון ולא קרינן ביה לך, בדין הוא שלא יעבור עליו בכלום, אלא שהתורה עשאתו כאילו הוא ברשותו לעבור עליו בב' לאוין מפני שדעתו עליו והוא רוצה בקיומו. לפיכך זה שהסכימה דעתו לדעת תורה ויצא לבטלו שלא יהא בו דין ממון אלא שיהא מוצא מרשותו לגמרי, שוב אינו עובר עליו דלא קרינא ביה לך כיון שהוא אסור ואינו רוצה בקיומו. [ובאמת שלפי דבריו צ"ב למה אמרו בגמ' דאחר שעה שישית שוב לא מצי לבטל משום דר' ישמעאל, הא אף

ברשותו של אדם, ורק דעשאו הכתוב כאילו הן ברשותו, בזה מהני אף ביטול כדי לעשותו הפקר. ויעוי' ברמב"ן שם שהמשיך דאף לר' יוסי הגלילי דס"ל דחמץ אינו אסור בהנאה וא"כ ליתא לדר' ישמעאל אפי"ה מהני הביטול: כיון שנתייבש ממנו מפני איסורו יצא מרשותו, ע"ש. ובשאגת אריה כתב על דברי הר"ן דכל דבריו הם רק לפי רבנן אך לריה"ג ליתא לדברי הר"ן, ובהגהות שם השיג עליו דלא ראה דברי הרמב"ן דברמב"ן מפורש דאף לריה"ג מהני הביטול. ואולם לפמשנ"ת י"ל דאה"נ באמת אין להוכיח מדברי הרמב"ן בזה לדעת הר"ן, דהרמב"ן דס"ל דיש כאן חפצא של ביטול, בזה חידש דאף לריה"ג זה שייך, אך לשיטת הר"ן דיש כאן מעשה הפקר, בזה מסתבר דלריה"ג דאי"ז פוקע מלהיות ממונו, בזה לא שייך כלל מעשה הפקר ע"י ביטול.

ולכאז' יש מקום עיון אליבא דהר"ן, איך מצי לחול הביטול, הא קודם זמן איסורו, הרי החמץ ממונו לגמרי, ואין מועיל ביטול לזה, ואחר זמן איסורו כבר אינו יכול לבטל וכדמבואר להדיא בגמ' (ו) כיון דזה רק 'כאילו ברשותו', וא"כ באיזה אופן מהני לחול כאן ההפקר שבביטול. [ובשלמא להרמב"ן דיש כאן ביטול החמץ בזה כיון שמגלה דעתו קודם זמן איסורו 'שהסכימה דעתו לדעת תורה' מהני שבזמן האיסור לא ייעשה 'כאילו הן ברשותו', אך להר"ן דיש כאן מעשה הפקר, בזה צ"ב וכנ"ל]. ואין לומר שהוא עושה את החלות כעת כשהוא עדיין

ולפום ריהטא היה נראה דהרמב"ן והר"ן קיימי בחד שיטתא, דתרווייהו הקשו על שי' התוס' דביטול מדין הפקר (יעוי"ש בדבריהם דהאריכו בזה בכמה קושיות), והוצרכו לפרש דהביטול מועיל משום דברי ר' ישמעאל וכמבואר בדבריהם. וכן באחרונים יש שהבינו דתרווייהו בחד שיטה הו.

ואולם באמת נראה, דאף דודאי תרווייהו נפקי משורש אחד והוא: דברי ר' ישמעאל דחמץ אינו ברשותו כו', מ"מ איכא בייניהו הבדל גדול בהגדרת הדברים. דהרמב"ן ס"ל דיש כאן מציאות של ביטול 'להוציאו מתורת חמץ ולהחשיבו כעפר שאינו ראוי לאכילה', ובזה כיון 'שהסכימה דעתו לדעת תורה' שוב לא אמרינן דעשאו הכתוב כאילו הוא ברשותו, ולא קרינא ביה לך, ואין כאן כלל לתא דהפקר. ואולם הר"ן להדיא התחיל דבריו דמוכח בגמ' דביטול מדין הפקר [מדמדמי לה לסופי תאנים דההיא מתורת הפקר נגעו בה, ובאמת דאליבא דהרמב"ן י"ל דאף אי אין הביטול מתורת הפקר, מ"מ מדמו לה לגבי דעת האדם, דבסופי תאנים חזינן דאף שהם נמצאים במקום שבעה"ב שומרו, מ"מ הם הפקר דכלפיהם אין בדעתו לשומרו, וה"ה לענין דין ביטול דמהני לחול בפרורין דין ביטול אף דעל שאר הדברים הם משתמרים אצלן]. וא"כ להר"ן בביטול חייל חלות כהפקר, אלא דהוצרך לדברי ר' ישמעאל, כיון דבעלמא ס"ל דל"מ הפקר בלשון ביטול וכו', ולזה פי' הר"ן דכאן שבלא"ה זה איסורי הנאה ואינן

הר"ן, דכאן זה דבר מיוחד שנתגלה ב'תשביתו' דמצי להחיל ההפקר ע"י שהוא מצטרף ג"כ לרצון התורה, וזה חל דייקא בתחילת זמן איסורו, דאז מחד החמץ נפקע מעיקר הבעלות שלו מחמת איסורו, ומאידך הוא גילה דעתו שאף הוא אינו רוצה בו והוא מפקירו, בזה מהני צירוף זה וחייל כאן חלות הפקר, ובביטול זה נתקיים מצוות 'תשביתו'. [וע"ע בזה במכתב מכת"י רבינו זצוק"ל שנדפס להלן].

בעלים גמור ומחיל אותה לזמן שאחר איסורו – ונימא דמהני כיון שפועל זאת כעת בעודו בעלים, זה אין לומר דמבואר בראשונים בסוגיא דצנועים (ב"ק סט א) דל"מ להחיל חלות בזמן שהוא עדיין בעלים לזמן שיצא מרשותו, ורק התורת חיים (שהיה מראשוני האחרונים וכמעט 'ראשון') פירש שם הסוגיא דמצי להחיל חלות בכה"ג, אך רחוק לומר דהר"ן כאן אזיל כוותיה ודלא כשיטת כל הראשונים. ואשר נראה האמת בדעת

בא לידינו מכתב שכתב רבינו מרן זצוק"ל
להגאון רבי ברוך שמעון שניאורסון זצ"ל [חתן הרב מטישיבין זיע"א]
בגדרי ביטול והפקר בחמץ

בסיעתא דשמיא

שלמא רבא לקדם הגאון הגדול משיירי כנסת הגדולה וכו' כש"ת מוהר"ר ברוך שמעון
שניאורסון שלומו ישגה סלה.

אחר תת ברכה ושלום,

ימלא פי בהודאה, אשר ענותו וגדלו תרבני, וזכר חסדי אבות, אשר חותנו שר התורה
זיע"א כיבדני וקרבני באהבה ושמחה, מדי דברי בו מעי המו ונפשי תערוג לזיו התורה
אשר בעינינו זכינו וראינו, ויבדל לחיים טובים וארוכים הדר"ג שליט"א ממשיך
בשרביט הזהב בנועם וחוץ, ודין גרמא אשר זיכני במתנת כבוד ויקר תפארת חבורו
הנחמד ונעים למס' שבת ופסחים שכבר יצא קום ותהילתם, ועם תחילת הכניסה בחנותו
של בשם, העירוני רעיוני להעיר ולעורר, וברם גם אנא זעירא אין עתותי ביד, וגם לא
רציתי להכביד, ובאתי קצת במה שהרחיב בדברי הרמב"ן והר"ן ריש פסחים, אשר
בעניותי הארכתי בזה בשיעורין בישיבה, ובקצת חלקם קרובים הדברים, ומקצת דברים
אציע בזה קמיה דרום מעלתו שליט"א. והנה הדר"ג עמד בדברי הר"ן, דלמה לנו
בלשון שלא מהני בהפקר דעלמא, ולמה לא תקנו חז"ל שיגיד בלשון מבורר שהוא
מפקיר, ומע"כ שליט"א מבאר בזה עפ"י המאירי שיש שני סוגי הפקר, סלוק והקנאה,
וכן מבאר מע"כ שמה"ט מותר להר"ן להפקיר גם בשבת ועוד הרחיב בזה, ובעניי
עמדתי בזה בדברי הר"ן שמבאר שחז"ל חייבו בבדיקה, מפני שהבטול תלוי במחשבתן
של בני אדם ואין דיעותיהם שוות ואפשר שלא יוציאו מליבן לגמרי ע"י ולכאורה הרי
יכולים לתקן שיפקיר הפקר ממש בפיו, ואפי' אין בדעתו הרי דברים שבלב אינם דברים
להפקיע מה שאומר בפיו [וצדדנו דאולי שגם בהפקר שידוע שזה רק בגלל איסור חמץ,
יש לחוש שאם ירגילו להשאיר חמץ ולהפקיר, לא יהיה ההפקר בלב שלם, באופן שיהא
ניכר ומוכח דלא חשיב דברים שבלב, ועיין מרדכי ועוד שכתבו לאידך גיסא שמפני
האיסור גומר בדעתו בלב שלם, וגם פשטות לשון הר"ן שכל הקושי מפני שהביטל זה
דבר שעיקרו בלב], אבל הדבר מבואר דע"י השבתה בלב זה קיום מצוות התורה
דתשבתו וכדהאריך הר"ן לבאר שזה דין מצות תשבתו שבתורה, וזה הפקר מסוים
ע"י השבתת החמץ, אבל בסתם הפקר זה רק עצה שלא יכשל בבל יראה, ואין זה
תשבתו שבתורה [והלום בעת הכתיבה ראיתי שנתבאר גם בדברי הדר"ג דהפקר זה
לא קיום של תשבתו], ומבוארים דברי הר"ן שצריך דוקא ההפקר הזה שנכלל במצות

תשביתו שבתורה. ומבואר נמי ענין ההפקר להר"ן, דצריך באור והרי לאחר זמן איסורו לא מהני הך הפקר דביטול, וגם להר"ן אין הך הפקר חל אלא כשחל איסור התורה, וכמבואר היטב בדבריו ז"ל [וכ"כ הצ"ח בפשיטות, ודברי הגאון באחיעזר בזה לא נהירין לע"ד], וא"כ היאך מהני הפקר שיחול בזמן האיסור, והרי א"א להפקיר שיחול כשאינו ברשותו כמבואר בראשונים בב"ק ס"ט עיי"ש, ומצאתי לרבנו הנתיבות סי' רי"א דמוכיח מדין ביטול חמץ שמהני הפקר כשזה ברשותו שיחול לאחר שיצא ברשותו. וכן הוא סברת התורה חיים ב"ק שם, אבל תימה גדול על רבנו הנתיבות שלא עמד בזה שזה נגד כל הראשונים בשמעתא דצנועין, אולם נראה באור דברי הר"ן, דאדרבה זה דייקא כל דין הך הפקר דתשביתו, דאחר שזה כבר לא ברשותו, אין שום תוקף לשום הפקר של הבעלים, ולפני זמן האיסור לא שייך הך הפקר דתשביתו, כי אם הפקר ממש, שאין בזה לתא דתשביתו וכנ"ל, ורק ע"י גלוי דעתו לפני זמן האיסור שלא ניחא ליה דליהוי זכותא בגויה כלל בזה, זה מהני שבבוא זמן חלות האיסור, שיש כבר גם בטול והפקר ידידה, מהני שפיר הפקירא ידידה, דתו אין לו שום זכות בזה, ולא חל עלה הך דעשאו הכתוב כאילו ברשות, מכיון דאין לו שייכות לזה וזהו דין הפקר דתשביתו דחמץ, וגם מבואר דהפקר כזה המיוחד בדין תשביתו לה"ש לאיסורי שבות דמקח וממכר והפקר בשבת [וא"צ לע"ד להכניס בדברי הראשונים דבריו המיוחדים של המאירי בשני סוגי הפקר ממש, אשר אין רמז לזה בתורתן של הרמב"ן והר"ן ז"ל].

ועוד זאת אעיר, אשר ראיתי כי הדר"ג נקט כי שיטת הרמב"ן ור"ן אחת היא, ובענינותו דהר"ן כלל בדבריו לאפוקי גם מסברת הרמב"ן, דאף שיסוד הסברא אחת היא בשיטתם, דהיינו משום דבעצם זה אסורי הנאה, ורק עשאו הכתוב כאילו ברשותו, ומהני מה שהסכימה דעתו לדעת התורה, אבל חלוקין בזה, דלהרמב"ן ז"ל אין בהביטול שום מעשה הפקר, ויסוד מהות הביטול היינו להוציאו מתורת חמץ ולהחשיבו כעפר, וכיון שמסכים לדעת התורה ואין רוצה בקיומו לא קרינן ביה לך, והר"ן יצא להוכיח בזה דשפיר יש כאן מעשה הפקר, והר"ן לא הזכיר שמוציאו מחמץ ומחשיבו כעפר, אלא גלוי דעתא דלא ליהוי ליה זכותא כלל בזה, וזה מעשה הפקר שמהני במה שרק עשאו הכתוב כאילו ברשותו, ות"ל הארכנו בכל וחשבתי להציע בזה עוד, אך הטרדות מרובות ולא רציתי לאחר את התודה והברכה, אשר יאריך ד' ימי ושנותיו בטוב ובנעימים להרבות חילים לתורה ולתעודה עדי נזכה לשמחת עולם בב"א.

בכל חותמי ברכה והודאה

שמואל באאמו"ר הגאון שלמה זלמן (שליט"א) [זצ"ל] אויערבאך

בנידון אי מהני לומר 'זכין' במכירת חמץ

ובעניינא דיומא

ברשות כל הקהל הקדוש, 'כל העדה כולם קדושים ובתוכם ד'.' 'ברוכים הבאים בשם השם'. התאספו פה לא לכבודי ולא לכבוד בית אבא, רק לכבוד השם, לכבוד התורה – 'דברי תורה צריכים חיזוק' (ברכות לב ב), ולשון רש"י: שיתחזק בהם תמיד בכל כוחו. תמיד צריך חיזוק לדברי תורה, אבל יש זמנים שצריך יותר, זמנים יותר קשים... וזה בבחינת 'אז נדברו איש אל רעהו', 'איש לרעהו יאמר חזק', זה עצמו שמתאספים זה כבר חיזוק, וממילא 'ויקשב ד' וישמע'...

בראש כל מועדים נשאת פסח

חג המצות זה היסוד של כלל ישראל שורש הכל; שורש האמונה, שורש קבלת התורה. הקב"ה מתחיל לדבר אלינו: 'אנוכי ה' אלוך אשר הוצאתיך מארץ מצרים', כביכול הקב"ה מציג את עצמו כלפינו ע"י היציאה מארץ מצרים, זה תחילת ההשתייכות שלנו להקב"ה.

כידוע חמץ מסמל את כוח הרע; 'שאור שבעיסה', ובפסח נאסר אכילת חמץ כיון שזה ראשית ויסוד כל מציאותנו – ואז צריך להיות נקי לגמרי מה'שאור שבעיסה'. אע"פ שוודאי כל השנה צריך להיות נקי מיצר הרע, אך כמו בכל העניינים שיש זמנים מיוחדים להשתרש בזה, וכגון תשובה, שוודאי זמנה כל השנה, אך יש חודש שמיוחד לזה להתעצם בזה ביותר, וכן ימי הספירה בהכנה לתורה וכיוצ"ב. וכמו כן יציאת מצרים, שכל השנה צריך להזכירה פעמיים ביום, אך בימים אלו זה זמן מיוחד להשריש האמונה. ובזמן הזה נאסר לגמרי החמץ, שאז צריך להיות נקי לגמרי מ'שאור שבעיסה'. וכן גם מה שנהגו הרחקות רבות בענייני פסח, שישראל קדושים הם, ובזמן זה של יסוד האמונה החמירו על עצמם.

נזכיר משהו בדברי תורה מפני כבוד הציבור, הערה במה שנהגו למעשה לעשות מכירת חמץ, נקווה שלא להטריח על הציבור.

בדין 'זכין' על מכירת חמץ ובסוגיא ד'הואיל'

א. בפסחים (מו א) תנינן: כיצד מפרישין חלה בטומאה ביו"ט [שנטמאת העיסה ושוב אין חלה הניטלת ממנה ראויה לאכילת כהן, כיצד מפרישין אותה ביו"ט של פסח, הרי אין יכול לאפותה מאחר שאינה ראויה לאכילה, ולשהותה לשורפה לערב אי אפשר שלא תחמץ – רש"י] ר"א אומר לא תקרא לה שם עד שתאפה כו', א"ר יהושע לא זה הוא חמץ שמוזהרין עליו בבל יראה ובבל ימצא אלא מפרישתה ומניחתה עד הערב ואם החמיצה החמיצה. ובגמרא פירשו פלוגתתם: ..והכא בהואיל קמפלגי דר"א סבר אמרינן הואיל ואי בעי איתשיל עלה וכו', ור' יהושע סבר לא אמרינן הואיל, ע"כ. ויעו"ש בסוגיא, דמדמו לה בגמ' לשאר 'הואיל' דעלמא.

ומבואר דאע"ג דאחר שהפריש החלה שוב אין זה ממונו - דזה ממון כהנים, וא"כ לכאורה לא קרינא ביה 'לך', מ"מ סבר ר"א דכיון דמצי לישאל על ההפרשה - ולהחזירו להיות ממונו, כבר עכשיו עובר בבל יראה וב"י, ושפיר קרינא ביה 'לך'. ובפנ"י (על תוס' ד"ה הואיל) כתב דמה שעובר כאן בב"י וב"י, זהו משום שבחמץ מצינו חומרא מיוחדת כמבואר לעיל (ה ב) דאף למ"ד דבעלמא דבר הגורם לממון לאו כממון דמי, אפ"ה חמץ שאני דאמר רחמנא 'לא ימצא' והאי כמצוי בידו דמי, וא"כ הכא נמי איכא למימר דמהאי טעמא דאי בעי מיתשיל עלה הוי כמצוי בידו. ואולם בפשטות הגמ' לא מבואר כן, דהא הגמ' מדמי לה לשאר 'הואיל' דעלמא, ולא משמע דזהו דין מיוחד בחמץ. [ומ"מ אין זה מוכרח, די"ל דבכל מקום תופס ה'הואיל' לפי עניינו. אך בפשטות משמע טפי דזהו נידון כללי בגמ', ולא דבחמץ יש חומרא טפי מבעלמא].

ב. והנה ע"פ סוגיא זו דלר"א אמרינן בחמץ 'הואיל' - וכן נפסק להלכה - דנו רבותינו האחרונים [עיין בתשובות דובב מישרים (ח"א סימן ל) להגאון מטשעבין זי"ע, וביסוד הדברים כוון לרבותינו ר' יצחק אלחנן והאבני נזר] לעניין מכירת חמץ באופן שנהוג ומקובל בישראל, שעושים 'מכירה לגוי', והחמץ נשאר ברשות הישראל. ודנו רבותינו; באדם שאינו לפנינו כאן, אם מהני למכור עבורו חמץ לגוי מדין 'זכין לאדם שלא בפניו'. וכתבו הם, דלהמבואר בגמ' דאמרינן 'הואיל', ה"ה די"ל כן לענין דין 'זכין', דהרי הדין הוא דכאשר נודע הדבר למי שזיכו לו, מצי למחות ולהפקיע את החלות שעשו עבורו, וא"כ נימא; הואיל ומצי למחות - ואז יהא זה שוב ממונו, אף השתא לא תיהני המכירה, ויעבור אכתי בב"י וב"י. [והם כתבו דכיון דזהו אופן מחודש שעובר בב"י - וכהא דדבר

א. ואגב נזכיר, שאין לדבר זה מקור בגמ' ובר"מ, ורק בדורות של רבותינו גדולי האחרונים נתפשט הדבר בישראל, אע"פ שרבו המפקקים בזה, וכן יש מרבותינו שכתבו שצריך לעשות ביטול חוץ מן המכירה, וזה ג"כ דבר שאינו מוכן כ"כ - אמאי אי"ז סתירה - המכירה והביטול, ואכמה"ל בזה.

הגורם לממון, יהני בזה אם ימכור אף הרשות שהחמץ בה לגוי, דבזה כיון שאין החמץ ברשותו לא עבר עליה, ע"ש בדבריהם].

ואולם לולא דברי רבותינו היה נראה, דיש לחלק בפשיטות בין 'הואיל ואי בעי איתשיל', לנידון דידן שיכול למחות ולבטל מה שעשו לו מדין 'זכין'. דהנה 'שאלה' בנדר וכדו', אי"ז בירור למפרע שהיה הכל בטעות, דהלא על נדרי שגגות וטעות אי"צ שאלה ופתח, אלא ודאי דהנדר בשעתו חייל ממש, ורק דחידשה תורה דע"י שאלה ופתח מצי החכם לעקור הנדר למפרע. ובאמת שדין שאלה בנדרים הוא חידוש התורה, וע"ז אמרו במשנה (חגיגה י א): היתר נדרים פורחין באויר, ע"ש, דבאמת צריך מקור לזה בתורה, כיון שהוא חידוש גדול - דאף שהנדר חל באמת, מ"מ מצי החכם לעוקרו ולבטלו למפרע. וא"כ נראה מעתה, דדוקא בזה הוא דאמרו בגמ' ד'הואיל ואי בעי איתשיל' עלה ממוניה הוא, והיינו דאף שכעת אי"ז ממונו, מ"מ כיון שיש אפשרות לבטל מצב זה ולסותרו - ולעשות שוב שיהא זה ממונו, משו"ה נחשב עדיין שיש לו שייכות לזה, וקרינא ביה 'לך'. משא"כ במחאה על דין זכין, דזה ודאי 'גילוי מילתא' דלא היה כאן זכייה כלל, ודין זה דמצי למחות אינו חידוש התורה, אלא סברא פשוטה שוודאי לא מצינן לזכות לאדם בע"כ, וכיון שגילה דעתו שאינו רוצה לקנות ולזכות בהך זכות, הרי שלא היה כאן מעולם זכיה. וא"כ בזה נראה מאד דלא שייך כלל לומר כאן 'הואיל' ואי בעי מוחה, דזה תלוי באמת בבירור מה שיהיה בסוף, וצריך רק גילוי מילתא אי חיילא הך זכייה או לא, ואין זה שיש בכוחו לסתור המצב והחלות שכבר חלה. וא"כ אם בפועל לא מיחה בסוף, הרי שפיר הועילה המכירה מדין זכין, ואינו עובר בב"י וב"י.

ב. ובקרי"ס כתב בעניין זה דבר מחודש; דמן התורה באמת סגי בזה שהולך להתיר אצל חכם, ואי"צ כלל 'פתח' מדאורייתא. ובתשובותיו כתב גם דמדאו' סגי בפתח לחודיה, ואי"צ 'שאלה' לחכם, והוא דעת יחיד בזה. ועכ"פ בדעתו נראה דאזיל בזה לשיטתו, דהוא ס"ל דמדאו' לא מסתבר לומר דבעינן גם שאלה לחכם וגם פתח, דמה צירוף יש בב' דברים אלו, וע"כ ס"ל דכל חדא וחדא בפנ"ע סגי מדאו'. אך ודאי דעת הראשונים אינה כן, אלא דע"י פתח מצי החכם להתיר.

ג. ואגב יש להזכיר דברי הרשב"א בקידושין (כג א) שכתב לחדש גבי גט שחרור לעבד, דאף בע"כ מהני לזכות לו. וז"ל הרשב"א: ואי לאו דמסתפינא אמינא דהכא אפילו בע"כ נמי, ומתנת ממון שאני דלאו זכות גמור הוא, ואדרבה חוב מצד עצמו דכתב 'ושונא מתנות יחיה', אלא מיהו מצד שנפשו של אדם מחמתן קרי ליה זכות, ואע"פ שהוא מצד עצמו חובה זכין לו שלא בפניו. אבל גט שחרור דזכות גמור הוא, דמתירו בבת חורין ומכניסו לכלל מצות כישראל, זכין לו מכל מקום, ואפי' עומד וצווח בטלה דעתו אצל כל אדם, כו' ע"ש. ובתשובותיו כתב בזה ר' יצחק אלחנן זיע"א, דנראה לו דבאמת אף שאר הראשונים מודים ליסוד סברת הרשב"א, ורק לענין עבד לא ס"ל כן - כיון דהא פליגי תנאי אי זכות הוא לעבד שיצא מתחת יד רבו או חוב הוא, ומשו"ה סברי הראשון דאף לדין דס"ל דזכות הוא - מ"מ לא מסתבר שנחשבו כזכות גמור - עד כדי כך שנימא בטלה דעתו, דזהו אפוש פלוגתא. ואולם במחכ"ת מאוד לא נראה כן, דאף הרשב"א גופיה כתב זה כחידוש גדול, וכתב בלשון 'לולא דמסתפינא', ובהמשך דבריו צירף עוד סברות לזה ע"ש, ובראשונים בפשטות משמע היפך הדברים, ואכמ"ל בזה.

ג. ואולם אפשר דיש להעמיד דברי רבותינו באופן אחר, ובהקדם דיש לדון בעיקר הא דמצי למחות מי שזיכו לו, אי צריך לתת טעם לדבריו ולבאר למה אינו חפץ בהך זכייה, או דסגי בעצם זה שאומר שאינו רוצה בזה - דכיון שאינו רוצה לא שייך כלל לדון לזכות לו נגד רצונו, ואי"צ לשום טעם ואמתלא למה אי"ז זכות לו. ומה שמסתבר ונראה טפי הוא, דסגי מה שאומר שאינו רוצה בזה, דכן הוא הסברא הפשוטה - דאין שייך לזכות לאדם שום דבר נגד רצונו, ואין שום דין שייך טעם לדבריו.

ומעתה י"ל, דהוא הדין במקום שמוחה כעת - אך יש לנו אומדנא דמוכח שקודם לכן שפיר היה זה ניחא ליה, דאף בזה כיון שכעת אומר שזהו נגד רצונו - די בזה כדי לעכב כל זכות שנעשתה עבורו. והראיה הגדולה לדבר זה, מסוגיא דגר קטן (כתובות יא א) דאמרו שם דמטבילין אותו על דעת בי"ד מדין זכין, וכשהגדיל יכול למחות, ומשמע בפשטות דכן הוא בכל גוונא - אע"פ שיתכן מאוד שבתחילה כשגירוהו היה זה ניחא ליה - ואף היה נראה כן שהוא החזיק בזה וכו', ורק עכשיו הוא חזר לסורו ואינו רוצה בהך גירות, ואפי"ה משמע מסתימת הדברים דמצי שפיר למחות. וא"כ מוכח בזה כמשנ"ת, דכל שכעת זהו נגד רצונו לא שייך כלל להחיל החלות עבורו, ואין אנו נכנסים כלל לטעם שלא ניחא ליה בהך זכייה. וואולם אם היה הדין דצריך לתת טעם לדבריו, הרי ודאי דבכה"ג היה צריך לחול הגירות, דהא בשעת הגירות היה ניח"ל, ורק השתא הוא דחזר לסורו, ובשעת הזכייה כבר חלה הגירות מדין 'זכין'.

ולפי זה היה מקום לדון, להעמיד דברי רבותינו דס"ל ששייך לומר לעניין זכין 'הואיל', אף דכמשנ"ת דכשמוחה זהו גילוי למפרע שלא היה כלל חלות בעולם, דמ"מ י"ל דבגוונא כזה שבשעת הזכייה היה זה זכות לו - ורק אח"כ חזר בו, בזה כן נחשיבו שנתחדש כאן דבר - והוי זה כ'הואיל' דעלמא - שבא לסתור דבר שכבר חל וכנ"ל. דה"נ כיון שבשעת הזכייה יש מקום לחול, ורק אח"כ נתחדש לו דבר שמחמתו אינו רוצה עוד בהזכייה, בזה י"ל דנימא כאן 'הואיל', דזה דומה טפי ל'הואיל' שבגמ' לענין הפרשת חלה - שע"י שאלה סותר ועוקר את החלות שכבר חלה, והבן.

וא"כ בדרך זו יש ליישב ולהעמיד דברי רבותינו האחרונים הנ"ל, [אף דהם כתבו סתם מצד שיכול למחות - ולא נחתו לכה"ג שנתחדש לו דבר שמחמתו מוחה, מ"מ לפמשנ"ת

ד. ובאמת דבתשובות חת"ס הוכיח ג"כ דמצי למחות אף אם אח"כ נתחדש לו סיבה שנעשה זה חוב לו, והוא נתקשה בזה אמאי לא נימא דבתחילה כבר הועילה וחלה הזכייה, ושם רצה לדחוק דכ"ז מיירי רק בגוונא שבאמת בתחילה לא היה זה ברור שזהו זכות לו, ואה"נ בגוונא שזה ודאי זכות לו באמת לא מצי למחות אח"כ - אם נתחדש לו דבר. ואולם זהו מחודש מאוד, דלא מצינו בשום מקום שצריך לתת טעם לדבריו, או ששואלים אותו למה אינו רוצה, ומסתימת הפוסקים משמע מאוד דאינו צריך לתת שום טעם לדבריו, דכאשר אומר שאינו רוצה בהך זכות לא שייך כלל להחילה עליו בע"כ.

י"ל דעכ"פ הדין יהא כדבריהם דלא תהני הך מכירה מדין זכין] משום דכיון שייתכן שיתחדש לו דבר שמחמתו לא ירצה בהך זכייה - ואז תשוב ותבטל החלות וכנ"ל, כבר מעתה יש לנו לומר על זה 'הואיל', ולא תיהני המכירה להוציאו מאיסור ב"י וב"ה.

ואולם לקושטא דמילתא נראה, דאף בכה"ג שאח"כ נתחדש לו דבר שמחמתו הוא מוחה, עדיין נחשב זה שלא הייתה כאן זכייה מעולם, ולא שייך לומר בזה 'הואיל', דס"ס כל שמוחה ואומר שאינו רוצה נתברר שלא הייתה כאן כלל זכייה מעולם, וכמשנ"ת דזהו סברא אלימא דכל שאינו רוצה בהך זכייה ל"ש כלל לדון לזכות לו בע"כ, ואשר על כן יותר נראה דלא שייך לומר בנידון דידן דין 'הואיל'.

ד. והנה בקצוה"ח (סימן קה סק"א) הקשה להנך ראשונים דס"ל דדין 'זכין' הוא מדין שליחות, דהלא קי"ל דיאוש שלא מדעת לא הוי יאוש, והיינו דאף ש'בכוח' יש סיבה לבעלים להתייבש כשיידע מן האבדה, מ"מ כל שלא נתייבש בפועל לא חייל הייאוש, וא"כ ה"ה לעניין שליחות, דנהי דכשיידע מהך זכייה ירצה לעשותו שליח, מ"מ השתא אין כאן שליחות בפועל. ומזה כתב רבינו הקצות לחדש דזכייה מטעם יד, יעוי"ש. ולבאר דעת הראשונים - דסברי דזכייה מטעם שליחות נראה, דכלפי זכות שאנו מזכים לאדם זהו אלים טפי משאר חלות, דלתת לאדם דבר זכות - זהו דבר חזק ואלים שמהני זה אף כשלא עשאו שליח בפועל, וסגי לזה שאנו יודעים שוודאי ירצה בזה. [וזכר לדבר מה שאיתא במדרש שהתינוק נולד עם יד קמוצה משום שהוא רוצה לקחת את כל העולם.. והיינו שהכוח והרצון לקבל - הוא אלים ומושרש באדם...]. ואולם אף כאן י"ל כמשנ"ת, דברגע שהאדם מוחה הרי נתברר למפרע שלא הייתה כאן שום חלות כלל, דכל הזכייה זה רק בסתמא - שאנו אומדים לדעתו שוודאי ניחא ליה ורוצה בזה, אך כשמוחה הרי נתברר שלא היה כאן חלות מעולם, דל"ש כלל לזכות לאדם בע"כ. ועכ"פ סוף דבר נראה כמשנ"ת, דל"ש לומר בנידון דידן 'הואיל ומצי למחות', ושפיר יהני למכור החמץ לגוי מדין זכין.

תעבדון את האלוקים על ההר הזה

כמו שהזכרנו בתחילה, חג הפסח זהו שורש האמונה ושורש היהדות, זהו ההתחלה של קבלת התורה, הקב"ה מתחיל את מעמד הר סיני בדיבור: 'אנוכי ה' אלוקיך אשר הוצאתיך

ה. ובאמת שבאבני נזר גופיה נחית להך נידון, והוא נוקט ג"כ דמצי למחות בכה"ג, והוא כתב לבאר בזה דכל זמן שלא שמע מן הזכייה לא נגמר החלות ע"ש. אך מ"מ בדבריו הנ"ל לענין זכייה במכירת חמץ לא נחית לזה, ומבואר בדבריו דאף בכל מחאה ס"ל די"ל 'הואיל'. וזה כבר נתבאר לעיל שלכאורה אינו מובן לנו לומר כן.

מארץ מצרים, היציאה ממצרים היא תחילת ההשתייכות שלנו עם הקב"ה. וכמו כן כל תכלית יצי"מ הייתה רק כדי להיות עבדי ה', לקבל תורה, וכמו שהקב"ה אמר למשה מיד בגילוי הראשון: 'בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלוקים על ההר הזה'. כשמשה רבינו בא לפרעה, הוא לא בא בטענות איך אתה משתעבד באומה שלימה באכזריות וכו', אלא משה רק אומר לו שהקב"ה ציווה 'שלח עמי ויעבדוני' - הקב"ה רוצה אותנו לעבודתו.

במדרש רבה על הפסוק: 'ולא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבודה קשה', הקשו חז"ל; וכי יש לך אדם שהוא מתבשר בשורה טובה ואינו שמח, אלא שהיה קשה להם לפרוש מעבודה זרה. וזה ג"כ מוכיח כנ"ל, שהרי אם הייתה היציאה ממצרים רק הפסקת השעבוד הגשמי - ודאי היו שמחים בבשורה זו, אך כיון שהיציאה הייתה כדי להיות 'עבדי השם', לכן 'לא שמעו אל משה מקוצר רוח' - שהיה קשה להם לפרוש מע"ז. [ובאמת שאין לנו מושג מהו יצרא דע"ז - אחר שחז"ל ביטלוהו, אך זהו יצר ששייך לרוחניות, יצר שיש בו 'עבודה' כביכול - עם כל הפריקת עול... וברבינו הגר"א מבואר שלכל סוג של ע"ז היה ג"כ תאוה של עריות ה"י]. וכידוע שישראל במצרים היו שקועים במ"ט שערי טומאה, והיו דבוקים בע"ז, כמו שאמר להם משה 'משכו ידיכם מע"ז וכו', והיו במצב של 'לא יכלו להתמהמה', ולכן הייתה היציאה ב'חיפזון' - שהיו מוכרים לברוח מן הרע, והקב"ה ברחמיו הוציאם מעומק הטומאה עד לרום המעלה.

ומבואר בחז"ל שע"ז נאמר: 'העם ההולכים בחושך ראו אור גדול', שהקב"ה העלה אותם עד לרום המעלה - שלא כפי ההדרגה הרגילה, דכידוע תמיד יש סדר והדרגה להתעלות, שהאדם עולה ומתעלה מדרגה לדרגה ולא בבת אחת [וכידוע מה שכתב בטור (סימן רצ"ב) לבאר מה שהתפילות של שבת אינן דומות אחת לחברתה, דבכל יו"ט וביה"כ וכו' כל הג' תפילות אותו מטבע לשון, ורק בשבת יש נוסח שונה לכל תפילה, וביאר בזה רבינו הטור דזהו נגד ג' שבתות; תפילת ערבית נגד שבת בראשית ולכן מזכירין בה 'ויכולו', ותפילת שחרית נגד שבת מתן תורה - שכידוע היה בשבת, ומזכירים בה 'ישמח משה במתנת חלקו', ותפילת מנחה היא כנגד שבת שלעתיד לבא - יום שכולו שבת, וביאורו דאז מזכירים 'אתה אחד ושמןך אחד', והרי תמיד אנו אומרים: 'ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד', דבעוה"ז כביכול 'אין השם שלם ואין הכסא שלם', ומהו שאומרים כאן 'אתה אחד ושמןך אחד', ומוכח שזה בחינה של שבת לעתיד לבוא שאז יהיה 'השם שלם'. ומבואר עכ"פ בדברי הטור, דבשבת העלייה היא בהדרגה, דבתחילה זהו נגד שבת בראשית, ואח"כ ביום זהו כבר דרגה יותר גבוהה - ואז כנגד 'שבת מתן תורה', ואח"כ במנחה זה הדרגה היותר גבוהה נגד 'שבת לעתיד לבוא' [ואולם כאן בפסח, שהיו צריכים לברוח מן הרע 'בחיפזון', אז הקב"ה הוציאם בבת אחת עד לרום המעלה.

וכידוע מה שכתב בספר חסד לאברהם (סביו של החיד"א, והחת"ס מביא דברים ממנו) דמה"ט ניתן ה'שלושים יום קודם הרגל', דאף שבעלמא בכל המועדים מתעורר שוב אותו האור שהיה בימים ההם בזמן הזה [וכידוע שהמועדים אי"ז ח"ו סתם 'זכר' לדבר שהיה פעם (היסטוריה)]. ורואים זאת גם שאין עושים שום 'זכר' ביום שכבשו את ארץ ישראל.. וכל המועדים עניינם הוא שמתחדש ומאיר שוב מה שהיה בזמן ההוא] כאן ביום הפסח שהיה אז התעלות שלא כפי הסדר כלל, דבר זה לא שייך להתעורר שוב בכל שנה מאליו, ולזה צריך ההכנה של 'שלושים יום קודם הרגל', שע"י ההכנה אז יהיה שייך לקבל שוב ההארה הגדולה בלילה הזה.

דבר בעתו מה טוב

וזהו 'דבר בעתו' שמתאספים בזמן חמור כזה, זמן שאחים טועים - שאורך הגלות השכיח מהם את כל מעלת ישראל - מבקשים לעקור את הכל.. בכל הדורות פחדו מאורך הגלות הזה, יעקב אבינו כשבא לברך את בניו וראה את אורך הגלות נסתלקה ממנו שכינה, והוא נתפחד מה יהא בסוף הדורות. ובגמ' (שבת קלח ב) אמרו: עתידה תורה שתשתכח מישראל, עד שבא רשב"י ואמר שיש לנו הבטחה; ח"ו שתשכח תורה מישראל שנאמר 'כי לא תשכח מפי זרעו'. ורואים שצריך הבטחה על זה..

ומבואר בחז"ל בהרבה מקומות שקושי הגלות שבסוף הימים זהו גלות הערב רב', וזה הדבר הכי קשה, והדברים מפורשים הרבה בחז"ל ובזוהר, ובדברי רבינו הגר"א, ואם לא היינו רואים בעינינו כך היה זה קושיא... אך הלוואי שכך היה, תמיד יכול להיות רחמים וחסדים...

ומבואר עוד בחז"ל, שמשא רבינו מאיר ומתפשט בכל דור, שכיון שה'ערב רב' באו על ידו להיכנס לכלל ישראל, לכן הוא צריך לתקן דבר זה. ובדורו של משה רבינו - היה הוא מקור ה'דעת' בישראל, וכל ישראל היו דבוקים בו - ונקראו בלשון חז"ל 'דור דעה'.. וכל החשבונות הרבים שאח"כ זה איבוד ה'דעת', ומזה יצא העגל - ע"י הערב רב, ונמשכו אחריהם מישראל, שכל זה הוא עזיבת הדעת האמתית.. וזה ג"כ התפקיד שלנו; לברוח מהם, לברוח מכל הבלבול של הערב רב, לדבוק בדעת, להגביה ולרומם את הדעת, לשמור על הדברים הפשוטים והידועים, בלי חשבונות ובלבול..

קשה להאריך בזה, שלא לאבד את השמחת יו"ט, צריכים להיות ג"כ 'שמח בחלקו' - וכמבואר ברבינו הגר"א שזהו גם ברוחניות. יש לנו לשמוח במה שהקב"ה נותן בלבנו לעמוד על המשמר, ויש לנו חכמי ישראל ומבינים בעם ב"ה. אתמול היו אצלי שניים מאלו שהיו במעצר ודיברו.. וב"ה מלאים בטחון בהשם, וששום דבר לא יוכל לשבור אותנו.. הזכרנו כבר כמה פעמים, שבזמנים שהיו גזירות מאומות העולם, והשכל

הפשוט הוא שצריך לא להתגרות בהם וכו', דווקא אז חז"ל גזרו עוד ועוד הרחקות; גזרו על יינם, ופיתם, וחלב עכו"ם וכו'.. חכמי ישראל שהם אוהבי ישראל האמתיים - הם יודעים שדווקא בזמנים כאלו צריך יותר ויותר שמירה, אז צריכים להתרחק מהם יותר ויותר..

יה"ר שנזכה בקרוב לתיקון השלם, שאז כבר לא יצטרכו לברוח ב'חיפזון' כביציאת מצרים, וכמש"כ: 'כי לא בחפזון תלכון' וגו', ושיקויים 'ומלאה הארץ דעה את השם', 'ונגלה כבוד השם'.. ועד אז ג"כ, שנשמור לא לזוז בכל שהוא, לשמור על כל הקדוש ויקר לנו.. קודם הגאולה יש בת קול שמפוצצת על ההרים ואומרת: 'מי פעל למען קל'.. ונזכה לגאולה שלמה במהרה בימינו אמן.

**להלן מכתב מכת"ק של רבינו מרן רה"י זצוק"ל
ליבדלחט"א הגאון ר' יוסף משה שניאורסון שליט"א ר"י טשיבין,
נכדו של מרן הגאון בעל הדובב מישרים זי"ע, מחורף דאשתקד.**

שלמא שלמא אמרי רבנן בכפילא לקדם מכובדנו הגדול שלשלת היוחסין ומעוטר
בכל מדה נכונה כש"ת הגאון ר' יוסף משה שניאורסון שלומו ישגא ונעימות בימינו
נצח.

הן זה לא מכבר הופיע לפני רח"מ שליט"א לכבדני ביקרתו, והאמת כי נתמלאתי
בבושה וכלימה, אחר מי יצא וכו', ומע"כ בהחפזו לפני צאתו בנועם מדותיו, רמז
אם יכול לשמוע ממני הערה שהיא בספרא דזקיניו שר התורה זללה"ה, ונחפז ויצא,
ועם יציאתו נזכרתי במה שיש לי לדון ולהעיר, ולא באתי עד כה כי אין כ"כ עתותי
בידי, ועתה בגנובתי יום, לקחתי עטי בידי הכהה ולצפות ליד ד' הטובה, לבוא במה
שיתאפשר בעה"י, כי אין בידי כ"כ להרחיב לבאר.

בדובב ח"א סי' ל', דן בזכיה במכירת חמץ, אם יכול למכור חמצו של חבירו מדין זכין
שלא בפניו, ודן בזה שלא יועיל, מכיון שיכול למחות על הזכיה בזמן שישמע, ממילא
דמי להמבואר בפסחים מו: דהואיל ואי בעי מיתשיל עלי' עובר בבל יראה עיי"ש
היטב. ובעניי היה נראה דלא דמיא אהדדי, דהא דמהני מה דיכול להישאל, היינו דגם
אחרי שיש כאן חלות גמורה של חלה וכיו"ב, ואין כאן שום חסרון בזה, מ"מ נתחדש
דין של שאלה, ואה"נ דע"י השאלה נעקר למפרע, אבל בודאי דהיה כאן חלות גמורה,
ומ"מ גם אחרי החלות יש בכחו ע"י שאלה והתרת חכם לעקור הדבר למפרע, ובכה"ג
שפיר אמרינן דאף שזה 'חלה' דאין שייך לו, אבל מ"מ יכול לזכות בזה ע"י שאלה
[ולא נכנסתי בזה לחידוש המבי"ט בקרית ספר ועוד, שזה מחודש], [ועיין גם בר"ן
נדריים ר"פ נערה], אבל במחאה על הזכיה, מתברר דלא ניחא לי', ומעולם לא זכה,
ואין לפנינו חלות ע"י זכיה שיכול להתבטל, ורק יכול להתברר שמעולם לא זכה, אבל

א"א לשבור את הזכיה.

וידדינו הגאון ר' אליהו וינר שליט"א, העירני והראני שגם הגאון רשכבה"ג בעל באר יצחק מקובנא בסי' ב', דן שם בארוכה בענין זכיה במכירת חמץ, משום כך דיכול למחות וכמו דיכול להישאל, וכדעת הגאון בעל הדובב [ושמחתי מאד, כי זכורני כשהייתי זוכה לשמוע מפי הגאון שר התורה הדובב בעצמו, היאך שהי' מרבה במנה גדושה ביותר לספר בשבחו של רשכבה"ג ר' יצחק אלחנן מקובנא, והנה שניהם זלל"ה מתנבאים בסגנון אחד], וביותר מבואר בשניהם בעל הבאר ובעל הדובב זללה"ה דכה"ג בבית נכרי אינו חייב משום הואיל, ויכול להשכיר מדין זכיה גם את המקום עבור חבריו, וגם בזה מתנבאים כאחד זללה"ה.

והנה יש לבאר בכל זכיה דמהני בצווח אח"כ כששמע, האם משום דמברר דמתחילתו זה לא היה עבורו זכיה [וכסברת הרשב"ם ב"ב קלח. משום 'שונא מתנות יחיה', וזה גם סברת הרשב"א הידוע קדושין כג. דבזכות גמור א"י למחות] ואינו מוכרח להוכיח מזה], ובבאר יצחק שם, וכמדומה גם בעין יצחק, מצדד דשאר הראשונים מודים להרשב"א בזה, וזה מחודש מאד, ומחוסר הפנאי אקצר], ואו דסברא הוא דכל כששמע הוא מוחה ל"ש לזכהו בע"כ, וכן נראה יותר בפשוטן של דברים, דכל שמוחה בשמיעתו, אין לחקור עליו אם זה רק עכשיו נתחדש.

ונראה ראיה גדולה לזה מהגמ' כתובות יא. בגר קטן דב"ד זכין לו, ובהגדילו יכולים למחות, אף דמסתמא בשעת הגירות בקטנותו זה זכות גמור, ורק עכשיו לא ניחא לי', וגם בגוונא דניכר הדבר דבקטנותו נהג ברצון גמור כדת תורה ואח"כ נתפקר קצת, והרי דמועיל מחאה אף דלא מברר דמתחילתו ל"ה שום זכות. ואלא שי"ל דקטן כשהגדיל מתברר אז עומק דעתו שאי"ז זכות עבורו ויל"ע בזה. ושו"ר לרבנו החת"ס זיע"א בשו"ת חו"מ סי' נד שמוכיח כן מסוגין דכתובות, וסגנון לשון קדשו זיע"א דמוכח מכאן דכל דלפני ששמע נהפך לחוב ג"כ חשיב חוב דיכול למחות, ואך ע"ש

מכתב מכת"ק של רבינו מרן רה"י זצוק"ל

דנוטה מכח זה לדינא, דאיכא גוונא דלא מועיל מחאתו עיי"ש ובשו"ת או"ח סי' רנג ע"ש, וזה דלא כסתימת הדברים בשו"ע.

והנה אי נימא וכנראה יותר בפשוטו, דכל מחאה מברר שלא היה בשבילו זכות מעולם, ממילא קשה מאד סברת הבאר יצחק והדובב מישרים, דמדמין הא דיכול למחות להא דאי בעי מתשיל, דהרי ענין המחאה אין בכוחו להפקיע מעשה זכיה, רק גלוי מילתא דל"ה כאן מעשה זכיה מעולם, ואם לא מיחה משום דזכות היא לו, יש כאן מעשה גמור דלא ניתן לבטלו. ואך אי נימא דהמחאה זה דין לעצמו, דיכול למחות אף אם לא נתברר שמעולם ל"ה זכות בשבילו, יש לדון דעכשיו יש מצב של חלות זכיה, ורק יש בכוחו להפקיעו, וכעין הואיל דיכול למיתשיל.

והלום ראיתי להגאון שר התורה זיע"א בשו"ת אבני נזר או"ח ח"ב סי' שלז סקי"ג דנקט ג"כ בזכיה למכירת חמץ דאמרינן מיגו דיכול למחות דעובר בבל יראה, והגאון זלל"ה בסק"ה שם, דן בזה בהא דיכול למחות בזכיה, אם זה משום דאיגלאי מילתא דלא זכות הוא לו, ומוכיח מהר"ן ב"ב קכו. לענין אם גובים בשבח שהשביח אחרי מעשה הזכיה קודם ששמע ע"ש, דמוכח דיכול למחות, אף דבשעת מעשה הזכיה לא היה בזה חוב ע"ש, וקרוב לשמוע דהגאון זלל"ה, דנקט דמה דיכול למחות על זכיתו זה כמו הואיל בשאלה דעובר בב"י, היינו לטעמי' דמהני מחאה אף דרק עכשיו אינו רוצה וכש"נ בזה בעניותנו, אבל לשון רב האי גאון זללה"ה שם, משמע יותר דנקט דבכל גונא דמהני מחאה חשיב כהואיל עיי"ש"ה, וכדעת הגאונים כנ"ל.

באופן שזכינו לדעת גאוני עולם זיע"א דנקטי בפשיטות, דהואיל ויכול למחות, דמי להא דהואיל ואי מיתשיל, וממילא עובר בבל יראה. והנה כידוע סברת רש"י ב"מ יא: וחולין פג. והתו' כתובות יא. ועוד, דזכין לאדם זה מדין שליחות דאנן סהדי שהוא חפץ למנותו לשליחו לזכותו, ודעת הרמב"ן ב"מ עא: והרשב"א שם ובקידושין מב. ועוד רבנן קמאי, דהא דזכין הוא הלכתא בפ"ע [ונלמד מקרא ד'נשיא אחד' כמבואר

מכתב מכת"ק של רבינו מרן רה"י זצוק"ל

ברשב"א, וע"ש בר"ן ואכמ"ל]. ובפשוטו להראשונים דזכיה היינו מטעם שליחות ממש [ואכמ"ל], א"כ צריך למחות לגלות דל"ה כאן שליחות, ואם בשעת הזכיה היה זכות כבר חלה השליחות, ואך להראשונים דזכיה פרשה מחודשת, יש לדון דא"צ לגלות דעתו על שעת הזכיה, ואלא דסברא היא, דלעולם יכול למחות על מה שעשו עבורו שלא מדעתו, [והעיר הגר"א וינר דלפ"ז הר"ן ב"ב בענין זכיה כנ"ל לשיטתי' דזכיה היא פרשה לעצמה, ובאמת לענ"ד דברי הר"ן ב"ב שם, דבזכיה אינו זוכה בשבח כל כמה דעדיין לא גילה דעתו דניחא לי', זה מחודש מאד, וקשה ללמוד מזה ואכמ"ל].

ובגוף הדבר לע"ד הקלושה היה נראה מאד, דלכו"ע אף אי זכיה לא פרשה חדשה, ואפי' אם ננקוט דזה רק מדין שליחות ממש [ואכמ"ל], מ"מ פשטות הדברים דלא מצינו דצריך לחקור בכל מחאה, מה היה דעתו מתחילה ואם זה רק עכשיו נתחדש לו, אלא סברת חז"ל דכל שנעשה שלא מדעתו, אף דאמדינן היטב דניחא לי', מ"מ האדם בעלים על עצמו, ולעולם יכול למחות ולגלות דעתו דלא ניחא לי' מבלי לנמק ולפרט. ויש להמתיק הדברים, דידוע דרבנו הקצות בסי' קעה משיג בתוקף, דא"א לומר דזכיה זה אנן סהדי דשוי' שליח, דהרי נקטינן דיאוש שלא מדעת לא הוי יאוש, ולא מועיל כה"ג בדיני התורה עיי"ש היטב, ומ"מ דעת התו' ושאר ראשונים, דכה"ג שפיר מהני דברים הידועים לכל ואכמ"ל בכל זה, ולזה איך שיהיה הביאור בזה, נראה דמבואר היטב דעכ"פ לאחר שנודע לו ומוחה, דעד כדי כך לא מהני מה שקבענו בלא ידיעתו בפועל, וקשה לי להאריך [וכבר נתבאר דעת רבוותא זיע"א, ובעניי כתלמיד הדן וכו']. ומעתה יש מקום יותר לסברת גאוני עולם זיע"א כנ"ל, דמה דיכול למחות להזכיה דמכירת חמץ, יש לדמות להא דאי בעי מיתשיל וכש"נ לעיל, אמנם בדברי רבותינו זיע"א כנ"ל, נראה דלא נחתי להא דאמרן, ואלא דנקטי דאיך שהוא, כל שיכול למחות, הוי כיכול להישאל, ואנן בעניותנו כתבנו לבאר וללבן בס"ד.

מכתב מכת"ק של רבינו מרן רה"י זצוק"ל

ואמנם אשר עם לבבי לע"ד הקלושה והרטושה, דמ"מ איך שיהיה הביאור בהא דמהני מחאתו בזכיה, אכתי הסברא והמובן, דאחרי שמוחה נתברר שאין שום תוקף במה שנעשה עבורו מכל מה ששייך, וסוף הדברים דזה בירור, דלא חל כאן שום דבר [ודברי הר"ן כ"כ לענין שבח בזכיה, כבר נתבאר בעניותנו דאיך שהוא זה מחודש ביותר, ואולי יש רשות לומר שאין להוכיח מזה וגם אכמ"ל], וממילא לא דמי להא דיכול להישאל, דשאלה הר"ז לא סתם טעות מעיקרו אלא נתחדש כח דאפשר להישאל ולעשות דבריו חולין, אף שבודאי דעד עכשיו היה חלות קבוע, וכבר נתבאר דעת גאוני עולם זללה"ה בזה, וכל דברינו וכו' וכו'.

כתבתי מאד בהחפזי גנובתי יום וגנובתי לילה, ופחד ואימה נופל עלי מדי זכרי בהדרת כבוד גאון ישראל שר התורה זיע"א, וחתנו הגאון הגדול זללה"ה, יהי ד' עמכם כאשר היה עם אבותיכם ותתברכו בכל מכל כל.

בכל חותמי ברכה וכבוד

שמואל בן רבנא שלמה זלמן נ"ע

הוא היה אומר

דברי מספד עפ"י ומתוך משנת רה"י זצוק"ל

אין אנו ראויים לבוא בדברים ולהספיד את מרן ראש הישיבה זצוק"ל, ודאי שלא לנסות לתאר ולשער את שיעור קומתו הנורא, אך זאת נוכל לנסות, ללמוד מתוך דבריו שלו עצמו, דברים שאמרם וחצבם מתוך ליבו הרחב כאולם, דברים שהם בבחינת 'נפשי כתיבת יהיבת', דברים הראויים למי שאמרם...

מאן יחידים רבנן

רגיל היה רבינו להביא את דברי הגמ' (תענית י א) שאמרו על המשנה שם: התחילו היחידים מתענים - 'מאן יחידים רבנן', וכפשוטו היינו שזהו המכוון במשנה שהיחידים מתענים, אך יש כאן גם ברמז שרבנן נקראים בשם 'יחידים', רבנן הם לא מושפעים מהציבור, הם לא נגררים ומשתייכים לציבור, הם לא מודדים את עצמם ביחס לאחרים, הם 'יחידים'. אדם שחי ביחס לאחרים, אע"פ שאינו מתכוון להדיא לצאת ידי הבריות, מ"מ הוא מודד את עצמו ביחס לאחרים - שהוא לא פחות מפלוני ופלוני וכו', כך א"א להיות רבנן, רבנן זה מי שדורש מעצמו כפי כוחותיו - למצות מה שיכול בשלימות, הוא אינו מושפע מאחרים, אדרבא הוא רק משפיע על אחרים. וכיוצא בזה מצינו אצל יהושע בן נון, כשהוכיח את כלל ישראל על הע"ז שהיה בידם (יהושע כד טו) ושם נאמר: '...ואם את אלהי האמרי אשר אתם ישבים בארצם, ואנכי וביתי נעבוד את ה'. כאן יהושע אומר להם שאף אם אתם חלילה לא תבחרו לעבוד את ה' - אלי זה לא נוגע, 'אנוכי וביתי נעבוד את ה'', הוא לא תלוי בהם כלל. וזה לימוד גדול לדורות, וכמו שאמרו חז"ל בגמ' (מגילה יד א): כדתניא הרבה נביאים עמדו להם לישראל כפליים כיוצאי מצרים, אלא נבואה שהוצרכה לדורות נכתבה ושלא הוצרכה לא נכתבה. ויש להתבונן בזה, וכי שייך נבואה שאין מה ללמוד ממנה לדורות, והלא חז"ל אמרו: (סוכה כא ב) 'ועלהו לא יבול' אפי' שיחת חולין של ת"ח צריכה לימוד, וא"כ כ"ש וכ"ש שנבואה מן השמים יש מה ללמוד ממנה לדידן. אלא ביאור הדברים שכוונת הגמ' 'הוצרכה לדורות' אין הכוונה רק שיש מה ללמוד מזה, אלא שהנבואה כמות שהיא נאמרה ממש לדורות. וא"כ זה מה שמלמדנו יהושע - את הכח הזה של ה'יחידים', לא להיות תלוי בסביבה וכו', 'אנוכי וביתי נעבוד את ה'.

חד בדרא

בכמה הזדמנויות התבטא רבינו על גדול פלוני שהוא 'חד בדרא' בתחום מסוים; על הגאון רבי אפרים זלזניק זצ"ל (שנפטר באדר תשס"ה) התבטא רבינו בהספדו שהוא היה 'חד בדרא בעמל התורה'. וכן על הגאון ר' יהושע רוזנבלט זצ"ל (מרמת אלחנן ב"ב) התבטא רבינו כמה פעמים שהיה 'חד בדרא בחסד', וכיוצ"ב. כמדומה שהרגשת רבים כלפי מרן רבינו רה"י זצוק"ל הייתה, שבו נתגלתה דמות של 'חד בדרא' בכמה וכמה תחומים, אשר בכל תחום בפני עצמו ניתן להגדירו כ'גדול הדור' בעניין זה, וכ"ש וכ"ש כאשר כולם יחדיו באדם אחד, זהו ודאי 'חד בדרא' באופן נורא ונשגב.. ננסה לעמוד כפי ערכנו על כמה תחומים שבהם היה ניכר גם לסובבים עוצם גדולתו הנשגבה, וכדלהלן: עמלה של תורה, עבודת התפילה, שבת קודש קדשים, מדת הענווה, וכוח העבדות – 'וימת שם משה עבד ה'.

תורה

כבר נודע בשער בת רבים, עוצם שקידתו ועמלו בתורה בימים ובלילות, רבות סופר על עומק עיונו ושקיעותו בתורה – בנגלה ובנסתר. אך כידוע מש"כ הב"ח בהל' ברכות התורה – ורבינו היה חוזר על דבריו בלבת אש קודש^א, וכה דבריו (סי' מז): ..ונראה דכוונתו ית' מעולם היתה שנהיה עוסקים בתורה כדי שתתעצם נשמותינו בעצמות ורוחניות וקדושת מקור מוצא התורה וכו', ואם היו עוסקים בתורה על הכוונה הזאת היו המה מרכבה והיכל לשכינתו ית', שהיתה השכינה ממש בקרבם כי היכל ה' המה, וכו' ע"ש כל דבריו הנפלאים. ומבואר שאין די בלימוד התורה כשלעצמו, אלא התורה צריכה שתביא את האדם לדביקות בנותן התורה, ורבינו היה מרבה לדבר בעניין זה. עוד יש לציין בעניין זה לדברי מרן בעל החזו"א באיגרת (ח"ג י) שכתב בזה"ל: כי מושג של שקידה אינו תלוי בהארכת הזמן, אלא במסירת האישיות ונתינת הלב במתנה לעיון התורה.

היה זה לפני כארבע שנים, בשבת שחל בתוכה ה'יארצייט' של מרן החזו"א זי"ע, ומרן שלא כדרכו נתן משל מענייני העולם בכדי לבאר את רום גדולתו של החזו"א בתורה, וכה היו דבריו: אחד שאל אותי השבוע, איך ניתן להבין זאת שכאשר באו לדבר עם

א. וסיפר רבינו שפעם הזדמן אליו אורח לשבת, יהודי שבא לארץ בכדי להתקרב קצת.. ורבינו בתוך הסעודה הוציא את הב"ח והקריא בפניו את כל דבריו. ובשעת מעשה לא היה ניכר משהו מיוחד על אותו יהודי. ואולם אחר זמן מסוים הגיע הוא שוב לארץ, באומרו שכעת הוא מעוניין להתקרב לתורה ממש, ואמר שמה שהביאו לכך הוא מחמת דברי הב"ח הק', אשר שבו ועמדו לנגד עיניו ולא נתנו לו מנוח. ואשר כמובן יצאו מפי קדשו של רבינו בלבת אש, וע"כ השפיעו על עומק נפשו.

החזו"א בלימוד – בכל מקום שדיברו עמו היה נראה כאילו כעת הוא למד סוגיא זו, הוא היה חי כל סוגיא לכל פרטיה באופן שהיה נדמה שאף הוא אוחז ממש בסוגיא זו כעת... ועניתי לו במשל; יש אנשים שמטיילים בעולם, באמריקה באנגליה... (היה זה חריגה ממש מדרכו בקודש בכלל ובלייל שב"ק בפרט, שכל דבריו תמיד היו דברי תורה, דברי קבלה, וחיזוק למעשה..) ואחר זמן רב הם יודעים לספר בדיוק על כל המקומות שהיו בהם, איך הולכים פה, ואיך מגיעים לשם וכו' וכו', ואם נשאל אדם כזה 'איך אתה זוכר הכל כ"כ טוב?', הוא יענה 'מה זאת אומרת אני הייתי שם'.. המשיך רבינו ואמר: כזה היה הלימוד של מרן החזו"א, הוא לא למד בעלמא כל מיני עניינים, – הוא היה שם, הוא למד את הסוגיא עם כל הרמ"ח והשס"ה שלו, כל כולו היה שם.. וממילא אין פלא איך הוא זכר וידע לענות על כל השאלות באופן הברור ביותר.. וסיים זאת רבינו במשפט: 'והדברים נוקבים ויורדים' ממש.. והוסיף אז רבינו לבאר עוד העניין, ע"פ דברי רבינו ה'נפש החיים' (בש"א פ"ו בהגהה) שכתב שכאשר האדם עושה מצווה הוא מוקף באווירא דגן עדן, ע"ש כל דבריו הק'. וממילא בלימוד התורה אשר 'ת"ת כנגד כולם' זה ודאי לאין ערוך, והאדם מוקף ממש באווירא דגן עדן באופן נורא, וזה מה שהיה אצל מרן החזו"א.

כמדומה שכל מי שנוכח פעם בשיעורו של רבינו זצוק"ל, ידע ויבין היטב כי רבינו דיבר מתוך מציאותו שלו... לא ישכח מלב כל תלמידיו לעולם, מראה רבינו בעת הסבירו סברא בעומקא דשמעתא, עיניו עצמות, וידיו מונפות אל על בתנועות שמדברות.. כולו אש קודש דריתחא דאורייתא, כל עצמותיו תאמרנה.. אכן כפי שהגדיר זאת הוא עצמו 'הוא היה שם'...

סיפר אחד התלמידים: פעם ניגשתי לרבינו לברר אצלו סברא שאמר בשיעור, והוא ניסה לבאר לי את דעתו וסברתו ולא הבנתי.. אז הראה לי מרן בידו הקדושה על לבו ואמר לי בזה"ל: אני יתן לך את הלב שלי??

עוד סיפר אחד התלמידים: פעם ניגשתי לרבינו אחר תפילת מעריב בישיבה ע"מ לברר משהו קשה על השיעור, רבינו שכבר הספיק לשקוע בתלמודו, הרים ראשו ופנה אלי ואמר לי: תרחם עלי לא למדתי היום כלום... [למותר לציין שבשעה 9 בערב רבינו היה אחרי יום שלם של שטייגען והתמדה, אך מכיון שכפי מה שדרש מעצמו לא היה זה במיצוי המושלם, הרגיש כמו אדם שלא למד היום כלום... זאת ועוד, שהתלמיד לא בא לשוחח אלא בענייני השיעור, אך סוף כל סוף רבינו רצה למצות יותר...].

מי ראה כזאת מי שמע כאלה.. המחזה הנפלא לראות את רבינו יושב בחתונות בשולחן ה'מזרח', וכותב את חידושי תורתו בריכוז עצום, או שקוע בלימוד הגמ' בעיון רב, כאילו יושב הוא כעת ספון עמוק באהלה של תורה... 'כי הם חיינו ואורך ימינו'... אין לנו אלא

לחזור על מה שהיה שגור על לשונו בכל הזדמנות: 'אין שיור רק התורה הזאת' – אבל תורה יש לנו, ודביקותו בתורה היא לעד בנו כי אכן 'תורה יש לנו'...

תפילה

רבינו היה רגיל להביא מחז"ל הק', שאמרו במדרש על חנה ש'טעמה טעם תפילה'. והיה אומר על כך רבינו: אדם יכול להתפלל שבעים שנה ועדיין לא טעם טעם תפילה... נדמה שכל מי שאך פעם אחת הביט על רבינו בתפילתו, כבר נכנס בו טעם תפילה. בהספד שנשא רבינו על אביו גאון ישראל מרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל, האריך רבינו לתאר את ה'ברכת המזון' של אביו הגרש"ז, איך היה אומר כל מילה במתינות ובהטעמה, וסיפר שהיו מכניסים אנשים לפעמים רק כדי לשמוע את הברכת המזון שלו.. והיה פעם מי שהתבטא: שהוא שמע לפתע דברים כ"כ נפלאים, ושוב ראיתי שכן כתוב בסידור...

רבות דובר על עבודת התפילה של רבינו זי"ע, על ה'עומד לפני המלך' כמחצית השעה ויותר, על הדביקות והשתפכות הנפש וכו', אך בל נשכח את ה'טעם תפילה' ששמענו בכל תיבה מהתפילה יוצאת מפי כהן גדול בעבודה; לשמוע בכל יום את 'ברכות ק"ש' של שחרית במתן ובערגה, עדיין מהדהד באוזנינו המילים: עונים ואומרים בי-ר-א-ה. קדוש-קדוש-קדוש... אשרי עין ראתה. אשרי אוזן שמעה: הבוחר בעמו ישראל ב-א-ה-ב-ה.. ואחר כל זאת הק"ש, יראה ורעד היה להביט על פניו באותה שעה, וכמה פעמים שזלגו עיניו דמעות בשעת ק"ש..

רגיל היה רבינו לומר, ש'תורה' ו'תפילה' הם ב' היסודות היותר עיקריים לאדם, אלו הם ב' הדברים שאנו משתייכים כביכול באופן ישיר להקב"ה [בשונה משאר המצוות שהם כאמצעי..]; תורה – זה דבר ה', אנו מתעסקים ממש עם דבר ה' כביכול, ותפילה – זה עומד לפני המלך, אנו מדברים אל הקב"ה בלשון נוכח.. והיה מביא את דברי הח"ח זי"ע"א, שאמר שעל המילה 'ברוך' נשתברו הרבה קולמוסים, אי פירושה שבח או כמשמעו.. אך תיבת 'אתה' לכולי עלמא זה כפשוטו.. והיה רבינו ממשיך זאת לאדם שהתעלה, וצריכים לעוררו, ואם יתנו לו אז לחם או בשר זה לא יועיל כלום, אע"פ שזה ודאי עיקר מזון האדם, בהכרח צריכים לשפוך מים בכדי לעוררו.. וכן הוא לענייננו, התורה היא ודאי עיקר מזון האדם, אך צריך לפעמים לעורר את האדם מתרדמת הזמן, וזה יש בתפילה כאשר מדברים לפני המלך כביכול באופן ישיר, יש בזה לעורר את האדם מתרדמתו..

שבת קודש קדשים

הדברים ידועים ומפורסמים לכל, אשר רבינו היה מזכיר את 'שבת קודש' כמעט בכל שיחותיו.. 'שבת קודש קדשים' כלשון הגר"א באיגרת הידועה... רגיל היה רבינו לומר:

יש לנו לזכור שאנחנו 'עם מדושני עונג' – יש לנו תורה, יש לנו תפילה, ויש לנו שבת קודש... רבינו חי את השבת בכל ימותיו, כאן הוא מצא את העם מדושני עונג... שבת זהו היום המקודש ביותר, יותר מיום הכיפורים ג"כ, וזה מפורש בתפילה 'קדשתו מכל הזמנים', ולכן גם עונשה חמור משאר הזמנים. אם היה לנו 'שבת' פעם בשנה כיוה"כ, ודאי היינו מתכוננים כראוי...

סיפר אחד התלמידים: היה זה בתקופה הסוערת ביותר בשנים האחרונות, בימי ערב הבחירות המקומיות עת הוקמה 'רשימה' ע"י מרן רבינו זצוק"ל, הארץ כולה געשה ורעשה, לא הייתה כמעט שיחה בין אנשים שלא הוזכר בה שמו של רבינו הגדול.. ואני זכיתי להגיע בליל שב"ק אל בית מרן זי"ע, להסתופף מעט בצילו הגדול, ולהתחמם לאורו בחשכת התקופה (היה זה שלושה ימים קודם הבחירות...) האמת אומר, שאני באופן אישי לא הייתי מרוכז ומיושב בדעתי כ"כ בימים טרופים אלו, והנה אני מגיע לסלון ביתו של מרן רה"י וניתן לחוש ולמשש את ה'שבת' בידיים, הקדושה באוויר, כל הנוכחים כולם מצטרפים לרוממות קדושת השבת אשר שרוי בה רה"י זצוק"ל, משל אין כאן דבר אחר בעולם מלבד 'שמור וזכור בדיבור אחד'.. 'בואי כלה בואי כלה'.. 'להגיד כי ישר ה' צורי ולא עולתה בו'.. ברגעים אלו הכתה בי ההכרה כי לא אדם הוא היושב לפני כי אם מלאך, הוא כאילו אינו נמצא בעולמינו הרועש - בעקבות דבריו שלו, אליו זה לא נוגע. הוא נמצא כל כולו בעולמה של 'שבת מלכתא'.. אחר 'קבלת שבת' כמובן השיחה הקבועה הייתה כרגיל, באותה ה'דביקות', באותה תביעה לרוממות, קשה לבטא ולתאר במילים את הרגשת הרוממות וההתעלות אשר חפפה על כל שומעי השיחה, אשרי עין ראתה כל אלו...

והנה אחר תפילת מעריב, כאשר עוברים כל הנוכחים לפני רה"י לקבל ברכת 'גוט שאבעס', ניסיתי לנצל הזדמנות זו כדי לשאול לדעתו בעניין הנוגע לבחירות [הייתה זו שאלה האם לנסות להשפיע על אדם מסוים...] וכאשר התחלתי להציג בפניו את השאלה, ברגע שהבין שאני מדבר על נושא הבחירות, מיד אמר לי: 'גוט שאבעס גוט שאבעס'.. כאומר המשך נא הלאה ואל תדבר עמי כעת בנושאים אלו... כנראה שיער והרגיש בנפשו שדבר זה עלול לפגום אצלו את קדושת ורוממות השבת...

מדת הענווה

רגיל היה רבינו לדבר על כך, שמשה רבינו אשר 'לא קם כמשה', הוא אשר מסר התורה לישראל, והוא הוא גם 'העניו מכל האדם'. והיה מוסיף על כך באומרו שלכאור' זה סתירה; מחד גדלות בתורה, ומאידך ענווה 'מכל האדם'. אך האמת היא, שאדרבא, לא רק שזה לא סתירה, אלא כך היא הדרך, ככל שהאדם גדול יותר בתורה, כך גם הוא עניו יותר.

ומשה רבינו שהיה הגדול ביותר בתורה, ה"ה גם ה'עניו מכל האדם'. כשאדם אינו כלי מלא בתורה, הוא יכול לדעת את חסרונותיו ועם כ"ז להתגאות... וכיוצא בזה מצינו על רבינו הגר"א נ"ע, שהעיד עליו תלמידו הגדול רבינו חיים מוולוז'ין (בהקדמתו לשנות אליהו) שכתב: כי יותר שהיה רבינו הגדול נ"ע אשכול גדול שבגדולים, יותר היה נמוך ושפל בדעתו מכל אדם אשר על פני האדמה ממש..

וכן לאידך גיסא, כמה שאדם מקטין עצמו, בזה גופא הוא נהיה שייך להשגת התורה. בגמ' בשבת (פט א): בשעה שירד משה מלפני הקב"ה בא שטן ואמר לפניו רבונו של עולם תורה היכן היא, אמר לו נתתיה לארץ, הלך אצל ארץ אמר לה תורה היכן היא, אמרה לו אלהים הבין דרכה וגו', הלך אצל ים ואמר לו אין עמדי, הלך אצל תהום א"ל אין בי, שנאמר תהום אמר לו בי היא וים אמר אין עמדי אבדון ומות אמרו באזנינו שמענו שמעה, חזר ואמר לפני הקב"ה רבש"ע חיפשתי בכל הארץ ולא מצאתיה אמר לו לך אצל בן עמרם, הלך אצל משה אמר לו תורה שנתן לך הקב"ה היכן היא, אמר לו וכי מה אני שנתן לי הקב"ה תורה, א"ל הקב"ה למשה משה בדאי אתה, אמר לפניו רבונו של עולם חמודה גנוזה יש לך שאתה משתעשע בה בכל יום אני אחזיק טובה לעצמי, אמר לו הקב"ה למשה הואיל ומיעטת עצמך תקרא על שמך שנאמר זכרו תורת משה עבדי וגו', עד כאן.

ומבואר דאף שמשו רבינו זכה להיות מוסר התורה, ועלה לשמים ונלחם עם המלאכים וכו', אי"ז עדיין מספיק כדי שתיקרא על שמו, ומתי זכה שתיקרא על שמו, בשעה שאמר שהוא לא ראוי לזה, דווקא כשהרגיש ואמר שהוא לא קיבל את התורה – הוא רואה עצמו רק כצינור להעביר את התורה לישראל – אז זה נקרא על שמו. והיה רבינו מוסיף על זה במתק לשונו הזהב: מי זה שכביכול הכי 'לא מבין', שהכי רואה עצמו כעוור בתורה – הלא הגרעק"א, שתמיד כותב: וה' יאיר עיני, וה' יפקח עיני העיוורות והיו למאורות.. ומי האיר עיני ישראל יותר מאדונינו הגרע"א...

בהספדו של רבינו על אביו הגדול מרן הגרש"ז זצ"ל, הרחיב לדבר על מידה זו שהתייחד בה הגרש"ז כידוע, והתבטא אז רבינו: ענווה גדולה מכולם... מן המפורסמות הייתה ענוותנותו הנוראה של רבינו, היה זה באופן קיצוני שלא שמענו וראינו אצל גדולים אחרים. כל מי שהשתתף באחד ממשאותיו הגדולים בענייני השעה, לא שייך שלא שמע את רבינו אומר: אני לא ראוי לעמוד בראש, איני ראוי לעמוד מעל העם ח"ו [ופעמים הוסיף ואמר: הקב"ה יודע שאני אומר את זה באמת..] אני רק כאחד מן הציבור, אני רוצה לקיים 'חבר אני לכל אשר יראוך'.. והדברים מבהילים. לא פעם כשעמד לדבר דברי מוסר בפני אברכים התבטא: איני ראוי להגיד מוסר לאברכים, יש כאן אברכים שגדולים ממני, אני אומר את זה באמת..

וכיוצא בזה גם בלימוד התורה, ניכרת הייתה ענוותנותו על כל צעד; גם כאשר נטה מדברי רבותינו האחרונים מחמת קושיות וכו', תמיד היה מתבטא בלשונות של התבטלות מוחלטת, שכיח ביותר היה כאשר הביא מדברי רבנו חיים הלוי, והיה מקשה כדרכה של תורה, וכסדר היה מתבטא: עפר אני תחת כפות רגליו, ופעמים היה מוסיף: מפיו אנו חיים... וכידוע עד כמה היה מדקדק בלשונו, ולא אמר זאת בדרך גוזמא בעלמא, אלא כך הוא חי ממש.. דבר מעניין היה, שבשנים האחרונות בסיום כל שיעור [ולא רק כשנשאר בקושיא, אלא כסדר ממש!] היה אומר: ה' יאיר עינינו בתורתו...

וימת שם משה עבד ה'

רגיל היה רבינו כסדר, לדבר על היצר של פריקת עול ח"ו, כאשר מסיימים דבר מה של קדושה ויגיעה וכיוצ"ב. בפרט היה מעורר על כך אחר הזמנים של ההתעלות והעמל, דוגמת הזמן שאחר יום הכיפורים וכן אחר זמן מתן תורתנו, שחלילה יכול להתעורר לאדם הרגשה של פריקת עול, וכאילו הוא מרגיש כעת בן חורין...

וכה היו דבריו; מצינו אצל אבותינו שעמדו על הר סיני שהייתה עליהם תביעה אח"כ על ה'ויסעו מהר ה'', וכמבואר בגמ' (שבת קטז א) שעשה סימניות ל'ויהי בנסוע' כדי להפסיק בין פורענות לפורענות [ורש"י שם פי' באופן אחר ע"ש]. והרמב"ן האריך בזה (בהעלותך י לה) וז"ל: אבל ענין המדרש הזה מצאו אותו באגדה, שנסעו מהר סיני בשמחה כתינוק הבורח מבית הספר, אמרו שמא ירבה ויתן לנו מצוות כו'. וזה יצר נורא שבא לאדם אחר שהתאמץ וכו', אחרי שגומרים סדר וכדו', כשסוגרים את הגמ' יכול להתעורר איזה שהוא הרגשה של פריקת עול.. וכיוצא בזה אמרו בגמ' על מי שאחר התפילה פוסע לאחוריו וחוזר מיד; נוח לו שלא התפלל.. ומדברים כאן לאדם שהתפלל כראוי לערכה של תפילה שהיא מ'דברים העומדים ברומו של עולם', שאל"כ כבר בתפילה עצמה 'נוח לו שלא התפלל'.. ובכ"ז אם אחר התפילה מתעורר אצלו איזה הרגשה דקה של פריקת עול, ע"ז אמרו חז"ל 'נוח לו' כו', הוא מקבל נזיפה מחז"ל...²

בכל שנה בתקופה שאחר חג ה'שבועות' – שאז גם קוראים בתורה פרשת בהעלותך – שבה נמצאת ה'פורענות' של 'ויסעו מהר ה'', היה רבינו חוזר על דברים אלו פעמים לאין מספר. מרטיט היה לשמוע אותו תובע מעצמו ואומר: אני מתבייש מהדברים.. כשקמים

מהגמרא אחרי סדר שלם אם מתעורר משהו בלב.. זהו 'תינוק הבורח'. רבינו תבע מעצמו עד סוף עומק לבו הטהור, שלא יהיה אבק דאבק של פריקת עול ח"ו..

דבר מפעים היה בשיעורי רבינו בשנים האחרונות [כאשר ישב בשעת השיעור על יד השולחן בביתו, וזאת בשונה מכל השנים אשר השיעורים נמסרו על ידו בעמידה בהיכל ביהמ"ד הגר"א]. כאשר היה רבינו פותח ספר לעיין בו תוך כדי השיעור, ע"פ רוב לא היה סוגרו כשגמר לעיין בו, אף שסיים עם הנושא לעת עתה, אלא היה מניח את הספר פתוח לפניו [במרחק מה – אחרי הגמרא שפתוחה לפניו..] עוד מחזה שהיה שכיח כמעט בכל שיעור, כאשר תוך כדי העיון בספר מסוים הוצרך לפתוח עוד ספר נוסף, לא היה מניח את הספר הראשון ועובר לשני, אלא היה מחזיק בידו השמאלית את הספר הראשון – כשאצבעו הק' בתוך הספר במקום שבו היה פתוח, ובידו הימנית היה פותח ומדפדף בספר שהובא כעת לפניו... דומה שפשרה של הנהגה זו; בכדי שלא יתעורר משהו מן המשהו של הסחת הדעת מן העניין, שלא תתעורר ח"ו איזו שהיא הרגשת פריקת עול, לזאת לא היה רבינו סוגר את הספר שעייין בו זה עתה, וכן לא היה מוציא את ידו מן הספר שלא להסיח דעת לרגע; חבוקה ודבוקה כך...

תמיד כאשר היו מסיימים סוגיא אחת ומתחילים סוגיא חדשה, כאשר הלומדים כבר נכנסו לתוך תוכה של הסוגיא החדשה, היה רבינו מתחיל את השיעור באומרו שיש עוד קצת 'ספיחין' מהסוגיא הקודמת, וכן היה נמשך זמן רב (ופעמים אף רוב השיעור ממש) מענייני הסוגיא הקודמת. והיה רבינו מדגיש להדיא שאסור להסיח דעת מהסוגיא שגמרנו... 'הדרן עלך' ו'דעתן עלך'... כמו כן כשהתחילו פרק חדש, היה שב ומזכיר תמיד, שאין מושג כזה שגמרנו עם הפרק הקודם... זהו סמל של 'עבדות', זהו עבד ה' בכל ישותו, אשר השליט את הקב"ה על רמ"ח אבריו ושס"ה גידיו, ובעיקר השליט את הקב"ה על ליבו הטהור, לבל יתעורר בו שמץ דבר שאינו ראוי... 'וימת שם משה עבד ה'...' ודאי אלו מושגים שלא שייכים לערך דורינו, זוהי 'עבדות' שאין לה את ורע, 'חד בדרא בעבדות'... וממילא יחיד בשמירת התורה..

אין פלא מעתה, מהיכן שאב רבינו את הכוחות העילאיים, לעמוד בשנים האחרונות בראש המערכות לבדו ממש, ובחירוף ומסירות נפש לעמוד על משמר וקיום התורה והיהדות. מי שכל חייו היה 'יחיד הדור', מי שכל ימיו היה 'עבד ה' בכל איבריו וגידיו, מי שחי עם הנבואה של: 'אנוכי וביתי נעבוד את ה'', ממילא כבר יש בו הכוח לעמוד בראש המערכות 'לבדו', - 'בלתי לה' לבדו', אין לו על גביו אלא ה' אלקיו..

ממנו נקח לעבוד את ה'

אין לנו אלא לחתום בדברים שהיה רגיל רבינו לעורר בסוף משאותיו והספדיו, שאין לנו להסתפק בהתעוררות בעלמא, התעוררות לרגע ואח"כ לשוב לשגרת הזמן, 'אין חפץ לה' בכסילים'.. צריך שיהיה התעוררות של קיימא ממש, יש לנו ללמוד מדרכי הצדיקים באמת: 'ממנו נקח לעבוד את ה'.

ויה"ר שנזכה ללמוד מדרכיו בקודש, של מרן רבינו הגדול רבי שמואל בן מרן הגאון רבי שלמה זלמן זיע"א, ונזכה למצות כל אחד את חלקו בשלימות 'לטוב לנו כל הימים'. ונזכה בקרוב ש'יקצו וירננו שוכני עפר', ו'כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות', אמן כי"ר.

ציוני מ"מ לענייני דיומא מספר תיקוני הזוהר עם ביאור רבינו הגר"א

ג' רגלים

פסח הוא בימינא - נו: סא. סב. סג: קכה.

פסח דרועא דימינא ובו עתידין ליגאל - עה:
וע"ע קכה. תז"ח א.

כד. לג: לד: סו. קח. קסב: קסח.

מנין ז' ימי הפסח - סא: סב. תז"ח ל.

מה יפו פעמיך בנעלים בפסח וכו' - לד: קסח.

ענין ספירת העומר - לז: תז"ח ד: מט:
בהגר"א

פסח

אור ל"ד בודקין את החמץ - יד.

שאור וחמץ אינן ערב רב וביעורם בערב פסח
- נז. קסג. בהגר"א, תז"ח לא: בהגר"א

עוד דוגמא לביעור חמץ - קנג. קסח.

ענין מצה שמורה, שלמה ועשירה והיפוכן -
לא. סג:

חמץ בסתימת הה' דמצה - קלה: בהגר"א

חלה דפסח - קכו.

מצה שלמה ופרוסה והלל דחג הפסח - כט:

ענין ד' כוסות - קסה:

טעם למה דורש מארמי אובד אבי - תז"ח כה.
בהגר"א

ליל שמורים - קכג: תז"ח לה:

גאולת מצרים לעם עני - סא.

גאולה לעתיד לבוא בפסח - סב.

פסח בחודש האביב - סו.

יהי אור זה פסח - פו.

צלותא דפסח מסיטרא דימינא - מט: וע"ע
קנב. בהגר"א

אימא עילאה ביומא קדמאה דפסח תז"ח יד.

חג השבועות

חיבור תורה שבכתב ושבע"פ - לז:

מה יפו פעמיך בנעלים בעצרת וכו' - לד:

צלותא דשבועות מסטרא דעד"א - מט:

שבועות במנין שנים שנים באו וגו' - סא: סב.

עצרת דשבועות ודשמיני עצרת - סא:
ובהגר"א

בשבועות יצאו בזכות משה כו' - סב:.

שבועות מסיטרא דעד"א - סג: קכה, תז"ח א.

אימא עילאה ביום מתן תורה - תז"ח יד.

בענין מעמד הר סיני - יב: סג: עא: פב: פג:
פח. קית. בהגר"א, קכא. תז"ח ו: כט:
בהגר"א, לג. בהגר"א

והאלקים יעננו בקול - מב.

ביאתו הראשונה של ר"מ במתן תורה - קיז:
בהגר"א

בעצרת נידונין על פירות האילן - תז"ח כה: